

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

1. =

KLEINE
Nederlandsche Spraakkunst.

DOOR

Dr. W. J. VAN HELTEN.

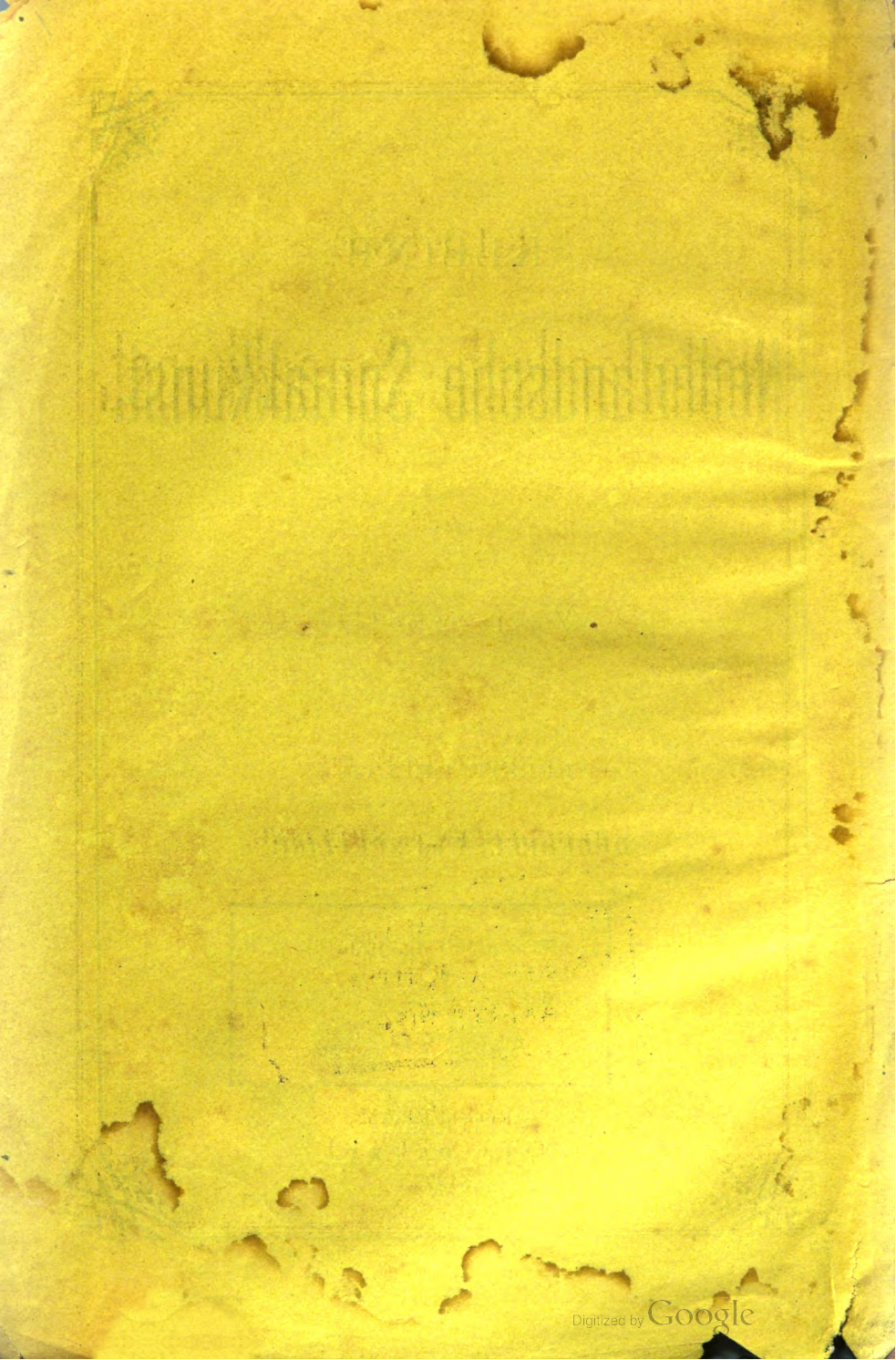
EERSTE DEELTJE.

REDEDEELEN en SPELLING.

Nederlandsch Schoolmuseum
Prinsengracht 151 bij de Prinsenstraat
AMSTERDAM

ROTTERDAM,
OTTO PETRI.

1877.

obr. 4ugg

5963-2

KLEINE

Nederlandsche Spraakkunst.

DOOR

Dr. W. L. VAN HELTEN.

EERSTE DEELTJE.

REDEDEELEN en SPELLING.

Nederlandsch Schoolmuseum
 Prinsengracht 151 bij de Prinsenvaart
 AMSTERDAM

ROTTERDAM,
OTTO PETRI.

1877.

Snelpersdruk van H. C. A. Thieme te Nijmegen.

VOORBERICHT.

Ieder mijner collega's en ieder onderwijzer, aan wien de niet lichte taak van het onderricht in de moedertaal is opgedragen, zal met mij innig gevoelen en beseffen, welke eigenaardige moeilijkheden en bezwaren er aan het schrijven eener spraakkunst voor schoolonderwijs verbonden zijn. Wetenschappelijkheid, doch zonder ijdel en ongepast vertoon van geleerdheid, klaar- en duidelijkheid, doch zonder te groote uitbreiding, zakelijkheid, doch zonder beperking tot een droog opsommen van taalregels, praktische behandeling, doch vereenigd met eene ontwikkelende theorie, ziedaar eischen, welke men aan den bij uitstek bruikbaren taalleeraar, en dus ook in de eerste plaats aan den in alle opzichten volkomen voor zijn taak berekenden schrijver eener schoolgrammatica mag stellen. De persoon intusschen, welke alle deze gegevens in zich vereenigt, behoort voorzeker tot de zeldzaamheden. Ik althans zal me wel wachten mij er voor nit te geven. Een ernstig pogen en streven om het bovengenoemde ideaal eenigszins nabij te komen. is het eenige, wat ik mij durf toeschrijven; en slechts van deze verdienste voorzien, waag ik het de methode en de grammatische beschouwingen, welke ik gedurende eenige jaren door dictaat aan mijne leerlingen heb medegedeeld, door den druk bekend te maken en aan mijne ambtgenooten, bij het hooger en het middelbaar on-

derwijs, alsmede aan de onderwijzers van vormscholen en hogere klassen der lagere school aan te bieden.

De behandeling der spraakkunst heeft natuurlijk in de eerste plaats ten doel behoorlijk, d. i. in overeenstemming met het wezen der beschaafde taal, te leeren spreken en schrijven. In de tweede plaats echter moet de onderwijzer in deze wetenschap tevens nog een ander wit op 't oog hebben; zooveel het de aan zijn vak te besteden tijd en kracht en zooveel het de ontwikkeling des leerlings toelaat, streve hij er naar dezen laatste een begrip te geven van den aard en 't karakter der woorden, van den dienst, welken ze in den zin verrichten, en van de wijze, waarop die dienst door hen verricht wordt; m. a. w. hij trachte een licht te werpen op de taal, deze zooveel mogelijk voor hem, die ze spreekt, te doen leven en haar het karakter van den dooden klank te ontnemen. *In geen geval* evenwel mag hier de ontwikkeling er toe strekken om van den studeerenden jongeling een stuk of stukje taalgeleerde te maken, hem met een soort van dikwijls verkeerd of slecht begrepen kennis op te proppen en op die wijze tot een ondegelijk halfwetertje te maken. Neen integendeel, zonder eenig vertoon van geleerdheid, moet dit theoretisch onderricht in de taal, als een der voornaamste hulpmiddelen voor de gedachtenoefening, voor de zoogenaamde gymnastiek des geestes, in de handen van den leeraar dienen ter ontwikkeling, niet ter bevordering van veelweterij. Door een geschikte en nauwlettende inrichting van de behandeling der stof moet de leerling tot denken genoodzaakt worden, moet hij leeren uit het verklaarde nieuwe gevolgen te trekken, moet hij er toe gebracht worden de woorden niet alleen behoorlijk te gebruiken, maar zich ook steeds het *hoe* en *waarom* te willen afvragen, kortom moet bij hem de lust en neiging opgewekt worden *denkend* te spreken en te schrijven.

Deze zijn de grondbeginselen, die mij steeds bij mijn onderwijs,

alzoo ook bij de samenstelling dezer spraakkunst geleid hebben. In hoeverre ik daaraan getrouw ben gebleven of niet, mogen mijne collega's en anderen, die met mijn handboekje kennis zullen maken, beoordeelen. Wellicht zal het den een voorkomen, dat ik te veel, weer een ander, dat ik te weinig gegeven heb. En beiden zullen waarschijnlijk ten opzichte van hunne meening in 't gelijk te stellen zijn, wanneer ze het individueel karakter hunner te onderrichten klasse op 't oog hebben. Ook ik heb in de eene klasse de stoffen weleens uitgebreider, in eene andere daarentegen beknopter besproken dan hier in de *Kleine Spraakkunst* geschied is, in beide gevallen mij richtende naar de bevattelijkheid mijner leerlingen. Aan hen echter, die hunne meening als bezwaar zouden willen doen gelden, vraag ik, waartoe dan de mondelinge voordracht en het eigen inzicht van den leeraar, die een handboekje bij zijn onderwijs bezigt, moeten dienen. Zal ieder niet telkens naar de bijzondere behoefte dat, wat hij noodig acht, weg kunnen laten of bijvoegen? Dat intusschen iedere op- of aanmerking van welken kant ook, hetzij publiek hetzij privatim, mij uiterst welkom zal zijn en met dankbaarheid zal aangenomen worden, daarvan, hoop ik, is elk deskundige overtuigd.

Dit 1ste Deeltje wordt binnen een paar maanden gevolgd door het 2de, dat de *Woordvoeging* bevat.

Rotterdam, 1 Juli, 1877.

DE SCHRIJVER.

De voornaamste verkortingen, in dit boekje voorkomende, zijn :

adject.	dat	beteekent	adjectief ;
Eng.	»		Engelsch ;
eig.	»		eigenlijk ;
Fr.	»		Fransch ;
Hd.	»		Hoogduitsch(e) ;
m.	»		mannelijk ;
nw.	»		naamwoord ;
nam.	»		namelijk ;
Ndl.	»		Nederlandsch(e) ;
ontbr.	»		ontbreekt ;
onz.	»		onzijdig ;
onv.	»		onvolkomen ;
op. v. best.	»		openbaring van bestaan ;
oudt.	»		oudtijds ;
volk.	»		volkomen ;
vnw.	»		voornaamwoord ;
vrouw.	»		vrouwelijk ;
ww.	»		werkwoord.

BIJVOEGSEL.

Door *beginletter* verstaat men den medeklinker, aan 't begin des woords; door *sluitletter* den medeklinker, aan 't einde des woords.

Begintusschenletter (vgl. § 213) noemt men den medeklinker, die midden in 't woord staat en eene lettergreep begint, b. v. de *s* in *pau-sen*, de *z* in *hui-zen*, de *w* in *dag-werk*, de *f* in *onverge-felijk*, enz. *Sluittusschenletter* (vgl. § 212) noemt men den medeklinker, die midden in 't woord staat en eene lettergreep sluit; b. v. de *b* in *tob-je*, de *t* in *paat-je*, de *d* in *paad-je*, *lood-wit*, enz.

TAAL, KLINKERS, TWEEKLANKEN EN MEDEKLINKERS.

§ 1. *Taal* is het middel, dat den mensch dient om te denken en zijn gedachten kenbaar te maken. Het *Nederlandsch* is de taal, welke door de beschaafden in Nederland en het niet Fransch sprekende België in het spreken en schrijven gebezigd wordt. Oorspronkelijk was het slechts een dialect (volkstaal), dat door een betrekkelijk klein gedeelte der bevolking van de provincie Holland gesproken werd; eerst sedert de 17de eeuw kwam het als taal der beschaafde Nederlanders in gebruik. Naast de *Nederlandsche taal*, het *Nederlandsch*, staan voorts de verschillende, meer of min van elkaar afwijkende, *Nederlandsche dialecten*, welke door het minder beschaafde volk in de verschillende streken van ons land en van het niet-Fransche België gesproken worden. Alleen met de taal intusschen, niet met deze dialecten, houdt de *Nederlandsche spraakkunst* zich bezig.

§ 2. De taal bestaat uit *zinnen*. Een *zin* bestaat uit één of meer *woorden*, die eene gedachte uitdrukken. Een *woord* zelf bestaat uit één of meer *lettergrepen*, d. i. uit één of meer *spraakgeluiden*, waarbij men iets denkt. Zulk een *spraakgeluid* of *lettergreep* (*syllabe*) bestaat of uit een *klinker* of *tweeklank* of uit een *klinker* of *tweeklank*, met één of meer bijgevoegde *medeklinkers*.

§ 3. De *spraakkunst*, welke ons de taal *behoorlijk* moet leeren kennen, houdt zich dus bezig:

A met de eenvoudigste bestanddeelen der taal, de *klinkers* (*vocalen*), de *tweeklanken* (*diphthongen*) en de *medeklinkers* (*consonanten*);

B met de uit klinkers en medeklinkers samengestelde *woorden*, welke ook *rededeelen* genoemd worden en in *negen* soorten te verdeelen zijn, nam. in :

werkwoorden ;
zelfstandige naamwoorden ;
bijvoegelijke naamwoorden ;
voornaamwoorden ;
telwoorden ;
bijwoorden ;
voorzetsels ;
voegwoorden ;
tussenwerpsels ;

C met de nog meer samengestelde bestanddeelen, de *zinnen*.

§ 4. Onze taal heeft *zeven* klinkers, die deels met een enkel deels met een dubbel letterteeken worden aangeduid, t. w. *a* (*aa*), *e* (*ee*), *i* (*ie*), *o* (*oo*), *u* (*uu*), *oe* en *eu*. De *vijf* eerste van deze kunnen op tweeërlei wijze, nam. *onvolkomen*, d. i. kort afgebroken, of *volkomen*, d. i. niet afgebroken, worden uitgesproken; de *oe* en *eu* klinken altijd *volkomen*.

§ 5. De *onvolkomen* klinkers komen slechts voor in *gesloten*, d. i. op één of meer medeklinkers uitgaande, lettergrepen; vgl. b. v. *dag*, *pet*, *ver*, *pit*, *pot*, *put*. De *volkomen* klinkers komen voor zoowel in *gesloten* als in *opene*, d. i. op geen medeklinker uitgaande, lettergrepen; vgl. b. v. *daar*, *peet*, *leer*, *Piet*, *poot*, *huur*, *uw*, *zoet*, *geut*, en *dagen*, *peten*, *leeren*, *gieten*, *pooten*, *huren*, *uwe*, *zoete*, *geuten*.

De *volkomen e* en *o* wordt daarenboven nog verdeeld in een *zachtvolkomen e* en *o* en een *scherpvolkomen ee* en *oo*, tusschen welke men in vele dialecten van ons vaderland een kenbaar verschil in de uitspraak laat hooren. In de beschaafde taal intusschen vertoont zich dat onderscheid van klank niet, en beperkt zich het verschil tot eene onderscheidene schrijfwijze in de *opene* lettergrepen.

§ 6. Buiten de klinkers bezit onze taal nog *zes* gewone twee-klinken, welke bestaan uit de enge vereeniging van twee onvol-

komen klinkers in eene zelfde lettergreep; deze zijn: *ai* (alleen als tusschenwerpsel), *au*, *ei*, *ij*, *ou* en *ui*. Bij deze is intusschen op te merken, dat het tweede bestanddeel in *ei*, *ij*, *ui*, en in *au*, *ou*, niet onze tegenwoordige onvolk. *i*, *u*, maar de oorspronkelijke onvolk. *i*, *u*, is, gelijk we die nog hooren in het Hoogduitsch (b. v. in *sitzen*, *kind*, *bunt*, *rund*). Bij *ui* is de klank van het eerste bestanddeel dezelfde als die van *eu* in het Fransche *écureuil*.

§ 7. Naast de bovengenoemde komt vervolgens nog eene bijzondere soort van tweeklanken voor, welke we de *gerekte* noemen. Hun eerste bestanddeel is een volkomen klinker; hun tweede *i* of *u* wordt evenzoo uitgesproken als in de andere tweeklanken. Ze zijn: *aai*, *eeu*, *ieu*, *ooi* en *oei*.

§ 8. Zooals de klinkers en tweeklanken tegenwoordig in onze taal bestaan, zijn ze of oorspronkelijk of uit andere klinkers of tweeklanken voortgekomen.

a. Zoo b. v. is de onvolk. of volk. *a* wel eens ontstaan uit eene onvolk. *e* (vóór *r*), b. v. *hart*, *smart*, *waard*, *zwaard*, enz. uit *hert*, *smert*, *werd*, *zwerd*, enz.;

b. zoo ontstond b. v. de onvolk. of de zachtvolk. *e* somtijds uit *a* (door invloed van een eertijds volgende *i* of *j*) of uit *i* (eertijds uitgespr. als in 't Hoogd.); vgl. b. v. *menig*, *peet*, *ezel*, *kever*, *streep*, *greep*, *kneep*, enz., naast het Hd. *mancher*, *pathe*, het Eng. *ass*, *chafer*, *strip*, het Hd. *griff*, *kniff*, enz., welke woorden den oorspronk. klinker nog bewaard hebben;

c. zoo ontstond de scherpvolk. *ee* meermalen uit den tweeklank *ai* of *ei*; vgl. *bleeke*, *eeden*, *kleeden*, *weezen*, enz., naast de Hd. vormen, met den nog oorspronkelijken vocaal, *bleich*, *eid*, *kleid*, *waise*, enz.;

d. zoo ontstond b. v. de onvolk. of de zachtvolk. *o* soms uit *u* (eertijds uitgespr. als in 't Hoogd.); vgl. b. v. *shot*, *slot*, *klove*, enz., naast de Hd. vormen, met den nog oorspronkelijken vocaal, *schuss*, *schluss*, *kluft*, enz.;

e. zoo ontstond de scherpvolk. *oo* meermalen uit *au*; vgl. *boom*, *doof*, *gelooven*, *koopen*, enz., naast de Hd. vormen, met den nog oorspronk. klinker, *baum*, *taub*, *glauben*, *kaufen*, enz.;

f. zoo de onvolk. *u* somtijds uit een onvolk. *o*, gelijk we b.v. zien in *bundel, vullen, gulden, hulde*, enz., waarnaast nog de vormen, met oorspr. vocaal, Ndl. *bond, vol*, Hd. *gold, hold*, enz.;

g. zoo de *oe* gewoonlijk uit eene lange *oo*, b. v. *goed, groen, moeder, roepen*, enz. uit *good, groon, mooder, roopen*, enz., gelijk we in de oostelijke provinciën van ons land nog meermalen hooren;

h. zoo de *eu* uit een zachtvolk. *o* (door invloed van een vroegere *i* of *j*) of uit eene zachtvolk. *e*; vgl. *leugen, jeuken, geut, naspeuren, spreuk, leunen, sneuvelen*, enz., naast de oorspronkelijker vormen *logen, joken, goot, opsporen, sprook, lenen, sneven*, enz.;

i. zoo de *ei* òf uit een *ai*, òf uit eene *a* of *e*, vóór *l* of *n* (door invloed eener eertijds volgende *i* of *j*, die zich aan den klinker der voorgaande lettergreep mededeelde), òf uit *ag* of *eg*; vgl. b. v. *leiden*, doen gaan, *neigen*, uit *laiden, naigen*; *peinzen, deinzen, einde, feilen*, waarnaast ook nog de oorspronkelijker vormen *penzen, denzen, ende, falen*; *meid, zeide, leide, klappei, labbei, zeil*, waarnaast de oorspronk. vormen *maagd, zegde, legde*, de oude woorden *klappege, labbege*, het Hd. *segel*, enz.;

k. zoo de *ij* uit eene lange *i*, gelijk de Nederl. tweeklank nog in vele streken van ons land wordt uitgesproken;

l. zoo de *ou* meermalen uit *al* of *ol*; vgl. b. v. *goud, hout, stout, oud, koud, vouwen, zout*, enz., voor de oude vormen *gold, holt, stolt, old, kald, valden, zalt* (vgl. nog hd. *gold, holz, alt, falten*, enz.);

m. zoo de *ui* regelmatig uit *uu*, die we als zoodanig of als *oe* nog in verscheidene deelen van ons land in de volkstaal voor den Nederl. tweeklank hooren; zoo zegt men b. v. in de Over-Betuwe *huus, uut, muus*, enz., en veelal in Overijsel *hoes, oet, moes*, enz., voor het Nederl. *huis, uit, muis*, enz.

§ 9. Behalve de bovengenoemde klinkers heeft onze taal nog een zoogenaamden *onduidelijken* vocaal, die gewoonlijk alleen in toonlooze lettergrepen, zelden in syllaben, met den klemtoon, voorkomt; hij wordt meestal aangeduid door het teeken voor *e*, (b. v. *appel, zonen, dreumes, doove, leidse, wasem, asem*, enz.)

somtjids echter ook door dat voor *i* (b. v. *zaniken*, *perziken*, *koning*, *ketting*, *loeris*, enz.) of *u* (b. v. *Dokkum*, *Gorkum*), zeer zeldzaam door *ij* (nam. in het achtervoegsel *lijk*, b. v. *koninklijk*, en *mijn*, *zijn*, zoo die zonder toon gebruikt worden). In woorden als *dus*, *spul*, *gunder*, *rund*, *hun*, *blusschen*, enz. stelt de *u* (welke hier *niet* de onvolk. *u* is) een onduidelijken klinker in een lettergreep, met den klemtoon, voor. Tegenover dezen onduidelijken vocaal noemt men de andere klinkers de *duidelijke*.

§ 10. De echt Nederlandsche medeklinkers in onze taal zijn *negentien* in getal. Behalve *ch* en *ng* (b. v. in *koning*, *woning*, *zingen*) worden ze met een enkelvoudig teeken voorgesteld. Wij verdeelen ze (met uitsluiting der *h*) vooreerst in *scherpe*, d. i. scherp, met meer kracht, uitgesprokene, nam. de *p*, *f*, *t*, *s*, *k* en *ch* (alle zes voorkomende in 't *kofschip*), en in *zachte*, d. i. zacht, met minder kracht, uitgesprokene, nam. alle overige (behalve *h*). Van de scherpe *f* en *s* zijn intusschen wel te onderscheiden die *f* en *s*, welke aan 't einde der lettergrepen in plaats van *v* en *z* geschreven worden, als b. v. in *duif*, *huis*, eig. voor *duiv*, *huiz*; een dergelijke *f* en *s*, die men, tegenover de andere *echte* (b. v. in *kers*, *kersen*, *stof*, *stoffen*, enz.), de *onechte* pleegt te noemen, blijft natuurlijk in karakter zacht, evenals *v* en *z*.

Van die *scherpe* hebben alle, behalve *k*, in onze taal een *zachte* verwante, d. i. in geluid overeenstemmende, naast zich. Vgl.:

p — *b*

f — *v*

t — *d*

s — *z*

ch — *g*.

§ 11. Eene andere verdeling der consonanten (alweder met uitsluiting der *h*) is die in:

halfklinkers, nam. *j* en *w*, welke na verwant zijn met de *i* en *u* in hunne oorspronkelijke, nog in 't Hoogd. bewaarde, uitspraak (vgl. boven § 6);

vloeiende, nam. *l*, *m*, *n*, *ng* of *n* (in de verbinding *nk*), *r*;

vaste, nam. alle de overige (behalve *h*).

§ 12. Eene derde onderscheiding, naar de spraakorganen,

welke bij de uitspraak der verschillende consonanten in 't bijzonder werkzaam zijn, is die in:

lipletters, nam. *p, b, f, v, m, w*;

tongletters, nam. *t, d, s, z, l, r, n*;

keelletters, welke achter in den mond en schijnbaar in de keel worden uitgesproken, nam. *k, ch, g, ng* of *n* (in de verbinding *nk*), *j*.

Van deze worden de *m, n* en *ng* of *n* (in *nk*) door de neus uitgesproken en haeten daarom *neusletters*.

§ 13.

Tabel.

	vaste		Vloeiende, altijd zachte	Halfkl. altijd zachte
	scherpe	zachte		
lipletters	<i>p, f,</i>	<i>b, v,</i>	<i>m,</i>	<i>w.</i>
tongletters	<i>t, s,</i>	<i>d, z,</i>	<i>l, r, n.</i>	
keelletters	<i>k, ch,</i>	<i>g,</i>	<i>ng</i> en <i>n(k),</i>	<i>j.</i>

Omtrent de *h*, die we steeds tot hiertoe uitgesloten hebben; zij opgemerkt, dat ze als eene eenvoudige *sterke aanblazing*, zonder meer, buiten alle andere medeklinkers staat; omtrent de *ng*, dat eertijds achter de neusletter ook de *g* werd uitgesproken, doch niet als onze *g*, maar als de zachte der *k* (gelijk nu nog de Fransche *g* b. v. in *grand*, of de Hoogd. in *gut, gott*, enz.). Vandaar ook, bij verscherping der *g* in *ng, nk*, niet *nch*; vgl. b. v. *koninklijk, afhankelijk, woninkje*, enz.

§ 14. Enkele gewichtige veranderingen van medeklinkers zijn:

a. die van *g* tot *j* (welke dan weder tot *i* werd, zie § 8, i) of van *j* tot *g*; vgl. b. v. *leide, zeide, meid*, enz., uit *legde, zegde, maagd*, enz., en *gij, ge*, uit *jij, je, gist*, uit *jist*, den uitgang *igen* van vele werkwoorden uit *i-jen* (vgl. § 52, b);

aa. die van *h*, tusschen twee klinkers, tot *j* (welke echter steeds als *i* geschreven wordt); vgl. b. v. *vlooiën, koeien*, met de Hd. vormen *flöhe, kühe*; of van *h* (toen ze nog als *ch* werd uitgesproken), tusschen twee klinkers of aan 't einde des woords, tot *g*; vgl. b. v. (*ik*) *zag*, (*wij*) *zagen*; (*ik*) *sloeg*, (*wij*) *sloegen, geslagen*, met de Hd. vormen (*ich*) *sah*, (*wir*) *sahen*, en de oorspr. *sloeh, sloehen, geslahen*;

b. die van *f*, vóór *t*, tot *ch*; vgl. *gracht*, *kracht*, *gekocht*, *stichten*, *zacht*, *lichten*, *nicht*, enz. met Hd. *graft*, *kraft*, *gekauft*, *stiften*, Eng. *soft*, *to lift*, Ndl. *neef*, waar de oorspr. *f* nog bewaard is;

c. die van *z*, tusschen klinkers, tot *r*; vgl. *gekoren*, *verloren*, *wij waren*, *gevroren*, enz., naast *gekozen*, *verliezen*, *wezen*, *vriezen*, enz.

d. die van *l* uit *n* en *n* uit *l*; vgl. *Schevelingen*, voor *Scheveningen*, *slak* (vgl. Eng. *snake*), *knoflook* voor *kloflook*, gekloven look;

e. de niet zeldzame overgang van een zachte *v*, *z*, *d*, *g* of *ng* (toen hierin de *g* nog werd uitgesproken, z. § 13), aan 't einde eener lettergreep, tot de verwante scherpe (waarbij dus *ng* tot *nk* moest worden), vooral wanneer de volgende syllabe met een *l* of *n* aanvangt; vgl. b. v. *ng* tot *nk* in *jonkman*, *jonkvrouw*, *sprinkhaan*, *koninkrijk*, *lankmoedig*; voorts de woorden op *ing*, zonder klemtoon, wanneer er de verkleinende uitgang *je* achter komt, b. v. *kónink-je*, *wónink-je* (vgl. § 70); zoo ook de verscherping van *v* en *d*, zoo de volgende syllabe met het achtervoegsel *nis*, van *v*, *z*, *g*, *ng*, zoo deze met *lijk* aanvangt, b. v. *ontsteltenis*, *beeltenis*, *droefenis*, *verbintenis*, *lafenis*, *sterfelijk*, *ijselijk*, *vreeselijk*, *onverdragelijk*, *heuvelijk* (in welke de *g* als *ch* wordt uitgespr.), *afhankelijk*, enz. (in alle welke de onduidelijke (door *e* voorgestelde) klinker, vóór *nis*, *lijk*, eerst later is ingevoegd en dus oorspr. de vóór die *e* staande medeklinker niet, gelijk nu, de lettergreep aanving, maar de voorafgaande sloot) van *ontsteld*, *beeld*, de stammen der werkw. *binden*, *laven*, *sterven*, *ijzen*, *vreezen*, enz.;

f. de overgang van *p* en *k*, vóór *t*, tot *f* (later *ch*) en *ch*; vgl. b. v. *zoekt*, *dacht*, *docht*, *wrocht*, voor *worcht* (vgl. § 17, c), van den stam *zoek*, *dak*, *dok*, *work*, van *zoeken*, *denken* (uit *dankjen*), *dunken*, een oud *werken*; voorts *koft*, *verknof*, later *kocht*, *verknocht* (zie bov. b), van den stam *koop*, *knoop*, van *koopen*, *knoopen*, enz.

§ 15. In vreemde woorden komen ook nog de vreemde klinker *y* en de vreemde medeklinkers *c*, *x* voor (b. v. *synagoge*, *synoniem*, *executie*, *lancet*), terwijl de *j*, *g*, *gn* en *sch* daarin somtijds gebezigd worden, niet om de Nederlandsche, maar om een vreemde

uitspraak voor te stellen (b. v. *dejeuneeren, gage, page, pluimage, lorgnet, schako, schachelen, enz.*).

§ 16. Soms wordt ook buiten de verbuiging een woord aan 't begin, in 't midden of aan 't einde door de eene of andere oorzaak met een klinker of medeklinker vermeerderd of verminderd. Zoo zien we b. v.:

a. voorvoeging (*próthesis*) in *smoel, snebbe, slinker, enz.*, naast *moel, muil, nebbe, linker*;

b. inlassching (*epénthesis*) der *d* tusschen klinkers, in *geschieden, vlieden, wijden, nader, betijden, enz.*, naast het oude *geschi-en, vlie-en, wijen* (vgl. *wijwater*), *na-er, betij-en*;

der *d* tusschen een voorafgaande *l, n, r* en een volgende *r*, in *zolder, kelder; Hendrik, beenderen, spaanders, zwaarder, enz.*, voor *zolre, kelre, Henrik, beenre, spaanre, zwaarre*;

der *t* tusschen een voorafgaande *l, n, r, w* of voorafgaanden klinker en *j*, der *p* tusschen een *m* en *j*, in *juweeltje, hoentje, paartje, touwtje, eitje, laatje, koetje, boompje, enz.* (vgl. § 70);

der *s* tusschen *d* en een volgende consonant, of tusschen een voorafgaande keelletter en den verkleinenden uitgang *ken* (vgl. § 70), b. v. in *scheidsmán leidsvrouw, kindsheid, jongskén, vlagskén, haakskén, enz.*;

der *t*, tusschen *s* en *r*, of der *l*, na *p* of *f*, b. v. in *astrant, stroop* (fr. *assurant, sirop*), *plaveien, pleisteren, fluwijn* (fr. *paver*, oudfr. *paistre*, voor *paître, fouine, fret*), enz.;

van den onduidelijken klinker tusschen twee medeklinkers, b. v. in *ontstelténis, beeltenis, verbinténis, enz.* (zie boven § 14, e.);

c. achteraanvoeging (*paragóge*) der *d* of *t* achter *n*, in *iemand, niemand, arend, fazant*, voor een ouder *ieman, nieman, aren* (dat als verkorte vorm nog voorkomt in *adel-aar*), *fazan* (vgl. fr. *faisan*); evenzoo in *te mijnent, te uwent*, voor *te mijnen, te uwen* (huize), en in *mijnentwege, onzenthálve, enz.*, bijwoordelijke uitdrukkingen, waarvan het tweede woord een zoogenaamd voorzets., met den 2^{den} nv., *wegé* (=*van wegé*"), *halvé* (=*van de zijde van*"), van *half*, oudt. =*zijde*") is, en het eerste woord een oude genitief van het persoonl. vnv., nam. *mijne, onze, enz.*, welke door misbruik eene *n* achter zich aannam en later achter deze *n* nog een *t* voegde;

der *t* in *placht*, voor *plag*, den ouden onvolm. verled. tijd van *plegen*, der *n* in *schoen*, *toen*, voor het oude *schoe*, *doe* ;

d. afwerping vóór aan 't woord (*apháéresis*) der *d* in *des*, dat tot 's werd (b. 's *avonds*, 's *morgens*, enz.) en in *der*, voor het bijwoord *daar*, dat tot *er* werd (b. v. *er is een God*, *hij is er*) ;

des onduidelijken klinkers, welke uit een duidelijken (vgl. § 9) vocaal was ontstaan, b. v. in *nijver*, het oude *naarst*, ernstig (uit *naarnst*, *nernst*), waarachter later nog *ig* werd gevoegd, uit *enijver*, *enaarst* (oorspr. in *ijver*, in *ernst*), *geen* uit *egeen* (voor *engeen*, oorspr. *negeen*, uit een oud *neg*, niet, en *een*), *van*, voor *avan*, uit *af* en *aan*, enz., alsmede de vreemde woorden *sperge*, *muts*, *pul*, voor de oudere vormen *asperge*, *amutse*, *apulle* (oorspr. *ampulla*), enz. ;

e. uitstooting in 't midden des woords (*syncope*) der *d* of *h*, tusschen twee klinkers, welke laatste dan gewoonlijk samenge- trokken werden, b. v. in *buil*, *blaar*, *elkaar*, *malkaar*, *preeken*, *door* (van een *ei*), *leer*, ladder, *beul*, enz., uit *buidel*, *blader*, *el- kader*, *malkader* (na uitstooting der *n*, zie beneden), *prediken*, *doder*, *leeder*, *beudel* (van *bode*), alzoo eig. »beambte», enz. ; zoo ook in *zien*, *slaan*, *gedijen*, enz., voor *zihen*, *slahen*, *gedihen*, enz. ;

der *n* vóór *d* of *s*, in *Ijselmuiden*, *Muiden*, voor *munden*, mon- den, *gespuis*, voor *gespuns*, enz. ;

van andere medeklinkers vóór een consonant, b. v. der *d* in *houvast*, *scheikunde*, voor *houd-vast*, *scheid-kunde*, der *k* in *Fransch*, *kermis*, uit *Franksch*, *kerkmis*, der *m* in *boogaard*, *komenij*, uit *boomgaard*, *koopmenij* (van *koopman*) ;

van een onduidelijken klinker tusschen twee medeklinkers of tusschen een medeklinker en klinker, b. v. in *maagd*, *hoofd*, *blij- ven*, *thans*, *althans*, *thuis*, voor *maged*, *hoved*, *belijven*, *te-hands*, *atte-hands*, *te-huis*, enz., enz. ; in *boven*, *binnen*, *buiten*, *bang*, *tevens*, enz. voor *be-oven* (vgl. hd. *oben*), *be-innen*, *be-uiten*, *be-ang*, *te- evens*, enz. ; in vreemde worden als *prei*, *kroot*, *kleur*, enz., uit *porei* (fr. *poirée*), *karoot* (fr. *carotte*), *koeleur* (fr. *couleur*), enz. ;

van *w* en *h* in *erwt*, *thuis*, *thans*, *althans*, waar de *w* en *h* nog wel geschreven, doch niet uitgesproken wordt (vgl. daartegenover *nochtans*, uit *nog-dan-s*) ;

f. weglating aan 't einde des woords (*elisie*) van den onduidelijken klinker, in een tal van zelfstandige naamwoorden, die eertijds op *e* eindigden, als b. v. *gaaf*, *leer*, *kerk*, *maan*, *knaap*, *draak*, *heer*, *mensch*, *graaf*, *vorst*, enz.;

in vele buigings- en vervoegingsuitgangen, als b. v. *zijn*, *mijn*, (vrouwelijk enk. of meerv. van alle geslachten) voor *zijne*, *mijne*, als *slaag* voor *slage*, *ik geef* voor *ik geve*; in de bijwoorden als b. v. *zeer*, *zacht*, *kwalijk*, enz., voor *zeere*, *zachte*, *kwalijke*, enz.; der *h*, b. v. in *vloot*, *koet*, Hd. *flot*, *kuet*.

§ 17. Eindelijk lette men nog op de volgende drie eigenaardigheden der klinkers en medeklinkers:

a. de samentrekking (*synaloephe*) van twee klinkers, tusschen welke een medeklinker was weggevallen, b. v. in *buil*, *blaar*, *elkaar*, enz. (zie boven § 16 e.); of van *t* en *s* tot *s*, b. v. in *samen*, *sedert*, *schorsen*, *versieren*, *sieraad*, *struis(vogel)*, *kous*, *kansel*, enz., voor *te zamen*, *tsamen*, *tsedert*, *schortsen*, *vertsieren*, enz.;

b. de gelijkmaking van twee consonanten (*assimilatie*), b. v. van *nl*, *tl* tot *ll*, in *balling*, *pollepel*, *vernieten*, enz., uit *ban-ling*, *pot-lepel*, *verniet-len*; van *kt* tot *tt*, in *litteeken*, uit *lik*, voor *lijk* (werkwoordel. stam van *lijken*, *blijken*), en *teeken*; van *rn* tot *rr*, in *verre*, *ster(re)*, *korrel*, enz., uit *verne*, *sterne* (vgl. Hd. *fern*, *stern*), *kornel*, van *koorn*, met den verkleinenden uitgang *el*; van *chs* of *gs* tot *ss*, in *vos*, *os*, *zes*, *wassen*, enz. (vgl. Hd. *fuchs*, *ochs*, *sechs*, *wachsen*), *misschien*, uit *magschien* (het mag geschieden);

c. de omzetting (*metáthesis*) van *r* b. v. in *godsvrucht*, *kikvorsch*, *vorst*, *koude*, *bord*, uit *berd*, *borst*, lichaamsdeel, *torsen*, *wrocht*, *dertien*, *gort*, enz., welke men vergelijkte met de Hoogduitsche woorden *furcht*, *frosch*, *frost*, *brett*, de oude Nederlandsche *trossen*, van *tros*, alzoo eig. »den tros, de bagage, oppakken,» *worken*, *drie*, *grut*, enz.

HET WERKWOORD.

§ 18. Een werkwoord (*verbum*) noemt »eene der wijzen, waarop eene zelfstandigheid haar bestaan openbaart.” Zoo b. v. openbaart een *hond* zijn bestaan door te *drinken*, te *blaffen*, te *slapen*, te *staan*, te *gelijken* op een anderen hond, te *sterven*, te *vallen*, te *naderen*, *losgemaakt*, *geleid*, *geslagen* te worden; zoo b. v. een *meisje* door te *eten*, te *sukkelen*, te *zitten*, te *behagen*, te *groeien*, te *gaan*, te *genaken*, *gekleed*, *weggezonden*, *bemind* te worden, enz. Eene door het werkw. genoemde openbaring van bestaan is:

óf »eene handeling”, b. v. *drinken*, *blaffen*, *eten*, enz.;

óf »een *verkeeren* in een toestand, stand of betrekking tot iem. of iets”, b. v. *slapen*, *sukkelen*, *staan*, *zitten*, *gelijken*, *behagen*, enz.;

óf »een *komen* in een toestand, stand of betrekking tot iem. of iets”, b. v. *sterven*, *groeien*, *vallen*, *gaan*, *naderen*, *genaken*, enz.;

óf »een *gebracht* worden in een toestand, stand of betrekking tot iem. of iets”, b. v. *losgemaakt*, *gekleed*, *geleid*, *weggezonden*, *geslagen*, *bemind* worden, enz. In dit laatste geval noemt men het *verbum* een *lijdend* (*passief*) werkw.

§ 19. Ten opzichte der beteekenis onderscheidt men de werkwoorden in *concrete*, »die wier openbaring van bestaan met de zinnen kan waargenomen worden” (als b. v. *eten*, *drinken*, *slapen*, *staan*, enz.), en in *abstracte*, »die wier openbaring van bestaan niet met de zinnen kan worden waargenomen” (als b. v. *denken*, *meenen*, *gelooven*, enz.).

§ 20. Eene andere onderscheiding voor de beteekenis is die in *transitieve* of *overgankelijke* werkwoorden, »welke een voorwerp bij zich kunnen hebben” (vgl. b. v. *eten*, *drinken*, *stooten*, *doen*, enz.), en in *intransitieve* of *onovergankelijke*, »welke geen voorwerp bij zich kunnen hebben” (vgl. b. v. *slapen*, *luiieren*, *gapen*, *vallen*, enz.). Transitief kan alleen een werkw. zijn, dat een handeling noemt; een ww., dat een verkeeren of komen in een

toestand, stand of betrekking uitdrukt, moet steeds, een ww., dat een handeling noemt (als b. v. *dansen, springen, weenen*, enz.), kan intransitief zijn. Verscheidene werkwoorden kunnen zoowel transitief als intransitief zijn, als b. v. *drijven, smelten, bederven, koken, heeten, bewegen, schieten, veranderen*, enz. (vgl. *hij drijft het vee en het hout drijft op 't water, de meid smelt de boter en de boter smelt*, enz.).

§ 21. Sommige werkwoorden worden gebezigd met het wederkeerig voornaamwoord in den 4^{den} of 3^{den} naamval bij zich. Men noemt ze *wederkeerige (reflexieve)* werkwoorden en verdeelt ze in noodwendig *wederkeerige*, die nooit anders dan met het reflexief vnv. gebruikt worden (vgl. b. v. *zich vermeten, z. onderwinden, z. belgen, z. vergapen*, enz., en *zich aanmatigen, z. inbeelden, z. voornemen*, enz.), en in *toevallig wederkeerige*, die ook niet-wederkeerig kunnen voorkomen (vgl. b. v. *zich bekeeren, z. voegen, z. onderwerpen*, enz., en *zich schaden, z. voorstellen. z. toekennen*, enz.).

§ 22. Het werkwoord heeft twee getallen, het enkelvoud (*singularis*) en het meervoud (*pluralis*), en drie personen, den 1sten, 2^{den} en 3^{den}. Het getal en de persoon des werkwoords wordt aangeduid gedeeltelijk door den uitgang van dit rededeel, gedeeltelijk door het begeleidend naamwoord (zelfstandig nw. of voornaamw.), dat als onderwerp gebezigd wordt. Bij sommige werkwoorden wordt het onderwerp gewoonlijk niet uitgedrukt of aangewezen, en dat wel omdat dit laatste voldoende bekend is. Zoo b. v. bij die, welke een *luchtverschijnsel* noemen, als *het dondert, het bliksemt, het licht*, enz., waar het onderwerp *het weder, de lucht*, reeds voldoende uit het ww. zelve blijkt; bij die welke een lichamelijke of geestelijke *gevoelsaandoening* uitdrukken, als *mij hongert, mij dorst*, enz., waar het onderw. *het lichaam, de geest*, evenzoo reeds voldoende uit het ww. is op te maken; enz. (Het onbepalend voornw. *het* dient hier gewoonlijk ter vervanging van het niet uitgedrukt of niet bepaald aangewezen onderwerp). We noemen dergelijke werkwoorden *onpersoonlijke (impersonale)* ww. en onderscheiden ze wel van andere, *schijnbaar onpersoonlijke*, die met het onbepaalde *het*, als voorlooper van 't onderwerp, gebruikt worden, doch wier onderwerp (hetzij als

onbepaalde wijs, hetzij als geheele bijzin) *wel degelijk uitgedrukt*, achter het werkwoord geplaatst is; b. v. *het verblijdt mij dat te hooren, het verveelt mij langer te wachten, het bedroeft mij, dat gij zoo gehandeld hebt, het spijt mij, dat gij weggaat*, enz., waar *te hooren, te wachten, dat—hebt, dat—weggaat*, het onderwerp van *verblijdt, verveelt, bedroeft, spijt*, is.

§ 23. Voorts heeft het werkw. *tijden* ter uitdrukking van »den tijd, waarin», en *wijzen*, ter uitdrukking van »de wijze, waarop men zich de openbaring van bestaan voorstelt». Welke? zal beneden bij de vervoeging geleerd worden.

§ 24. Een transitief werkwoord kan in den *lijdenden* (*passieven*) vorm gebezigd worden, ter uitdrukking van het »gebracht worden in een toestand, stand of betrekking» (vgl. § 18); men omschrijft het dan met *worden* en *zijn*. De intransitieve ww. daarentegen gebruikt men steeds uitsluitend in den *bedrijvenden* (*actieven*) vorm. Die intransitieve werkw., welke eene handeling noemen, kunnen in den 3^{den} pers. enkelv. ook een passieven vorm aannemen, ter vorming van eene uitdrukking, die gelijk is aan een actief ww. met het onderwerp *men*; vgl. b. v. *er wordt ge-weend, gedanst, gesprongen*, enz., voor *men weent, danst, springt*, enz.

§ 25. *Vervoeging* (*conjugatie*) noemt men »de verandering, welke een werkwoord ondergaat ten behoeve der aanwijzing van den persoon en het getal, waaraan men de openbaring van bestaan toeschrijft, en van den tijd, waarin, en de wijze, waarop men de openbaring van bestaan voorstelt.» Ten opzichte der vervoeging onderscheidt men eene *sterke* (ongelijkvloeiende) en eene *zwakke* (gelijkvloeiende) conjugatie. Kenmerken der sterke vervoeging zijn, dat de daartoe behoorende werkwoorden 1° in den regel uit wortels *gevormd* zijn, 2° in de conjugatie hun klinker wijzigen, en 3° steeds een verleden deelwoord op *-en* hebben. Kenmerken der zwakke vervoeging zijn daarentegen, dat de daartoe behoorende werkwoorden 1° in den regel uit grondwoorden (d. i. nog gebruikelijke of in onbruik geraakte zelfstandige naamwoorden, bijvoegelijke naamwoorden of bijwoorden) *afgeleid* of uit een vreemde taal *overgenomen* zijn, 2° in de conjugatie

hun klinker niet wijzigen, en 3° steeds een verleden deelwoord op *d* of *t* hebben. Overigens bestaat bij beide soorten de vervoeging in aanhechting van voor- of achtervoegsels aan het werkwoord. Eenige weinige werkwoorden wijken in hunne conjugatie van alle andere sterke of zwakke af en heeten daarom *onregelmatig*.

STERKE VERVOEGING (DE HOOFDVORMEN).

§ 26. Een *wortel* is een der oudste bestanddeelen der taal en bestond eertijds gewoonlijk uit eene *a*, *i* of *u*, welke door één of meer medeklinkers voorafgegaan of gevolgd, of ook tegelijk voorafgegaan en gevolgd werd. De beteekenis van zulke wortel was een of andere openbaring van bestaan. In de vervoeging der uit deze wortels gevormde en ook der uit grondwoorden afgeleide sterke werkwoorden kan de klinker des wortels verschillende wijzigingen ondergaan, welke we waarnemen in de vier zoogenaamde hoofdvormen, nam. 1° den tegenwoordigen tijd der aantoonende wijs, 2° den eersten pers. enkelv. van den onvolmaakt verleden tijd der aantoon. wijs, 3° den eersten pers. meerv. van dien tijd, 4° het verleden deelwoord; naar deze hoofdvormen richten zich dan weder de andere tijden en wijzen des werkwoords.

§ 27. De sterke werkwoorden worden in *elf* klassen verdeeld, *Die der 6 eerste klassen zijn uit wortels gevormd*, d. i. die der I^{ste}, II^{de}, III^{de} en VI^{de} uit wortels met den klinker *a*, die der IV^{de} uit wortels, met den vocaal *i*, die der V^{de} uit wortels, met den klinker *u*. *De sterke ww. der 5 laatste klassen daarentegen zijn*, evenals de zwakke, *uit grondwoorden afgeleid* (vgl. § 51 en 53, **b** en **c**).

§ 28. Tot de I^{ste} kl. behooren de ww., wier tegenw. tijd een onv. *i* of *e*, met twee daarop volgende medeklinkers, heeft, als b. v. *binden*, *slinken*, *gelden*, *melken*, *vechten*, *bersten*, enz. (uitgen. zijn de ww. der VII^{de} kl. *heffen* en *scheppen*);

tot de II^{de} die, wier tegenw. t. een zachtvolk. *e*, met een enkelen daarop volgende vloeienden medekl. of een enkele *k*, heeft,

als b. v. *bevelen, nemen, wreken, steken*, enz., (uitgen. is *zweren*, een eed doen, dat tot de VI^{de} behoort);

tot de III^{de} die, wier teg. t. een zachtvolk. *e*, met een enkelen daarop volgenden vasten consonant (behalve de *k*), heeft, als b. v. *geven, lezen, genezen*, enz.;

tot de IV^{de} die, wier teg. t. een *y* heeft, als *drijven, slijten, kijken*, enz.;

tot de V^{de} die, wier tegenw. t. een *ie* of *ui* heeft, als *gieten, liegen, buigen, snuiven*, enz.;

tot de VI^{de} die, wier teg. t. een volk. *a*, met een enkelen daarop volgenden medeklinker, heeft, en wier onvolm. verl. t. tevens de *a* tot *oe* wijzigt, als *dragen, varen, slaan*, enz.;

tot de VII^{de} die, wier teg. t. een onvolk. *a*, met twee daarop volgende medeklinkers, heeft, als *vallen, hangen, wassen, waschen*, enz.;

tot de VIII^{ste} die, wier teg. t. een volk. *a*, met een enkelen daarop volgenden medeklinker, heeft, en wier onvolm. verl. t. tevens de *a* tot *ie* wijzigt, als *slapen, laten*, enz.;

tot de IX^{de} die, wier teg. t. een scherpvolkomen *ee* of *ei* heeft, nam. *heeten* en *scheiden*;

tot de X^{de} die, wier teg. t. een scherpvolkomen *oo* heeft, nam. *loopen* en *stooten*;

tot de XI^{de} dat, welks teg. t. een *oe* heeft, nam. *roepen*.

§ 29. De wijzigingen der hoofdvormen van de verschillende klassen zijn dus:

	Wortel.	Teg. t. Aant. w.	Onv. verl. t. Enk.	Onv. verl. Meerv.	Verl. deelw.
I.	{ <i>gald,</i> <i>band,</i>	ik geld, ik bind,	ik gold, ik bond, (1)	wij golden, wij bonden,	gegolden. gebonden.
II.	<i>nam,</i>	ik neme,	ik nam,	wij namen,	genomeu.
III.	<i>las,</i>	ik leze,	ik las,	wij lazen,	gelezen.
IV.	<i>drif,</i>	ik drijf,	ik dreef, (2)	wij dreven,	gedreven.
V.	{ <i>gut,</i> <i>bug,</i>	ik giet, ik buig,	ik goot, (3) ik boog,	wij goten, wij bogen,	gegoten. gebogen.
VI.	<i>var,</i>	ik vare,	ik voer,	wij voeren,	gevaren.
VII.		ik val, ik hang,	ik viel, ik hing,	wij vielen, wij hingen,	gefallen. gehangen.

VIII.	ik slaap,	ik sliép,	wij sliepen,	geslapen.
IX.	ik heet, scheid,	(⁴)	(⁴)	geheeten, gescheiden.
X.	ik loop,	ik liep,	wij liepen,	geloopen.
XI.	ik roep,	ik riep,	wij riepen,	geroepen.

(¹) In plaats van *won, gold, bond*, enz. zeide men eertijds *wan, gald, band*, enz., in het enkelv.;

(²) en (³). De *ee* en *oo* in dezen vorm van den onvolm. verl. t. enkelv. is, evenals de *ee* en *oo* der IX^{de} en X^{de} klasse, scherpvolkomen, in tegenstelling tot alle andere *e*'s en *o*'s in de sterke vervoeging, welke zachtvolk. zijn.

(⁴). De onvolm. verled. t. enk. en meerv. van de beide tot deze IX^{de} kl. behoorende werkwoorden is tot de zwakke vervoeging overgegaan; eertijds luidden zij *ik hiet, wij hieten, ik schied, wij schieden* (vgl. nog in 't Hoogd. *hiess, schied*), voor het tegenwoordige *ik heette, wij heetten, ik scheidde, wij scheidden*.

§ 30. Bijzondere opmerking vorderen:

in de I^{ste} kl. *helpen, bederven, sterven, werpen, werven, zwerven*, welke in den onv. verl. tijd enk. en mv. *hielp, hielpen, bedierf, bedierven*, enz., in plaats van het oorspronkelijke *holp, holpen, bedarf, bedorven*, enz. hebben; voorts *worden*, dat voor het oude *werden* staat en in plaats van het oorspr. *ward, worden*, in den onvolm. verl. t. *werd* of *wierd, werden* of *wierden* heeft;

in de II^{de} kl. *scheren* en *zweren* (pijn doen), die in plaats van het regelmatige *schar, scharen, zwar, zwaren*, in den onv. verl. t. *schoor, schoren, zwoor, zwoeren*, aangenomen hebben; voorts *komen*, dat voor *kweman* staat, vanwaar ook, naast de regelmatige vormen *kwam, kwamen*, het verled. deelw. *gekomen* voor *gekwomen*;

in de III^{de} kl. *wegen* en *bewegen*, die voor de regelmat. vormen van den onvolm. verl. t. (*be*)*wag, (be)wagen*, evenals *zweren* (zie boven), (*be*)*woog, (be)wogen* hebben; voorts *zien*, dat voor *zehen, zihen*, staat (zie § 16 e), vanwaar ook naast de regelmatige vormen *zag, zagen* (z. § 14. aa), het verled. deelw. *gezien*, voor *gezehen, gezihen* (z. § 16, e); zoo ook het verled. deelw. *gegeten*, in plaats van *geëten*; eindelijk *bidden, liggen, zitten*, wier tegenw. tijd voor de oorspronkelijke *beden, legen, zeten*, staat;

in de V^{de} kl. de vormen van den tegenwoord. t. *spoegen* en *spugen*, naast *spuigen* (waarnevens ook het zwakke *spuwen*); voorts *vriezen*, *verliezen*, die bijna altijd, en *kiezen*, dat somtijds de *z* in de drie laatste hoofdvormen met *r* verwisselt (vgl. § 14, c); alzoo (*ik*) *verloor*, (*wij*) *verloren*, *verloren*, enz.;

in de VI^{de} kl. *zweren* (een eed doen), voor het oorspronk. *zwarjen* (vgl. § 8, b), dus met een regelmatig onvolm. verl. t. *zwoer*, *zwoeren* (niet te verwarren met *zwoor*, *zwoeren*, van *zweren*, pijn doen), doch met een particip. perf. *gezworen*, voor *gezwaren*; voorts *slaan*, uit *slahen* (in § 16, e), naast (*ik*) *sloeg*, (*wij*) *sloegen*, *geslagen*, voor *sloeh*, *sloehen*, *geslahen* (z. § 14, aa);

in de VII^{de} kl. *heffen* en *scheppen*, voor *haffen* en *schappen* (oorspr. *haffjen*, *schappjen*, vgl. § 8, b), met hun verl. deelw. *geheven*, voor *gehaven*, en het regelmatige *geschapen*; voorts *houden*, voor *halden* (z. § 8, l), vanwaar de onv. verl. t. *hield*;

in de X^{de} kl. *houwen*, voor oorspr. *hoowen*, vanwaar de onv. verl. t. *hieuw*, *hieuwen*.

Ook lette men nog op *staan* en *gaan*, welke hun onvolm. verl. t. (enk. en mv.) gevormd hebben uit verlorene nevenvormen *standen* (naar de V^{de} kl., oorspr. *stoend*, *stoenden*, verkort tot *stond*, *stonden*, evenals *blom* voor *bloem*, *zocht* van *zoeken*) en *gangen* (naar de VII^{de} kl., *ging*, *gingen*).

§ 31. De volgende werkwoorden worden naar willekeur sterk of zwak vervoegd:

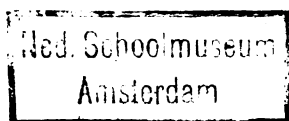
die der I^{ste} kl. *erven*, *wenken*, *bersten* (doch verl. deelw. alleen sterk, *gebarsten* of *geborsten*);

die der IV^{de} *benijden*, *bezwijmen*, *grijnen* (huilen), *hijgen*, *hijtschen* (optrekken), *krijtschen*, *kwijnen* (zelden sterk), *mijden*, *aantijgen* (beschuldigen), *vrijen*;

die der V^{de} *schuilen* en *kruien* (*krooi*, *gekrooien*, naast *kruide*, *gekruid*);

die der VI^{de} *jagen*, *vragen* en *waaien* (doch verl. deelw. alleen zwak, *gejaagd*, *gevraagd*, *gewaaid*).

§ 32. Bij de volgende werkwoorden gaat het gebruik der sterke of der zwakke vervoeging met een verschil in beteekenis gepaard. Nam.:

	sterk	zwak
I. <i>schrikken</i>	als »doen schrikken”	als intransitief,
II. <i>scheren</i>	als »den baard schrappen”	als »bewegen”, (b.v. in <i>zich wegscheren</i>),
IV. <i>pijpen</i>	als »fluiten”	als »een pijp rooken”
<i>krijgen</i>	als »verkrijgen”	als »oorlogvoeren”
<i>stijven</i>	als »versterken”, (b.v. iem. in 't kwaad)	als »stijf maken”, (b.v. de fijne wasch)
V. <i>pluizen</i>	als »uitpluizen”	als »pluizen afgeven”
VI. <i>scheppen</i>	als »maken”	als »putten”(b.v. water, vermaak in iets).

§ 33. Voorts lette men nog op het zwakke *scheren* (in de uitdrukking »den gek *scheren* met iem.”, en de samenstelling *gekscheren*), dat eig. voor een oud *schernen* staat; op *kluiven*, (*kloof*, *kloven*, *gekloven*) naast *klieven*, *splijten* (*kliedde geklied*); alsmede op het oorspr. sterke *plegen* (III), dat tot de zwakke vervoeging is overgegaan, doch onderscheid maakt tusschen den gewonen zwakken vorm *pleegde* = »verrichtte” (b.v. in *hij pleegde een misdaad*) en den onregelmatigen, uit *plag* ontstanen, *placht* (= »was gewoon”), terwijl het verled. deelw. nog alleen als *gepleegd* = »verricht” voorkomt (*verplegen* heeft altijd *verpleegde*, *verpleegd*).

§ 34. Enkele sporen van in onbruik geraakte sterke werkwoorden zien we in:

geronnen (b.v. van melk, bloed gezegd) van *gerinnen* samenloopen (I);

geboren, van een oud ww. *beren*, dragen, voortbrengen (II);

ik toog, *wij togen*, *getogen*, van een oud ww. *tiegen*, gaan, voorttrekken (V);

verwaten, van een oud sterk ww. *verwaten* (*verwiet*), vervloeken (VIII).

§ 35. Sommige eertijds sterk vervoegde werkwoorden hebben in de tegenwoordige taal of uitsluitend in plaats van, of afwisselend naast de sterke conjugatie de zwakke aangenomen,

als b.v. *hinken*, *ontberen*, *plegen* (zie § 33), *bezuïjmen*, *grijnen*, *kwijnen*, *krijnschen*, *mijden*, *aantijgen*, (zie § 31), *klieven*, (z. § 33), *kruien* (z. § 31), *beseffen*, *schaken*, enz.

Van enkele van dergelijke tegenwoordig zwak vervoegde heeft het verled. deelw. nog den oorspronkelijken sterken vorm bewaard; zoo nam.:

- I. *belgen* (zich), *belgde*, maar (ver)bolgen;
- II. *helen*, *verzwijgen*, *heelde*, maar (ver)holen (doch *geheeld*, *verzwegen*);
wreken, *wreekte*, maar *gewroken*;
- III. *weven*, *weefde*, maar *geweven* (naast *geweefd*);
- IV. *zieden*, *ziedde*, maar *gezoden*;
brouwen (voor een oorspr. *bruwen*), *brouwde*, maar *gebrouwen* (naast *gebrouwd*);
- VI. *laden*, *laadde*, maar *geladen*;
malen, *fijn maken*, *maalde*, maar *gemalen*;
lachen, *lachte*, maar *gelachen*;
- VII. *bakken*, *bakte*, maar *gebakken*;
bannen, *bande*, maar *gebannen*;
spannen, *spande*, maar *gespannen*;
vouwen, *zouten*, voor *valden*, *zalten* (vgl. § 8, 1), *vouwde*, *zoutte*, maar *gevouwen*, *gezouten*, voor *gevalden*, *gezalten*;
- VIII. *braden*, *braadde*, maar *gebraden*;
raden, *ried* en *raadde*, maar *geraden*;
- IX. *heeten* en *scheiden* (zie boven § 29).

§ 36. Omgekeerd waren vele tegenwoordig sterke werkwoorden oudtijds zwak;

vgl. b.v. *dingen*, *erven*, *wenken* (ook nog wel zwak, z. § 31), *kwijten*, *lijken*, *prijzen*, *benijden* (vgl. § 31), *pijpen* en *stijven* (vgl. § 32), *pluizen* (z. § 32), *schuilen* (z. § 31), *fluiten*, enz. enz., welke als afgeleid van de zelfstand. of bijvoeg. n. woorden *ding*, *pleitzaak*, *wenk*, *kwijt*, *lijk* (gelijk), *prijs*, *pijp*, *fluit*, *stijf*, *pluis*, *schuil*, *verborgen* (vgl. *zich schuil houden*), *fluit*, enz. zwak moesten zijn en ook eertijds waren (vgl. § 25).

Ook hier behoudt het verl. deelw. het langst de oorspr. vervoeging; vgl. *gevraagd*, *gejaagd* en *gewaaid*, van de oorspr. zwakke *vragen*, *jagen*, *waaien* (vgl. § 31).

§ 36*. Evenals het enkelvoudig ww. wijzigt zich natuurlijk ook het afgeleide en het samengestelde werkwoord. De eenige uitzonderingen hierop maken *beeldhouwen*, *dwarsdrijven* en *pluim-*

strijken (vgl. ook § 59), welke niet als *houwen*, *drijven*, *strijken*, sterk, maar zwak vervoegd worden.

Aanmerk. Slechts schijnbare uitzonderingen zijn ww., als *glimlachen*, *herbergen*, enz., welke geen samenstellingen zijn met *lachen*, *bergen*, maar afleidingen van *glimlach*, *herberg*, en daarom regelmatig de zwakke vervoeging volgen (vgl. § 25).

ZWAKKE VERVOEGING (DE VIER HOOFDVORMEN).

§ 37. Ook bij de zwakke vervoeging hebben we in de eerste plaats het ontstaan der hoofdvormen na te gaan, welke hier, wegens de overeenkomst van het enkelv. en het meerv. van den onvolm. verl. tijd der aantoonende wijs, tot *drie* (in plaats van *vier*) kunnen teruggebracht worden.

Het kenmerkende der zwakke vervoeging is de onveranderlijkheid van den klinker des verbums. Omtrent den eersten hoofdvorm, den 1sten pers. enkelv. van den tegenw. t. der aant. w., valt dus niets bijzonders op te merken. De tweede en derde, de 1ste pers. enkelv. en meerv. van den onvolm. verl. t., en de vierde, het verled. deelwoord, worden gevormd door achter den stam des werkwoords (den *werkwoordelijken* of *verbalen stam*) d. i. »dat wat na afwerping van den uitgang overblijft», den uitgang *de* (*den*) of *te* (*ten*) en *d* of *t* te voegen; en dat wel *te*, *ten*, *t*, wanneer de stam op een der zes scherpe medeklinkers *p*, *f*, *t*, *s*, *k*, *ch*, uitgaat, *de*, *den*, *d*, wanneer de stam op een klinker of op een zachten consonant eindigt; hierbij bedenke men wel, dat de *f* en *s*, die *onecht* is, d. i. voor *v* en *z* staat (z. § 10), als een zachte medeklinker wordt aangemerkt. Vandaar *sloffen*, *slofte*, *gesloft*, *bruisen*, *bruiſte*, *gebruist*, *lossen*, *loſte*, *gelost*, *kruisen*, *kruiste*, *gekruist*, enz.; doch *dooven*, *doofde*, *gedoofd*, *gelooven*, *geloofde*, *geloofd*, enz., *bonzen*, *bonsde*, *gebonsd*, *verhuizen*, *verhuisde*, *verhuisd*, *ontvleezen*, *ontvleesde*, *ontvleesd*, enz. Eindigt de stam reeds op een *t* of *d* dan wordt voorts de *t* of *d* van het verled. deelw. *nooit* (ook niet in de verbuiging van dezen vorm) dubbel geschreven; vandaar *gehaat* (b.v. die *gehate* lieden), *verantwoord* (b.v. *verantwoorde* gelden), *vergoed* (b.v. *vergode* menschen), *gepoot* (b.v. *ge-*

pote aardappels), *geloot* (b.v. *uitgelote* aandeeleu), enz. In den onvolm. verl. t. wordt echter steeds *te* en *de* aangevoegd; alzoo *ik haatte*, *verantwoordde*, *vergoode*, *pootte*, *lootte*, enz.

STERKE EN ZWAKKE VERVOEGING (DE NAAR DE HOOFDVORMEN EN DE DOOR OMSCHRIJVING GEVORMDE TIJDEN).

§ 38. Voor de verdere vervoeging zoowel van het sterke als van het zwakke ww. is het voorts noodig te weten:

dat zich naar den eersten hoofdvorm, den 1sten pers. tegenw. t. aant. wijs, deze geheele tijd, alsmede de tegenw. t. der aanvoeg. wijs, der onbepaalde wijs en het tegenw. deelwoord richten;

dat zich naar den tweeden hoofdvorm, den 1sten pers. enk. van den onvolm. verl. t., ook de derde persoon richt;

dat naar den derden hoofdvorm, den 1sten pers. meerv. van den onvolm. verl. t. der aant. wijs, ook de twee andere personen van 't mv., alsmede de geheele onvolm. verl. t. der aanvoeg. w. gevormd worden;

dat de overige vormen des werkwoords door middel van omschrijving met de onbepaalde wijs of het verleden deelw. en de ww. *hebben*, *zullen*, *worden* en *zijn*, welke men in dat geval *hulpwerkwoorden* noemt, samengesteld worden.

§ 39. Voorbeelden der sterke en der zwakke vervoeging.

Aantoonende wijs.

Aanvoeg. wijs.

(Indicatief).

(Conjunctief).

Tegenwoordige tijd.

(Praesens).

Enk.	1. ik	neme neem }	noode nood }	ik	neme	noode
	3. hij	neemt	noodt	hij	neme	noode
Meerv.	1. wij	nemen	nooden	wij	nemen	nooden
	2. gij	neemt	noodt	gij	nemet	noodet
	3. zij	nemen	nooden	zij	nemen	nooden

Onvolmaakt verleden t.

(Imperfectum)

Enk.	1. ik	nam	noodde	ik	name	noodde
	3. hij	nam	noodde	hij	name	noodde

N.B. Naast de bovengenoemde vormen van den *onvolm. verled.* en den *meer dan volm. verled. tijd der aanvoeg. w.* bestaan er ook nog omschrevene (wij zullen ze *den omschreven onvolm. verl.* en *den omschreven m. d. volm. verl. t. des conjunctiefs* noemen) nam. *ik zoude nemen, nooden, ik zoude genomen, genood hebben, voor ik name, noodde, ik hadde genomen, genood.* Deze vormen intusschen mogen, als tot de *aanvoeg. w.* behoorende, niet verward worden met de gelijkkluidende, tot de *aantoon. w.* behoorende, van den *toek. verl.* en den *volm. toek. verl. tijd.* Hunne onderscheiding is dan ook niet moeilijk. Vooreerst wete men, dat de met *zoude* samengestelde vorm, *in eene vraag* voorkomende, steeds de conjunctief is; b.v. *zoude hij 't doen? zou hij 't gedaan hebben?* In alle andere gevallen beproeve men slechts den *onvolm. verl.* of den *m. dan volm. verl. t.* van de *aanvoeg. w.* voor *ik zoude nemen, genomen hebben, enz.* in de plaats te stellen; zoo dit kan geschieden, heeft men nam. in de vormen met *zoude* een *aanvoeg. w.* te zien; vgl. b.v. »als hij dat deed, *zou* men hem voor gek houden, *gehouden hebben*», »vond hij 't maar goed, *ik zou* mijn toestemming dadelijk *geven*», waar men evengoed *hield* (voor *hielde*), *had* (voor *hadde*) *gehouden, ik gaf* (voor *gave*), *zou* kunnen bezigen. Kan zulk eene vervanging daarentegen niet plaats hebben, dan beschouwe men den met *zoude* omschreven tijd als in den indicatief staande; vgl. b.v. »gisteren *zou* ik juist mijn brief *schrijven, geschreven hebben*, toen uw broeder binnenkwam», waar men niet *schreef* (voor *schreve*), *had* (voor *hadde*) *geschreven*, kan zeggen.

§ 40. Verdere opmerkingen, omtrent de vervoeging te maken, zijn:

a. dat de 1ste pers. enk. tegenw. t. van den indicatief gewoonlijk zonder den uitgang *e* gebruikt wordt, en dat men den ouden vorm *neme, noode, enz.* nog alleen in hooger en stijl bezigt (b.v. *ik herzegge, ik vermeene*) alsmede in enkele vaste zegswijzen, als b.v. *zegge* (op een kwitantie = »ik zegge») en *verzoeke* (in een verzoek = »ik verzoek»), waar de *e* reeds zoo voldoende den 1sten persoon in 't werkw. zelve aanwijst, dat de bijvoeging van *ik* overbodig geacht wordt;

b. dat in overeenstemming met het verloren gaan van den aangesproken (2^{den}) pers. (zie § 130) ook in 't werkw. die vorm is verdwenen, behalve in de gebiedende wijs, waar door het weglaten of bijvoegen der *t* nog op het verschil van getal des aangesproken persoons wordt gewezen;

c. dat gelijk we uit het boven gegeven voorbeeld zien, de 1ste pers. enk. *nooit* een *t* aanneemt, de 3de pers. enk. *alleen* in den tegenw. t. aantoon. w. (b.v. *hij raadt, hij noodt, hij baadt, hij antwoordt*, enz., doch *hij bad, ried, leed*, enz. in den onvolm. verl. t.), en de 2de pers. *in alle tijden* der aantoon. en der aanvoeg. w. op een *t* moet uitgaan (dus *gij raadt, noodt, badt, riedt, leedt*, enz.); eindigt de stam van 't werkw. reeds op een *t*, dan wordt hier de *t* niet dubbel geschreven; alzoo *hij laat, gij laat, gij liet*, enz., tegenover *gij, hij raadt, gij riedt*, enz.;

d. dat de gebiedende wijs der zwakke vervoeging eertijds op *e* uitging, waarvan nog een spoor over is in *gelieve*, voor *gelief*;

e. dat, waanneer de stam van het werkw. op een klinker eindigt, de uitgang *e* en de *e* van den uitgang *en* met den voorafgaanden vocaal samensmelt; b.v. *hij zie, ga, wij zien, gaan*, enz., voor *zieë, gaë, zieën, gaën*, enz.;

f. dat de uitgang *e* in het praesens v. d. conjunctief zeer dikwijls door *apocope* (vgl. § 16, f) wegvalt, waarbij dan de eenmaal volkomene klinker des werkwoords volkomen blijft; b.v. *hij neem, hij lees*, enz. voor *neme, leze*, enz.

g. dat de conjunctief, welke reeds in zooveel vormen met den indicatief overeenkomt, zeer zelden gebruikt en in bijzinnen gemeenlijk (meer zeldzaam in hoofdzinnen) kortweg door den indicatief wordt vervangen; vgl. b.v. »ik *nam* het aan, als ik in uw plaats *was*», »*gaf* (als wensch) hij toch maar eens een goed antwoord», enz., voor *name, ware, gave*, enz., »ik hoop, dat hij 't mij *geeft* (voor *geve*)»;

h.³ dat de werkwoorden, welke »een *komen* in een toestand, stand of betrekking» (zie § 18) uitdrukken, alsmede ook *zijn* en *blijven*, in plaats van *hebben*, in de omschreven tijden, het ww. *zijn* bezigen; vgl. b.v. *ik ben, zij was, ware gestorven, gegroeid, gevallen, gegaan, gekomen, genaderd, genaakt*, enz. enz., tegenover

die, welke »eene handeling" of »een *verkeeren* in een toestand, stand of betrekking" uitdrukken en altijd met *hebben* gebezigd worden. (N.B. De openbaring van bestaan, door een werkwoord van *beweging* uitgedrukt, kan dikwijls niet alleen als »een *komen* in een anderen stand of toestand", maar ook wel als »eene handeling" opgevat worden. In dit laatste geval gebruikt men dan bij de omschrijving het ww. *hebben*, in plaats van *zijn*; vgl. bv. »ik heb veel gereisd", »hij heeft lang paardgereden", »wij hebben den heelen middag gezeild", enz., waar *reizen*, *rijden*, *zeilen*, als eene handeling beschouwd worden, tegenover bv. »hij is naar den Haag gereisd", »hij is naar huis gereden", »wij zijn naar Buiksloot gezeild", enz., waar men de openbaring van bestaan als »een veranderen van stand" voorstelt; daarom zegt men ook »dat meisje heeft te lang touwtje gesprongen", doch »de snaar is gesprongen"; zoo ook »hij heeft het ijs overgelopen", maar »hij is naar den anderen kant geloopt", enz. enz.)

§ 41. Wordt een transitief werkv. *lijdend* gebruikt, ter uitdrukking van »het *gebracht worden* in een toestand, stand of betrekking" (vgl. § 18), dan vervangt men de actieve vormen, die niet met *hebben* samengesteld worden, door de overeenkomstige vormen van het ww. *worden* met het verled. deelw., terwijl in de actieve, met *hebben* omschreven vormen, voor dit laatste ww. het verbum *zijn* in de plaats komt; alzoo *ik word*, *hij wordt*, *gij wordt genomen*, *genood*, *ik werd*, *hij werd*, *gij werdt genomen*, *genood*, *ik ben genomen*, *genood*, enz. enz.

§ 42. Ten opzichte van het verleden deelwoord zij nog opgemerkt:

a. dat het, zonder begeleidend hulpwerkwoord staande, wegens zijne beteekenis tot het passief behoort, wanneer het van een transitief ww. gevormd is (vgl. b.v. *geleid*, *geslagen*, *gsmeten*, *losgemaakt*, *gedroogd*, enz.), doch tot de actieve vormen te brengen is als het van een intransitief verbum gevormd is, dat met *zijn* moet omschreven worden (zie boven § 40, h en vgl. b.v. *gestorven*, *gegroeid*, *gevallen*, *gegaan*, *gekomen*, *genaderd*, enz.);

b. dat het voorvoegsel *ge*, dat vóór het verl. deelw. van het niet-samengestelde ww. gevoegd wordt, ook vóór dat der werkelijke,

uit twee werkwoorden, of uit een substantief of adjectief en een ww. bestaande, samenstellingen komt (vgl. b.v. *gestikflooid*, *gebeeldhouwd*, *gedwardsdrijfd*, enz. en §§ 58 en 59); dat het echter in de werkelijke, uit een bijw. of voorzetsel bestaande werkw., samenstellingen wegblijft (bv. *herroepen*, *beweend*, enz. en § 61 en 63). In de oneigenlijke samenstellingen wordt *ge* steeds vóór het tweede lid geplaatst (vgl. b.v. *adergelaten*, *goedgevonden*, *voorgesteld*, *uitgelaten*, enz. en § 59, 62 en 63). Niet als samenstellingen zijn te beschouwen de uit het Fransch overgenomen *incasseeren*, *inviteeren*, welke dus regelmatig, als een niet-samengest. ww., *geincasseerd*, *geinviteerd* (evenals *ik incasseer*, *inviteer*, *ik incasseerde*, *inviteerde*, enz.) hebben.

ONREGELMATIGE VERVOEGING.

§ 43. De onregelmatig vervoegde werkwoorden zijn in drie soorten te verdeelen:

in die met een zoogenaamd *verschoven imperfectum*,

in die, welke door een of andere wijziging van den klinker of van medeklinkers een ongewonen vorm hebben aangenomen,

in de overige onregelmatige.

§ 44. Van sommige werkwoorden is de *sterk* vervoegde onvolm. verl. tijd als tegenw. t. in gebruik gekomen, nam.:

kan (let wel op § 29(1)) van een oorspr. ww. der I^{ste} kl. *kinnen*,

zal, van een oorspr. ww. der II^{de} *zelen*,

mag, van een oorspr. ww. der III^{de} *megen*,

weet (met scherpvolk. *ee*), van een oorspr. ww. der IV^{de} *wijten*,

moet, van een oorspr. ww. der VI^{de} *maten*.

Diensvolgens wordt ook deze onregelmatige tegenw. tijd evenals een sterk imperfectum der genoemde klassen vervoegd, waarbij men intusschen opmerke:

a. dat in de plaats van de onvolk. *o* ook een onvolk. *u* kan treden;

b. dat *zal*, met verdubbeling der *l* van de II^{de} kl. tot de I^{ste} is overgegaan;

c. dat *mag*, schoon zonder verdubbeling der *g*, toch in den

derden hoofdvorm den klinker der 1ste kl., *o*, met zijn oorspronk. volk. *a* (vgl. b.v. *gaven*, *zagen*), heeft verwisseld.

§ 45. Let men nu op het in § 44 gezegde en vergelijkt men de vervoeging van het sterke imperfectum der verschillende klassen, dan begrijpt men de vormen van het tegenwoordige *praesens* der genoemde werkwoorden :

		<i>Aantoonende wijs.</i>					
Verg. bv.		{	<i>wan</i>	{	<i>beet</i>	{	<i>groef</i>
			<i>wonnen</i> en		<i>beten</i>		<i>groeven</i>
		§ 44 a, b en c.					
Enk.	1. ik kan	zal	mag	weet		moet	
	3. hij kan	zal	mag	weet		moet	
Meerv.	1. wij kunnen	zullen	mogen	weten		moeten	
	2. gij kunt	zult	moogt	weet (<i>eig. wetet</i>)		moet	
	3. zij kunnen	zullen	mogen	weten		moeten	

		<i>Aanvoegende wijs.</i>			
Verg. b.v.		<i>ik wonne</i> , enz.	<i>ik bete</i> , enz.	<i>ik groeve</i> , enz.	
Enk.	1. ik kunne	<i>ontbr.</i> moge	wete	groeve	
	3. hij kunne	» moge	wete	groeve	
	enz.	» enz.	enz.	enz.	

§ 46. De andere tijden en wijzen van deze vreemdsoortige werkwoorden worden gevormd als bij de zwakke vervoeging (dus ook het imperf. met *de* of *te*), evenwel niet met den klinker van het enkelv. der aantoon. wijs, maar met dien van het meervoud. Hierbij wete men voorts nog :

a. dat de oorspronk. vocaal van het meerv. des imperfectums der IV^{de} kl. eene *i* was, waaruit de tegenw. zachtvolk. *e* is te voorschijn gekomen ;

b. dat eene *t*, vóór *t*, eertijds tot *s* werd, en alzoo ook de *t* van *weten* en *moeten*, wanneer ze vóór den uitgang *te* van het zwakke imperfectum kwam, tot *s* moest worden ;

c. dat de *e* in den uitgang *te* in de tegenwoordige taal hier regelmatig wegvalt ;

Vandaar alzoo :

· Onvolm. verl. t. (aantoon. en aanvoeg. w.): *ik konde, zoude* (uit *zolde*, z. § 8, l), *mocht, wist* (met oorspr. *i* voor *e*), *moest*, enz.; tegenw. t. van de onbepaald. wijs: *kunnen, zullen, mogen, weten, moeten*;

· tegenw. t. v. het deelw.: *kunnende, zullende*, enz.;

· verled. deelw.: *gekund, gemoogd*.

· **Opmerking 1.** Van *zullen* ontbreekt het verl. deelw.; van *weten* en *moeten* wordt het met den uitgang der sterke conjugatie, als *geweten, gemoeten*, gevormd;

· van *mogen* zou men, in overeenstemming met *mocht*, eig. *gemocht* verwachten, zooals werkelijk nog het samengestelde *vermocht*, van *vermogen*, heeft.

· **Opmerk. 2.** Voor *konde, zoude*, gebruikt men ook *kon, zou* (vgl. § 16, f). Een oud imperf. met *ste*, in plaats van *de* gevormd, was *konste*, dat in hooger en stijl nog wel, na uitstooting der *n* en afval der *e*, als *kost* = *konde*, gebruikt wordt.

§ 47. In den tegenw. t. aantoon. w. van het onregelmatige *willen*, nam. *ik wil* (oudt. *wille*), *hij wil* (oudt. *wille*), *wij willen*, *gij wilt* (oudt. *willet*), *zij willen*, hebben we een vorm, met verdubbelde *l* (alzo oorspr. *wile, wilen, wilet*, enz.), die als praesens is in de plaats gekomen van een vroeger sterk imperfectum der aanvoeg. w. van een oud werkwoord der IV^{de} kl. *wijlen* (vgl. de oorspr. *i* voor de latere zachtvolk. *e*, § 46, a, en voorts het imperf. v. d. conjunctief b.v. van *bijten*: *bete, beten, betet, beten*). Ter vorming van de andere tijden en wijzen behandelt men dit verbum, evenals de bovengenoemde, als een zwak ww.; vandaar *wilde, willen, willende, gewild*. Opmerkelijk is echter nog het met *zoude* (*zolde*) overeenkomende *woude, wou* (eertijds *wolde*), dat naast *wilde* in gebruik is.

§ 48. Door een wijziging van den klinker of der medeklinkers hebben in de vervoeging een onregelmatig voorkomen aangenomen:

· *zeide* en *leide, gezeiden, geleid*, voor en naast *zegde, legde, gezegd, gelegd* (vgl. § 8, i);

· *wrocht* en *gewrocht*, zwak vervoegde vormen van een oud, met *werken* gelijkstaande, ww. *worcken*, door overgang der *k*, vóór *t*, tot *ch* (vgl. § 14, f) en omzetting der *r* (vgl. § 17, c), voor *workte, gewerkt*;

bracht en *gebracht*, van den oorspronkelijken stam van *brenge*n (uit *brangjen*), nam. *brag*;

dacht, *gedacht*, *docht*, *gedocht*, *kocht*, *gekocht*, *zocht*, *gezocht*, met overgang der *k* en *p* vóór *t*, tot *ch* en *f* (en dien van *f* vóór *t*, tot *ch*, zie § 17, **b** en **f**), voor *dakt*, *gedakt*, *dokt*, *gedokt*, enz., welke als zwak vervoegde vormen zijn voortgekomen uit de oorspronk. stammen *dak*, *dok*, *koop*, *zoek*, van *denken* (uit *dankjen*), *dunken*, *koop*en, *zoeken* (*zocht*, *gezocht*, met zijn onvolk. *o*, staat tot *zoeken*, als *blom* tot *bloem*, enz);

had (voor *hadde*), *gehad*, door assimilatie (vgl. § 17, **b**) uit *hav-de*, *gehav-de*, zwak vervoegde vormen, welke zijn voortgekomen uit den oorspronk. stam *hav*, van *hebben*.

§ 49. In *doen*, welks wortel, als bij *gaan*, *staan*, enz., op een klinker eindigt, is opmerkelijk het imperfectum *deed*, voor *dede*, en het verled. deelw. *gedaan*.

Bij de vormen, welke tot *zijn* gerekend worden, vertoont zich het opmerkelijk verschijnsel, dat ze tot *drie* in vorm verschillende wortels behooren, nam.:

ben tot den wortel **bi**, waarachter een oude uitgang van den 1sten pers. (vroeger *m*, later) *n*, gevoegd is;

is, het mv. van het praesens v. d. indicatief, *zijn*, *zijt*, en het praes. v. d. conjunctief, *zij*, *zijn*, *zijt*, het praes. van de onbep. w. en het tegenw. deelw., *zijn*, *zijnde*, tot den wortel **as**;

het imperf. indicat. en conjunct. *was*, *waren*, enz., *ware*, enz. (voor de *r*, uit *z*, vgl. § 14, **c**), de gebiedende wijs *wees*, *weest*, een andere onbep. w. *wezen*, en het nog alleen als bijvoeg. nw. gebezigde verled. deelw. *gewezen* (b. v. *een gewezen soldaat*), van een wortel **was**, die een sterk nw. der III^{de} kl. (vgl. § 28 en 29) moest opleveren; tot de zwakke vervoeging is overgegaan het verled. deelw. *geweest*, voor *gewezen*.

AFLEIDING DER WERKWOORDEN.

§ 50. Onder *afleiding* verstaat men »de vorming van woorden, door middel van voor- of achtervoegsels, of uit de oorspronkelijke

bestanddeelen der taal, de *wortels* (vgl. § 26), of uit *grondwoorden*, d. i. nog bestaande of verlorengegangene woorden”.

§ 51. De sterke werkwoorden der 6 eerste klassen (vgl. § 27) zijn dus eigenlijk afleidingen uit wortels, de zwakke alsmede de sterke der 5 laatste klassen (vgl. § 25 en 27) uit grondwoorden. In engeren zin echter verstaat men onder *afgeleide werkwoorden* meer bijzonder de zwakke en de sterke (der 5 laatste klassen), uit grondwoorden afgeleide, aan welke men in de taal-kunde den naam *denominatieven*, d. i. van een *nomen* (naamwoord) gevormde ww., geeft.

§ 52. Ten opzichte van de vorming der *denominatieven* zij opgemerkt:

a. dat de *a* van het grondwoord meermalen door invloed der *j* van den achtergevoegden afleidingsuitgang (oudtijds *jen*) tot *e* wordt (vgl. § 8, b); vgl. b. v. *schenden*, *krenken*, *netten*, *pletten*, *temmen*, enz., voor een ouder *schandjen*, *krankjen*, *natjen*, *platjen*, *tamjen*, enz., uit *schande*, *krank*, *nat*, *plat*, *tam*, enz.;

b. dat somtijds de uitgang *jen* tot *i-jen* en dit weder, door overgang der *j* tot *g* (zie § 14, a), tot *igen* is geworden; vgl. b. v. *noodigen*, *eindigen*, *steenigen*, *kruisigen*, *vestigen*, enz., voor een ouder *noodijen*, *eindijen*, *steenijen*, *kruisijen*, *vestijen*, enz., uit *nood*, *dwang*, *einde*, *steen*, *kruis*, *vast*, enz.; (vele *denominatieven* op *igen* zijn echter ook afgeleid van bijvoeg. nwoorden op *ig*, als b. v. *heiligen*, *rechtvaardigen*, *vervaardigen*, *vereenvoudigen*, enz., van *heilig*, *rechtvaardig*, *vaardig*, *eenvoudig*, enz.; bij de meeste *denominatieven* op *igen* intusschen is het niet uit te maken of ze op de eerste of de tweede wijze ontstaan zijn);

c. dat behalve den gewonen afleidingsuitgang, *en*, ook wel somtijds de *bastaarduitgang* *eeren* in gebruik is, welke in vreemde woorden, als b. v. *kalmeeeren*, *amuseeren*, *tracteeren*, enz., in onze taal is ingedrongen en later ook achter echt *Nederlandsche* grondwoorden gevoegd is; vgl. b. v. *trotseeren*, *voet-eeren*, *halveeren*, *kleineeren*, *waardeeren*, enz.;

d. dat een ontzaglijk groot aantal *denominatieven* gevormd zijn van hetzij nog bestaande hetzij hedendaags in onbruik geraakte *substantieven* of *adjectieven* op *el* en *er*; vgl. b. v. voor

enkele der vele wandelen, van wandel (nog over in handel en wandel), zetelen, sukkelen, druppelen, ranselen, roffelen, haspelen, hengelen, schilderen, schemeren, legeren, jammeren, hinderen, donderen, enz. (vgl. ook bedelen, wankelen, struikelen, weifelen, lodderen, weigeren, enz. van de in onbruik geraakte grondwoorden *bedel*, *bedelend*, *wankel* *wankelend*, *struikel*, *struikelend*, *weifel*, *onzeker*, *lodder*, *luiierend*, *weiger*, *afwijzend*, enz.); komt er nu naast zulk een ww. op *elen* of *eren* ook een vorm op *en* voor, dan beschouwe men den eersten niet als afgeleid van den laatsten, maar als een denominatief van een nog bestaand of in onbruik geraakt grondwoord op *el*; zoo zijn b. v. *duikelen*, *mengelen*, *kibbelen*, *wentelen*, *roosteren*, *stotteren*, enz. niet afgeleid van *duiken*, *mengen*, *kijven*, *wenden*, *roosten*, *stooten*, enz., maar van een grondw. *duikel*, *duikelaar*, *mengel*, *vermengd*, *kibbel*, *gekijf*, *wentel*, *wentelend*, *rooster*, *stotter*, *gestotter*, enz.

§ 53. Alle van zelfstandige naamwoorden afgeleide denominatieven hebben zonder uitzondering één of meer der volgende beteekenissen:

a. »het streven naar, het bereiken van de door 't grondwoord genoemde zelfstandigheid; b. v. *visschen*, *vinken*, *hooien*, *peilen*, *landen*, enz.;

b. »het voortbrengen, veroorzaken der door 't grondw. genoemde zelfstandigheid'', of »het verrichten der werking, die, het vertoonen van den toestand, dien het grondwoord noemt''; b. v. de zwakke *kalven*, *stoomen*, *dampen*, *roesten*, *zuchten*, *vuren*, *regenen*, *kuipen*, *arbeiden*, *biechten*, *denken*, *blozen*, *hongereren*, *dorsten*, enz.; voorts de sterke *vallen*, *bannen*, *vouwen*, van *val*, *ban*, *vouw*, enz., *blazen*, *braden*, van een oud *blaas*, *braad* (nog over in *geblaas*, *gebraad*), *stooten*, *loopen*, van *stoot*, *loop*, enz. enz.;

c. »het maken van iemand of iets tot de door 't grondwoord genoemde zelfstandigheid''; b. v. *banen* (een weg b. v.), *stalen*, *pakken* (zijn goed b. v.), *torsen*, voor *trossen* (vgl. § 17, c), van *tros*, *bagage*, dat dus eigenl. »pakken'' beteekende en vandaar ook »oppakken, dragen'', enz.;

d. »het werken, bewerken, of het verkeeren in een toestand door middel van de in 't grondw. genoemde zelfstandigheid''; b. v.

hameren, vijlen, poken, zeilen, knikkeren, cijferen, ploegen, steunen, op iets rusten, van steun, leunen, van leun, leuning, enz.;

e. »het bedekken, binden, bezwaren, omgeven van iemand of iets door middel van de in 't grondw. genoemde zelfstandigheid"; b. v. *stempelen, kronen, zadelen, zalven, kalken, kleuren, verven, boeien, strikken, kleeden, wonden, enz.;* voorts het sterke der 7de kl. *zouten, van zout;*

f. »het berooven, bevrijden van de door 't grondw. genoemde zelfstandigheid"; b. v. *doppen, koppen (onthoofden), kelen, pluizen, schillen, stoffen, enz.;*

g. »het brengen, zetten van iemand of iets op of in de door 't grondw. genoemde zelfstandigheid"; b. v. *boeken, herbergen, kerkeren, kisten (een doode b. v.), luchten, in de lucht brengen, enz.;*

h. »het verrichten eener werking of het zich bevinden op, in of bij de door 't grondw. genoemde zelfstandigheid"; b. v. *huizen, grazen, weiden, nestelen, zetelen, tafelen, enz.;*

i. »het vertoonen van de eigenschap of werking der door 't grondw. genoemde zelfstandigheid"; b. v. *rentenieren, slaven, smeden, zwijnen, naäpen, enz.*

§ 54. Alle van bijvoegel. nwoorden afgeleide denominatieven beteekenen :

a. »de door 't adjectief genoemde eigenschap vertoonen of beginnen te vertoonen"; b. v. *dartelen, woeden, van een oud adject. woed, woedend, groenen, rijpen, rotten, vloten, enz.*

b. »de door 't adjectief genoemde eigenschap of betrekking met iemand of iets verbinden"; b. v. *richten, van recht, effenen, openen, ruimen, klaren, heelen, sterken, weeken, mijnen (bij verkooping), enz.*

§ 55. Alle van bijwoorden afgeleide denominatieven beteekenen : »de door 't bijwoord genoemde betrekking vertoonen", of »die met iemand of iets verbinden"; b. v. *naderen, vorderen, opperen, (van den vergelijkenden trap, nader, vorder, opper, der als bijwoorden gebezigde voorzetsels na, voor, op), uiten, innen, enz.*

Opmerk. Op de in § 53, 54 en 55 aangetoonde wijzen zijn alle denominatieven, dus alle oorspr. niet sterke en uit wortels gevormde enkelvoudige werkwoorden te verklaren. Bestaat het

grondw. in de tegenwoordige taal niet meer, dan kan men met recht vermoeden, dat het toch in vroeger eeuwen in gebruik is geweest. Zoo kenne men b.v. slechts de oude woorden *tele*, arbeid, *trap*, val, *stamp*, stamper, *lak*, berisping, *wiede*, onkruid, *zweve*, lucht, *zswift*, rustig, om volgens een der aangegeven wijzen den oorsprong te verklaren van *telen* (oorspr. »bearbeiden»), (*be*)*trappen*, *stampen*, *laken*, *wieden*, *zweven*, *zwichten* (voor *zswiften*, vgl. § 14, b), enz. enz. enz.

SAMENSTELLING DER WERKWOORDEN.

§ 56. Door *samenstelling* verstaat men »de vereeniging van twee woorden tot één woord.»

§ 57. Behalve de gewone samengestelde werkwoorden (die men *eigenlijk* samengestelde noemt) bestaan er ook nog zoogenaamde *oneigenlijk* samengestelde, welke in den regel gescheiden worden, doch in de onbepaalde wijs, het tegenwoordig en het verleden deelwoord, alsmede in alle tijden en wijzen van het in een bijzin voorkomende werkw. als één woord beschouwd worden (vgl. b.v. *ik sla gade*, *sloeg gade*, enz., tegenover *gadeslaan*, *gadeslaande*, *gadegeslagen*, zoo *hij wel gadeslaat*, *opdat hij gadesla*, *ofschoon hij gadesla*, enz.). Het eerste lid zoowel van een eigenlijk als van een oneigenlijk samengesteld ww. is òf een zelfstandig nw. òf een bijvoegel. nw. òf een bijwoord òf een voorzetsel. Alleen bij de eigenlijk samengestelde is het eerste lid ook wel een werkwoordelijke stam.

§ 58. Is het eerste lid van een eigenlijk samengesteld ww. een werkwoordelijke stam, dan noemt men dat »eene openbaring van bestaan, die gelijktijdig met de door het tweede lid genoemde openbaring van bestaan plaats grijpt;» b.v. *spelevaren*, d. i. spelende varen, *koekeloeren*, d. i. *koeken*, zien, en *loeren*, *roezemoezen*, d. i. *roezen*, geruisch maken, en *moezen*, met gelijke beteekenis, *slikflooien*, d. i. *slikken*, vleien, en *flooien*, vleien, enz.

Aanmerk. Werkwoorden, als *reikhalzen*, *klappertanden*, *stampvoeten*, *suizebollen*, *kortwieken*, enz. zijn niet samengesteld, maar afgeleid van de in onbruik geraakte zelfstandige naamwoorden,

reikhals, klappertand, stampvoet, suizebol, kortwiek, die zijn bals rekt (zich uitrekt), met de tanden klappert, met den voet stampt, in zijn bol (hoofd) suist (soest), van een korte wiek (vleugel) voorzien is, wier vorming en beteekenis men vergelijkte met den oorsprong en de opvatting b.v. van *brekespel, stokebrand, roodhuid*, enz. (zie § 137).

§ 59. Is het eerste lid van een hetzij eigenlijk hetzij oneigenlijk samengesteld werkw. een substantief, dan staat dit laatste »als voorwerp» of »als bepaling» (dit laatste echter alleen bij de oneigenlijke samenstellingen) »der door 't tweede lid uitgedrukte openbaring van bestaan;» is het eerste lid een adjectief, dan staat dit »als bepaling van het voorwerp der openbaring van bestaan.»

Zie voor dergelijke *eigenlijke* samenstellingen, welke dus één woord blijven en in 't verleden deelwoord altijd *ge* vóór het eerste lid voegen, b.v. *pluimstrijken, gekscheren* (*scheren*, bespotten), *waarschuwen* (oorspr. *waarschouwen*, zorg toonen voor iem., uit de in onbruik geraakte woorden *waar*, *zorg*, en *schouwen*, toonen), *raadplegen, beeldhouwen, dwarsdrijven* (d. i. dwars, niet recht, doen gaan), *doodverven, vrijwaren* (uit *vrij* en *waren*, verzekeren, bezorgen), *logenstraffen* (oorspr. *logestrafen*, als leugenaar berispen, uit een oud adjectief *loge*, liegende, en *straffen*, berispen), enz.; onvolm. verl. t. *pluimstrijkte, gekscheerde, waarschuwde, raadpleegde, beeldhouwde, dwarsdrijfde, doodverfde*, enz.; verled. deelw. *gepluimstrijkt, gegekscheerd, gewaarschuwd, geraadpleegd, gebeeldhouwd, gedwarsdrijfd, gedoodverfd*, enz.

Voor oneigenlijke samenstellingen, welke slechts in de boven (§ 57) genoemde gevallen één woord uitmaken en in 't verleden deelw. *ge* steeds tusschen het eerste en het tweede lid plaatsen, lette men b.v. op *waarnemen* (vgl. *waar*, oplettendheid), *weldoen* (van een substantief *wel*, weldaad), *rechtspreken, aderlaten, gadeslaan, waarzeggen, paardrijden, schaatsenrijden, stuksnijden, palstaan* (als een paal staan), *goedendagzeggen, gevangennemen, doodslaan, doodsteken, kwijtraken, kwijtschelden, gelijkstellen, schadeloosstellen, hoogachten, goedmaken* (herstellen), *goedvinden, goedkeuren, prijsgeven* (vgl. een oud adjectief *prijs*, verloren), enz.

Aanmerk. 1. Ook de ww. *buiksprecken, kroegloopen* en *koordedansen*

zijn oneigenlijke samenstellingen, doch alleen in den tegenwoord. t. der onbepaalde wijs; in alle andere wijzen en tijden krijgt het substant. een voorzetsel bij zich en wordt de samenstelling opgelost; alzoo b.v. *hij spreekt met den buik, in de kroeg loopende, op 't koord gedanst, enz.*

Aanmerk. 2. Om te herkennen, of men met een oneigenlijke samenstelling of met twee niet samengestelde woorden te doen heeft, probeere men aan het bij 't werkw. behoorende substantief een adjectief of telwoord toe te voegen of het begeleidende adjectief in een vergelijkenden of overtreffenden trap te zetten; is dit mogelijk, dan vormt het zelfst. of het bijvoeg. nw. met het volgend werkw. geen samenstelling. Vandaar *prijs stellen, plaats grijpen, goed doen* (b.v. aan armen), *acht slaan*, omdat men *hoogen prijs stellen, geen plaats grijpen, geen goed doen, geen acht slaan*, kan zeggen, doch *weldoen* (b.v. aan armen), *gadeslaan* (vgl. een oud *gade*, acht, opmerkzaamheid), dewijl men bij *gade* geen bijvoeg. nw. kan plaatsens; vandaar *goed vinden*, iets goed oordeelen, omdat men b.v. *iets anders beter vinden* kan zeggen, doch *goedvinden*, goedkeuren, omdat men bij deze beteekenis nooit *beter vinden* kan bezigen; vandaar het verschil tusschen *weldoen* (een weldaad verrichten) en *wel doen* (goed handelen, b.v. in »gij zult *wel doen* met naar hem te luisteren); *goedmaken* (herstellen) en *goed maken* (b.v. »gij moet uw werk *goed maken*»), *hoogschatten* (eerbiedigen) en *hoog schatten* (b.v. »men heeft hem te *hoog geschat*, nam. in de belasting)."

§ 60. Is het eerste lid van een eigenlijk of oneigenlijk samengesteld werkw. een bijwoord, dan »bepaalt dit,» als een gewoon bijw., »de door 't werkw. uitgedrukte openbaring van bestaan» (vgl. b. v. *ver*, ergens anders heen, in *verplaatsen, verzetten, her, terug, in hernemen*); is het een voorzetsel, dan »wijst het,» evenals een gewoon voorzetsel, »de betrekking aan tusschen twee zelfstandigheden, en wel tusschen het onderwerp en eenige andere zelfstandigheid» (b.v. *hij loopt den berg op*, waar *op* het onderw. *hij* en *berg* verbindt) of »tusschen het voorwerp en eenige andere zelfstandigheid» (b.v. *hij gooit hem den trap af*, waar *op* het voorwerp *hem* en *trap* verbindt).

§ 61. Het eerste lid der *eigenlijke*, met bijwoorden of voorzetsels gevormde, samenstellingen is :

òf een bijwoord, nam.

ge, ter versterking van de door 't werkw. genoemde openb. v. bestaan, b. v. in *gevoelen*, *gebruiken*, *getroosten*, *gelukken*, enz.;

her = »terug, opnieuw», b.v. in *herroepen*, *herkrijgen*, *herlezen*, *herleven*, enz.;

ver = »weg», b.v. *verdrijven*, *verjagen*, enz.; »ergens anders heen», b.v. *verdragen*, *verbedden*, *verzetten*; »aan een ander», b.v. *verschenken*, *verleenen*, *vertellen*, *verklikken*; »verkeerd», b.v. *verdwalen*, *verraden*, *verwennen*; »te niet, ter dood», b.v. *vermelten*, *verhongeren*, *versmoren*, enz. enz.;

òf een deels als voorzetsel, deels als bijwoord gebruikelijk woordje, als *be* (oorspr. *bij*), *er*, *ont*, die we b.v. als voorzetsel aantreffen in *beweenen*, *bespreken*, *bespotten* (*be*, over, met), in *erlangen* (*er*, tot), *ontraden* (*ont*, tegen), enz.; als bijwoord in *bevrozen*, *bekrimpen* (*be*, samen), *erbarmen*, *erkennen* (*er*, ter versterking), *ontknoopen*, *ontsluiten*, *ontspannen* (*ont*, los, open), enz.

Op te merken is omtrent deze eigenlijke samenstellingen, 1o. dat de klemtoon bij hen steeds op het tweede lid, het werkwoord, valt, 2o. dat hun verleden deelw. steeds zonder het voorvoegsel *ge* gevormd wordt.

§ 62. Het eerste lid der met een bijw. of voorzets. gevormde *oneigenlijke* samenstellingen is :

òf een bijwoord als *buiten*, *mede*, *bijeen*, *uiteen*, *vooruit*, *achteruit*; vgl. b.v. *buitensluiten*, *medeloopen*, *bijeenkomen*, *uiteengaan*, *samentrekken*, *voortjagen*, *wegsturen*, *vooruitkomen*, *achteruitspringen*, enz.;

òf een deels als voorzetsel, deels als bijwoord gebruikelijk woordje, als *aan*, *achter*, *achterna*, *na*, *bij*, *op*, *binnen*, *in*, *uit*, *voor*, *af*, *toe*, enz., welke we b.v. als voorzetsel aantreffen in *aanspreken*, *aanstooten*, *achtervolgen*, *achternaloopen*, *naloopen* (iemand), *naschreeuwen*, *bijspringen* (iemand), *opklimmen* (een berg b.v.), *binnengaan* (b.v. de kamer), *inloopen* (b.v. het huis), *uitloopen* (b.v. het huis), *voorlichten*, *afloopen* (een heuvel b.v.), *toeknikken*, enz.; doch als bijwoord b.v. in *aanvaren*, *aanrollen*,

achterloopen (b.v. van een klok), *achternakomen*, *nakomen* (later komen), *bijvallen* (samenvallen, kleiner worden), *opstaan*, *opheffen*, *binnenkomen*, *inzakken* (*in*, *ineen*), *uitzakken* (*uit*, naar buiten), *voorzitten*, *afloopen* (eindigen), *toegaan* (*toe*, *aancen*), enz.

Op te merken is omtrent deze met een bijw. of voorzets. gevormde oneigenlijke samenstellingen, 1o dat de klemtoon bij hen steeds op het eerste lid valt; 2o dat men in hun verled. deelw. steeds *ge* tusschen het eerste en het tweede lid plaatst.

Aanm. 1. Slechts in een paar gevallen vormen enkele der hier genoemde bijwoorden of voorzetsels *eigenlijke* samenstellingen, welke dus steeds één woord uitmaken (onscheidbaar zijn), den klemtoon op het werkw. en een verl. deelw. zonder *ge* hebben, nam. *aanschóúwen*, *achtervólgen*, *achterhálén*, *voorzéggén*, *voorspéllen* (tegenover *vóórzeggen*, *vóórspellén*), *voorkómen*, verhoeden (tegenover *vóórkomen*), *voorzién*, met (*ik*) *aanschouw*, *achtervolg*, enz., *aanschouwd*, *achtervolgd* enz.; voorts ook *aanbidden* (*ik aanbid*, *aanbád*), doch *áángebeden*.

Aanm. 2. Tot de met een bijwoord gevormde oneigenlijke samenstellingen behooren ook werkw., als *grootspreken*, *liefkoozen* (eig. *lief praten*, fr. *causer*), enz., waar de beteekenis van het bijwoord geen comparatief of superlatief toelaat (men kan b. v. niet *grooter spreken*, *liever koozen*, enz. zeggen) en dat bijwoord daarom als met het volgende ww. één woord uitmakende kenmerkt, tegenover *niet* samengestelde werkwoorden, als b.v. *goed handelen*, *hard schreeuwen*, enz., waar het bijwoord wel in een der vergelijkende trappen kan geplaatst worden (vandaar ook het verschil b.v. tusschen *harddraven*, *snelschrijven*, en *hard draven*, *snel schrijven*).

§ 63. Deels *eigenlijke*, deels *oneigenlijke* samenstellingen vormen het bijw. *mis*, alsmede *door*, *om*, *over*, *onder*, *weder* (*weer*), welke èn als voorzetsel èn als bijwoord kunnen gebezigd worden. Vgl. voor de eigenlijke, welke natuurlijk den klemtoon op het tweede lid hebben en wier verled. deelw. zonder *ge* gebruikt wordt, b.v. *mishándelen* (*mishandeld*), *misdoén*, zondigen (*misdaan*), *doorstéken* (*doorstoken*), *doorsnijden* (*doorsneden*), *omspánnen* (*omspannen*), *omgéven* (*omgeven*), *onderzókén* (*onderzocht*), *onder-*

strépen (*onderstreept*), *overkómen*, gebeuren (*overkomen*), *overzién* geheel en al zien (*overzien*), enz.; daarentegen voor de oneigenlijke, welke natuurlijk den klemtoon op het eerste lid hebben en wier verled. deelw. tusschen de beide leden *ge* invoegt, b.v. *misdoen*, verkeerd doen (*misgedaan*), *dóórbrengen*, (*doorgebracht*), *dóórwerken*, voortgaan met werken (*doorgewerkt*), *ómwerpen* (*omgeworpen*), *ómkooopen* (*omgekocht*), *óndergaan*, naar beneden gaan (*ondergegaan*), *óverkomen* overheenkomen (*overgekomen*), *óverzien*, opnieuw zien (*overgezien*), *wéderkeeren* (*wedergekeerd*), *wéderkrijgen* (*wedergekregen*), enz.

HET ZELFSTANDIG NAAMWOORD.

§ 64. Het *zelfstandig naamwoord* (*substantief*) »noemt eene zelfstandigheid of iets, dat men zich zelfstandig denkt, voorstelt.» In woorden b. v. als *loop*, *sprong*, *slaap*, *dood*, *goedheid*, enz., scheidt men *in de voorstelling* de werking, den toestand, de eigenschap van den persoon, het dier of de zaak, welke die werking, dien toestand, die eigenschap openbaart, d. i. stelt men zich die(n) zelfstandig voor.

§ 65. Ten opzichte der beteekenis verdeelt men de substantieven in *concrete*, d. i. »die, welke eene zelfstandigheid noemen, die men met de zinnen kan waarnemen» (b.v. *huis*, *man*, *loop*, *slaap*, *warmte*, enz.), en in *abstracte*, d. i. die, welke eenê zelfstandigheid noemen, die *niet* met de zinnen waarneembaar is» (b.v. *goedheid*, *deugd*, *hoogmoed*, enz.).

§ 66. Een zelfstandig nw. kan in tweeërlei getal, *enkelvoud* (*singularis*) of *meervoud* (*pluralis*), voorkomen; het kan in vier naamvallen, den 1sten (*nominatief*), den 2^{den} (*genitief*), den 3^{den} (*datief*) en den 4^{den} (*accusatief*), gebezigd worden; het heeft voorts óf het *mannelijk* óf het *vrouwelijk* óf het *onzijdig* geslacht, d. i. is óf *masculinum* óf *femininum* óf *neutrum*. *Verbuiging* (*decli-*

natie) van het substantief (evenzoo van het adjectief en het voor-naamwoord) noemt men »de veranderingen, welke dat rededeel, in tegenstelling tot den nominatief enkelv., in de andere naamvallen van 't enkelv. en in het meerv. vertoont.

§ 67. Omtrent de vormen van het *enkelvoud* des substantiefs zij opgemerkt:

a. dat de vrouwelijke woorden altijd onveranderd blijven ;

b. dat de mannelijke en onzijdige alleen in den 2den nv. een buigingsuitgang aannemen, nam. den sterken, eene *s* (b.v. des *mans*, *leeuus*, *boeks*, enz.), of den zwakken, *en* (van de mannel. slechts de persoonsnamen op *e*, als *bode*, *getuige*, enz., en het niet samengestelde *heer* (a), *hertog*, *graaf*, *prins*, *vorst*, *profeet*, *pauz*, *mensch*; van de onzijdige slechts *hart*, genit. *harten*), doch gewoonlijk (vooral in den lageren stijl) dezen naamval met *van* omschrijven (alzoo b.v. *van den man*, *leeuw*, *bode*, *hertog*, *van het boek*, *hart*, enz.);

c. dat de woorden, welke op *s*, *sch* of *st* uitgaan, alsmede de onzijdige op *e* altijd de omschrijving vorderen, nooit de verbuiging in den 2den nv. toelaten (dus steeds *van het huis*, *van het moeras*, *van den loods*, *van het geruisch*, *van den last*, *van het gebergte*, *van het einde*, enz.; slechts nog in een paar vaste, uit de oudere taal overgebleven, uitdrukkingen *de heer des huizes*, *de begeerlijkheden des vleesches*);

d. dat de sterke genit. enkelv. mann. en onzijd. eertijds *es* was, vanwaar nog *desweegs*, *desdaags*, voor *weges*, *dages*, enz.;

e. dat van den ouden sterken uitgang *e* des datiefs der sterke mann. en onzijd. verbuiging nog enkele sporen zijn overgebleven in staande uitdrukkingen, als b.v. *vandaag* (voor *dage*), *ten behoeve*, *ten deele*, *te velde*, *ten getale*, *van goeden huize*, *uit hoofde*, *in koelen bloede*, enz. (vlg. § 194);

f. dat eertijds ook enkele vrouwel. substantieven den sterken genit. enk. op *s* hadden, ten gevolge waarvan nog tegenwoordig de uitgang *s* bij vrouwel. verwantschapsnamen en eigennamen, welke vóór het naamw. staan, waarvan ze afhangen; b.v. *moeders*

(a) De samenstellingen van *heer*, als b.v. *huisheer*, *gastheer*, enz. hebben in den genitief eene *s*.

verjaardag, tantes hondje, Maries japon, enz.; (opmerkelijk is, dat bij dergelijke uitdrukkingen het begeleidende bezitt. bijvoeg. nw. *mijn, uw, enz.* onverbogen blijft; alzoo *mijn moeders verjaardag, uw tantes hondje, enz.*; tegenover *mijns vaders huis, uws ooms tuin, enz.*);

g. dat sommige vrouw. substantieven eertijds in den sterken 3^{den} nv. enk. ook een *e* (nit *i*) aannamen, vanwaar b.v. nog tegenwoordig *te dier stede, van stad*.

Aanmerk. De uitgang *s* des 2^{den} naamvals is, met den zeldzamen uitgang *e* in den datief (zie boven **e** en **g**), in de tegenwoordige taak het eenige teeken der *sterke* buiging in het enkelv. tegenover den genitiefuitgang *en*, het eenige tegenwoordige teeken der *zwakke* buiging in dat getal.

De *zwakke* buiging kenmerkte zich eertijds in den singularis door den uitgang *e* voor den 1sten nv. van alle drie geslachten, dus ook in den 4^{den} nv. onzijd., en door *en* in alle andere naamvallen (zoo b.v. de mann. subst. *de bere, leeuwe, enz.*, de vrouw. *de vrouwe, kerke, bloeme, enz.*, de onzijd. *het ooge, oore, enz.*). Bij de vrouwelijke woorden is *en* echter geheel verdwenen, bij de onzijd. met uitzondering van *hart*, bij de mannel. met uitzondering van de bovengenoemde substantieven; maar ook bij deze zwak gedeclineerde woorden bleef de uitgang alleen in den genitief, doch viel weg in den datief en accusatief. Ook de uitgang *e* van den nominatief is in de meeste woorden afgefallen.

§ 68. Omtrent de vormen van het *meervoud* des substantiefs zij opgemerkt.

a. dat de mannelijke, vrouwelijke of onzijdige woorden in alle naamvallen op *en* of op *s* uitgaan, terwijl slechts enkele onzijdige éénlettergrepige (als b.v. *blad, ei, hoen, kind, kleed, rad, enz.*) en een paar met het voorvoegsel *ge* voorzien (als *gelid, gemoed, enz.*) *eren, ers*, aannemen; ten gevolge waarvan dus de aanwijzing der verschillende naamvallen uitsluitend aan het begeleidend lid- of voornaamwoord overgelaten wordt; (welke woorden met *en, eren*, welke met *s, ers*, gebezigd worden, weet de Nederlander door het gebruik);

b. dat de hoogere en deftiger stijl aan den uitgang *en*, tegenover *s*, de voorkeur geeft, vandaar b.v. *Christenen, wonderen, lauweren, engelen*, die meestal niet in de alledaagsche omgangstaal gebruikt worden; vandaar ook, dat een zelfde woord, hetwelk

zoowel *en* als *s* kan aannemen, gewoonlijk in den hooger en deftiger stijl den meervoudsvorm met eerstgenoemden uitgang, in den lageren en minder deftigen stijl met *s* vormt (vgl. b.v. *artikelen*, *orgelen*, *dienaren*, *professoren*, *provinciën*, *officieren*, enz. liefst in poëzie of in den deftigen spreektrant, tegenover *artikels*, *orgels*, enz., liefst in de alledaagsche taal).

c. dat het spraakgebruik tusschen de volgende meervoudsvormen onderscheid maakt:

<i>heidens</i> (zigeuners)	<i>heidenen</i> (afgodendienaars)
<i>hemels</i> (van ledekanten)	<i>hemelen</i> (uitspansel)
<i>histories</i> (voorvallen)	<i>historiën</i> (geschiedenis)
<i>knechts</i> (bedienden)	<i>knechten</i> (slaven ¹)
<i>letters</i> (klanken of teekens)	<i>letteren</i> (letterkunde, brief)
<i>middels</i> (middellijven)	<i>middelen</i> (tot een doel)
<i>mans</i> (tegenover vrouwen)	<i>mannen</i> (tegenover vrouwen, en als eere naam ²)
<i>redens</i> (evenredigheden)	<i>redenen</i> (inwendige drijfveeren)
<i>studies</i> (in een kunst)	<i>studiën</i> (in de wetenschap)
<i>tafels</i> (huis- of schoolgereedschap)	<i>tafelen</i> (der wet)
<i>waters</i> (stroomen)	<i>wateren</i> (watermassa, watersoorten ³)
<i>vaders</i> (papa's)	<i>vaderen</i> (voorvaders)
<i>wortels</i> (groente, van planten, in <i>wortelen</i> (groente); de rekenkunde)	

voorts tusschen de van éénlettergrepige woorden gevormde onzijdige:

<i>beenen</i> (waarmee men gaat, knoken van dieren ⁴)	<i>beenderen</i> (gebeente van menschen)
<i>bladen</i> (in alle beteekenissen)	<i>bladeren</i> (van een boom, somtijds van een boek)
<i>kleeden</i> (tapijten)	<i>kleederen</i> (kleeren);

d. dat de woorden *lende*, *leerrede*, *kleinood* en *sieraad*, als

¹) B.v. »weest geen *knechten* van uwe hartstochten.»

²) B.v. »weest *mannen*» d. i. dapper en sterk.

³) B.v. in BORGERS *Aan den Rijn*: »Zijn *watren* drenken d'oudezoomen.»

⁴) B.v. »een koopman in vodden en *beenen*.»

meervoudsvormen *lendenen*, *leerredenen*, *kleinoodiën*, *sieradiën* (naast *kleinooden*, *sieraden*) bezigen, welke uit een verloren enkelv. *lenden*, *redene*, *kleinoodie*, *sieradie*, gevormd zijn ;

e. dat de meeste der éénlettergrepige onzijdige woorden, zoo ze van den verkleinenden uitgang *je* voorzien zijn, in het meervoud, behalve de *s* achter het geheele woord, ook nog den ouden meervoudsuitgang *er* (zie ben. aanm. 8) achter het grondwoord kunnen aannemen; vgl. b.v. *blaadjes*, *eitjes*, *hoentjes*, *kindjes*, *lammetjes*, *raadjes*, enz., naast *bladertjes*, *eiertjes*, *hoendertjes*, *kindertjes*, *lammertjes*, *radertjes*, enz.; voorts *kleedjes* (tapijtjes, japonnetjes), dat het spraakgebruik onderscheidt van *kleertjes*, uit *kleedertjes* (kledingstukjes);

f. dat de samenstellingen met *man*, die een beroep of ambt noemen, alsmede *leidsman*, het meerv. met *lieden* of *lui*, doch anders met *mannen* vormen; vgl. b.v. *kooplieden*, *landlieden*, *opperlui*, *staatslieden* of *-lui*, enz.; doch *oranjemannen*, *leenmannen*, *blindemannen*, enz.;

g. dat de vreemde woorden op *ius* en *ium* in het meerv. gewoonlijk *us* en *um* met *en* verwisselen; vgl. b.v. *genius* (beschermgeest), *geniën*, *gymnasium*, *gymnasiën*, (doch *omnibussen*, *geraniums*) enz.;

h. dat de met een koppelteeken (vgl. § 226) verbondene titels bij de meervoudsvorming als samenstellingen beschouwd worden en dus alleen achter het laatste deel den uitgang voegen (b.v. *adjunct-commiezen*, *luitenant-kolonels*, *schout-bij-nachts*, schoon ook wel *schouten-bij-nacht*), behalve wanneer het tweede lid als bijstelling van het eerste dient, in welk geval gewoonlijk beide deelen een meervoudsuitgang aannemen (b.v. *kapiteinsluitenant-adiudanten*, *kapiteins-kwartiermeesters*, doch ook *kapiteinkwartiermeesters*, enz.), en wanneer het tweede lid een bijvoeg. nw. is, dat dus als, achter het substantief staande, moet onverbogen blijven (b.v. *grootmeesters-nationaal*, enz.);

i. dat de meervoudsuitgang in den 1sten, 2^{den}, en 4^{den} nv. der sterk verbogen mann., vrouw. en onzijdige substantieven eertijds veelal *e* was, welke b.v. nog voorkomt in uitdrukkingen als *velerhande*, *allerhande*, *tweeërhande*, met *hande*, genit. mv. van

hand (= »soort,»), en, schoon weggefallen, toch nog een spoor heeft achtergelaten in *onder de voet, slaag* (b.v. een pak), *acht, veertien daag, voor voete, slage, dage*;

k. dat de onzijdige éénlettergrepige woorden, welke een oorspronk. langen klinker hadden, eertijds in den 1sten en 4den nv. van het meerv. ook wel geen uitgang aannamen (vgl b.v. *wijf, hoen, jaar, enz.*, enk. en meerv.), vanwaar nog *been*, als meervoudsvorm, in *op de been*, en *jaar*, b.v. in *zes jaar*, enz. (in navolging daarvan gebruikt men ook wel *uur*, dat, als een oorspr. vrouw. *ure*, oudtijds in 't meerv. altijd *uren* heeft gevormd, in den onveranderden vorm, *uur*, in plaats van *uren*, b.v. *te vier uur*, naast *te vier uren*);

l. dat *man* eertijds in den plur. ook wel onveranderd bleef, vanwaar b.v. nog *duizend man, alle man*, voor *mannen*.

Aanmerk. 1. Werkelijk in 't enkelvoud, in plaats van in 't meerv., gebruiken we de namen van maten, munten, gewichten, alsook de als zelfst. nwoorden gebezigde telwoorden *honderd, duizend* = *honderdtal, duizendtal*, wanneer deze worden voorafgegaan door *bepalende telwoorden*, en men »*éene massa* van een zekere uitgestrektheid, hoeveelheid, waarde, gewicht», op 't oog heeft; vgl. b.v. *twee boek papier, vijf mud haver, drie vat honig, zes pond suiker, tien gulden, vier el laken*, enz., naast *twee boeken papier, vijf mudden haver, drie vaten honig, zes ponden suiker, tien guldens, vier ellen laken*, bij welke laatste men meerdere zelfstandigheden, niet *éene massa* bedoelt; voorts *vijfhonderd, zes duizend, drie millioen*, enz., waarbij men steeds *éene massa* op 't oog heeft. Daarentegen, na onbepalende telwoorden, *eenige ponden suiker, eenige honderden soldaten, vele duizenden sprinkhanen*, enz.

Aanm. 2. Bij sommige woorden verschilt in het meervoud het zelfst. nw. behalve door den uitgang ook nog op andere wijze van het enkelv. Vgl. b.v. *steden*, dat eig. voor *stede* (vgl *aanm.* 3), uit een vroeger *stadi*, staat en dus zijne *a* door invloed der volgende *i* in *e* veranderd heeft (vgl. § 8, b); *leden, gelederen, schepen, smeden, speten, spletten, reven*, naast *lid, gelid, schip, smid, spit, split, rif* (zeilbaan), welke laatste de oorspr. *i* heb-

ben behouden, die in meervoudsvormen tot *e* is overgegaan (vgl. § 8, b); de woorden op *-heid* (b.v. *dwaasheid*) naast *-heden*, met eene onregelmatige zachtvolk. *e* uit *ei*; *koeien*, *vloeien*, voor *koehen*, *vloohen*, wier *h* tussehen klinkers tot *j* werd (vgl. § 14, aa), doch aan 't eind der lettergreep wegviel, vanwaar *koe*, *vloo*, (vgl. § 16, f); *bad*, *dag*, *bevel*, *God*, *slot*, enz. (naast *baden*, *dagen*, *goden*, *sloten*, enz.), wier *enkele* slotmedeklinker bij de achtervoeging van een klinker de volgende lettergreep begint, dus de voorafgaande opent, en daardoor den onvolk. klinker volkomen maakt, tegenover *stallen*, *netten*, *sterren*, *ossen*, enz., wier slotmedeklinker, schoon in *stal*, *net*, enz. enkel geschreven, dubbel is en dus ook bij achtervoeging eens klinkers blijft. Van daar ook in het enkelv. *te scheep*, in den 3^{den} nv., voor *schepe* (uit *schipe*), (*ter*) *stede*, voor *stadi* (vgl. § 67, g).

Aanm. 3. De uitgang *s* is ook hier het teeken der *sterke*, de uitgang *en* dat der *zwakke* declinatie.

Alle woorden op *en* behoorden echter oorspronk. niet tot de *zwakke* buiging; want een overgroot aantal van hen behoorde vroeger tot de *sterke* buiging en eindigde op *e* (vgl. b.v. oudtijds *honde*, *engle*, *monde*, *dale*, *schepen*, enz.). Zoo zien we dus aan den eenen kant sterk verbogen substantieven, die nog in het enkelv. hun sterken uitgang *s* bewaard hebben (b.v. *des honds*, *engels*, *monds*, *dals*, *schips*, enz.), in het meerv. door verandering van den vorm, op *e*, in dien, op *en*, tot de *zwakke* buiging overgaan; van den anderen kant daarentegen zagen we woorden, als *beer*, *leeuw*, *oog*, *oor*, enz., in den pluralis de oorspr. *zwakke* buiging bewaren, doch in den singularis door vervanging van den genitief, op *en*, met dien, op *s*, de *sterke* buiging aannemen (zie § 67, *aanm.*). En zoo begrijpen we, hoe een aantal substantieven in de tegenwoordige taal in het enkelv. sterk, doch in het meerv. *zwak* verbogen worden. Ten opzichte van de woorden op *ers* en *eren* merke men nog op, dat de oude meervoudsuitgang *er* was, die eerst later met de gebruikelijke uitgangen *s* en *en* nog eenmaal versterkt is; zoo zei men oudtijds *kinder*, *blader*, *eier*, enz. (evenals nog hedendaags in 't Hoogduitsch).

§ 69. Ten opzichte van de buiging der eigennamen (ook der familienamen) wete men:

a. dat ze in den genitief, zoo deze vóór het substantief staat, waarvan hij afhangt, eene *s* aannemen, doch anders steeds de

omschrijving met *van* vorderen; vgl. b.v. *Willems vader*, *Karolines japon*, *Neerlands dichters*, *Vondels werken*, enz., naast *de vader van Willem*, *de japon van Karoline*, enz.;

b. dat deze *s* bij de woorden, op *s* of *x*, door een ' (apostrophe) moet vervangen worden (b.v. *Floris' zoon*, *Beatrix' moeder*), doch het liefst bij dergelijke substantieven alsook bij die op *st* te vermijden en door de omschrijving te vervangen is; alzoo *de z. van Floris*, *de moeder van Beatrix*, *de Rennenberg van Van Heijst*, enz.;

c. dat het meerv. der eigennamen gewoonlijk wordt gevormd met *s*, tenzij het woord op een *s*, *sch* of *st* eindigt, in welk geval men *en* bezigt, vgl. b.v. *de Willems*, *de Kans*, *de Karstens*, *de Van Rossums*, *de De Bies*, *de Cobets*, *de Kronenbergs*, *de De Witts*, *de Van Stolks*, *de Huydecopers*, doch *de Cornelissen*, *de De Vriezen*, *de Van Heysten*, *de Baarschen*, enz.

§ 70. Ten opzichte van de schrijfwijze zij hier nog opgemerkt, dat de vreemde woorden en eigennamen, welke op een volkomen klinker (behalve de *ie*) uitgaan, de achtergevoegde *s* van den singularis of pluralis steeds met een apostrophe voorzien; alzoo *canapé's*, *sofa's*, *motto's*, *bureau's*, *cadeau's*, *papa's*, *Mina's*, *Maria's*, *de Van der Aa's*, *de Dozij's*, enz.; doch *raas*, *vlaas*, *eegaas*, als echt Nederlandsche woorden, en *tralies*, *bougies*, *Maries*, *horloges*, *diligences*, *Willems*, *Adelines*, enz., omdat ze op *ie* of niet op een volkomen klinker uitgaan. Over *iën* of *ieën* zie § 228, b.

HET GESLACHT DER ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

§ 71. Welke woorden het *onzijdig* geslacht hebben, leert het gebruik. De spraakkunst behoeft daarvoor alzoo geene regels te geven, reden, waarom wij ook hier de onzijdige woorden, als voldoende bekend, niet ter sprake zullen brengen. Alleen zij er gewezen op *bosschage* en *moeras*, die men wel eens ten onrechte vrouwelijk in plaats van onzijdig, en *koffer* en *biefstuk*, die men wel verkeerdelijk onzijdig in plaats van mannelijk bezigt. Voor de onderscheiding van het mannelijk en het vrouwelijk geslacht

dienen enkele regels, waarbij men òf op de beteekenis òf op den uitgang der woorden te letten heeft. Deze echter kunnen slechts voor een betrekkelijk gering aantal woorden den weg wijzen, van de meeste substantieven moet dus het geslacht *door gebruik* aangeleerd worden. Intusschen lette men op het in de volgende paragrafen opgemerkte.

§ 72. Mannelijk zijn natuurlijk de namen van mannelijke personen en dieren, vrouwelijk die van vrouwelijke personen en dieren; b.v. *koning, prater, beer* (varken), *hengst, stier, hond, woerd, beer* (verscheurend dier), *kater*, en *koningin, praatster, zeug, merrie, koe, teef, eend, berin, kat*, enz. enz. Bij zoodanige diernamen, welke voor 't mann. en vrouw. dier verschillend zijn, bezigt men ter aanduiding van het dier, zonder onderscheiding des geslachts (òf een derde onzijdig woord, b.v. *varken, paard, rund*, enz.) òf den mannelijken diernaam, b.v. *hond, beer, leeuw, wolf, tijger*, òf (zeldzaam) den vrouwelijken, nam. alleen *eend, gans, duif* en *kat*.

§ 73. Persoonsnamen, die zoowel een mannelijk als een vrouwelijk wezen kunnen noemen, zijn naar omstandigheden mannelijk of vrouwelijk (*gemeenslachtig*); b.v. *echtgenoot, speelnoot, dorpeling, kweekeling*, en de meeste dergelijke samenstellingen met *genoot* (*noot*) en afleidingen met *ling*; voorts *getuige, lidmaat, bode, gids, kameraad*, enz. Wil men bij dergelijke woorden op *ling* of *genoot* bijzonder het vrouwelijk geslacht aanduiden, dan kan men daartoe achter het woord eenen onduidelijken vocaal *e* voegen, b.v. *kweekelinge, doopelinge, echtgenootte*, enz.

§ 74. Diernamen, welke voor 't mannelijk en 't vrouwelijk dier niet verschillen, zijn, zoo men geen bepaald geslacht op 't oog heeft, òf mannelijk òf vrouwelijk (òf onzijdig). Mannelijk zijn *gewoonlijk* de namen der grootere en sterkere dieren, b.v. *olifant, vos, aap, kameel, pauw, kalkoen, ooievaar, struis, arend, gier, valk, wouw, reiger, haai, walvisch, kabeljauw, paling, zalm, elft, snoek, rog*; vrouwelijk daarentegen die der kleinere en zwakkere, b.v. *rat, muis, wezel, hagedis, tong, bot, forel, vlieg, mug, spin, spreeuw, mees, musch, zwaluw*, enz. Verg. echter daarentegen *schol, zwaan, slang, adder* (vrouw.), en *bokking, haring*,

aal, *baars*, *voren*, *vink* (mannel.). Wil men bij dergelijke namen bijzonder het geslacht aanduiden, dan bedient men zich van samenstellingen als *manneljshaai*, *vrouwteshaai*, *manneljesarend*, *vrouwtesarend*, *manneljesmees*, *vrouwtesmees*, enz., doch laat aan die samenstellingen het geslacht van het enkelvoudig woord, onverschillig, of men het mannetje of het vrouwtje van 't dier op 't oog heeft.

§ 75. Mannelijk zijn de namen van boomen, b.v. *spar*, *beuk*, *eik*, *den*, *wilg*, *abrikoos*, *perzik* (zoo de beide laatste boomen aanduiden), enz. Uitgezonderd zijn *linde* en *tamarinde*.

§ 76. Mannelijk zijn de namen van bergen, munten en steenen zoo deze laatste nam. als bijzondere steenen beschouwd worden, b.v. *de Brocken*, *de Vesuvius*, *de Montblanc*, *gulden*, *stuiver*, *daalder*, *diamant*, *agaat*, enz. Uitgez. de vrouwel. *pistool* en *guinje*.

§ 77. Mannnelijk zijn de namen van tijdsbepalingen, als *Maart*, *winter*, *herfst*, enz.; vrouwelijk zijn echter *lente*, *maand*, *week*, *minuut*, *seconde*.

§ 78. Vrouwelijk zijn de namen van vruchten, b.v. *pruim*, *abrikoos*, *perzik*, enz., behalve die op *-oen*, *-ling*, *-er*, *-el*, als b.v. *citroen*, *meloen*, *pippeling*, *aker*, *appel*, *eikel*. Vrouw. zijn echter *amandel*, *dadel*, *mispel*, *morel*, *komkommer*.

§ 79. Vrouw. zijn de namen van schepen, als b.v. *boot*, *gondel*, *bark*, *schuit*, enz., behalve de mannel. op *-er*, als *uitlegger*, *lichter*, *driemaster*. Vrouw. zijn dus ook de eigennamen, als scheepsnamen toegepast, b.v. »ik heb *de Willem III* zien verbranden."

§ 80. Vrouw. zijn de namen van letters en cijfers; b.v. »de veranderingen *der e*, enz.

§ 81. Vrouw. zijn de namen van muziek- of geraasmakende instrumenten, als b.v. *piano*, *viol*, *trom*, *clarinet*, enz., behalve de mannelijke *bas*, *horen*, en die op *el* en *er*, als *ratel*, *klapper*. Vrouw. zijn echter *trommel*, *cither*, *vedel*.

§ 82. De stofnamen, welke niet onzijdig zijn, zijn vrouwelijk; vgl. b.v. *wol*, *kant*, *klei*, *bagger*, *boter*, *gember*, *haver*, *jenever*, *klaver*, *modder*, *suiker*, *pekel*, *schimmel*, *stijfsel*, enz. (Alleen *wijn*, *azijn*, *honig*, *mosterd*, *inkt*, *harst*, en een paar zeldzaam voorkomende zijn mannelijk). Daarom nemen woorden, die anders

mann. zijn, het vrouwelijk (of onzijdig) geslacht aan, zoo ze als stofnamen, en niet ter aanduiding van afzonderlijke dieren of dingen, gebezigd worden. Vgl. b.v. »hij kookt de aal; baars, visch, zalm, paling, enz., zoo men eenige mooten of meer visschen, maar den aal, baars, enz., zoo men een geheel of slechts één dier op 't oog heeft; zoo »hij werpt een langen turf op den haard,» doch »hij heeft veel Friesche turf opgedaan» (evenzoo de mann. *diamant*, steen, *doek*, een kleedingstuk, *draad*, als voorwerp, tegenover *het diamant, doek, draad*, als stof).

Aanmerk. Soms wordt ook de vrouwelijke diernaam onzijdig, zoo hij gebezigd wordt voor een of andere stof, van dat dier voortkomend; vgl. b.v. *hermelijn, sabel, schilpad*, vrouw. als diernaam, onzijd. als stofnaam.

§ 83. Mannelijk zijn de woorden, op *aar, aard, erd, lm, rm, em* en *sem*; vgl. b.v. *boezelaar, lafaard, mosterd, helm, vorm, arm, adem, brasem*, enz. Uitzond. de vrouw. *uniform* en *palm* (palmkruid, vlakke hand, lengtemaat); mann. is echter *palm* (palmtak en palmboom).

§ 84. Vrouw. zijn de woorden op *e, de, te, uw, ij, heid, teit, nis* en *age*, b.v. *koude, ellende, warmte, schaduw, peluw, woestenij, gelegenheid, majesteit, ergernis, stoffage*, enz., behalve natuurlijk wanneer de beteekenis een ander geslacht vordert, b.v. *bode, getuige, baljuw*. Ook is mannelijk het w. *vrede*, terwijl *getuigenis* in lageren stijl vrouw., in hooger en onzijd. is. Bij de onzijdige uitzonderingen blijven we voort hier, evenmin als elders, stilstaan. Woorden, welke in den hooger en onzijd. stijl of in 't Hoogduitsch ook een vrouwelijken vorm op *-e* naast zich hebben, worden in hetzelfde geslacht als deze gebezigd, vgl. *spraak, keus, vrees, wijs*, waarnaast *sprake, keuze, vreeze, wijze; eer, hulp, straf, wraak, zorg*, enz., Hd. *ehre, hülfe, strafe, rache, sorge*, enz.

§ 85. Vrouw. zijn de met *st* van een werkwoordelijken stam afgeleide w. als *winst, kunst*, enz.; doch *dienst* en *last* zijn mannel.

§ 86. Van de vrouwelijke woorden op *en, el* en *er* zijn, buiten de reeds boven hier en daar opgegevene, de volgende de meest gebruikelijke:

deken, bedekking, haven, keten, keuken, lantaren, leugen, reden, vasten, zegen, vischnet;

bottel, cedel (ceel), distel, fabel, fakkel, kachel, merel, mossel, pantoffel, parel, schakel, schoffel, sabel, wapen, stikkel, tafel, tortel, wezel, enz., alsmede de stofnamen op *el* (zie boven § 82) en de verkleinwoorden (vgl. § 124), als b.v. *griffel, korrel, kreukel, kruimel, pukkel, richel, wafel, enz.*;

ader, adder, ekster, kamer, kaper, muts, keper, ladder (leer), letter, lever, lommer, luier (luur), lijster, oester, order, pleister, schilfer, veder, enz., alsmede de stofnamen op *-er* (zie bov. § 82). Overigens hebben de substantieven op *-en, -el, -er*, het mannelijk of het onzijdig geslacht.

§ 87. De woorden op *ing* of *ling*, van werkwoordelijke stammen afgeleid, zijn (althans zoo ze geen persoonsnamen zijn) vrouwelijk, b.v. *wandeling, helling, enz.*; evenzoo de stofnamen *zuring, scheerling, enz.* De andere w. op *ing, ling*, zijn of mannelijk of vrouw. naar omstandigheid (z. § 73).

§ 88. De woorden op *schap* zijn vrouw. of onzijd. ; die op *dom* mannel. of onzijdig.

§ 89. De samenstellingen behouden in den regel het geslacht van het tweede lid. Let echter op het vrouw. *lettergreep, negen-oog*, naast het mann. *greep*, het onz. *oog*. Over de onzijdige uitzonderingen van dezen regel zwijgen wij.

§ 90. De woorden, die uit het Fransch zijn overgenomen, behouden, zoo ze niet onzijdig zijn geworden, gewoonlijk hun geslacht. Vandaar dat het vrouw. gesl. der woorden op *-té*, als *majesté, société, enz.*, en van die op *-ie*, als *harmonie, poésie, enz.*, voor het vrouw. gesl. van die en dergelijke woorden, op *teit* en *ie*, in 't Nederlandsch kan bewijzen; evenzoo wijzen b. v. de Fransche mann. substantieven *ton, trône, train, enz.* op hetzelfde gesl. van *toon, troon, trein, enz.*; de Fr. vrouwel. *fontaine, livrée, vallée, planète, comète, enz.*, op hetzelfde gesl. van *fontein, livre, vallei, planeet, comeet, enz.* Uitzonderingen maken echter *vorm, palm (palmtak), persoon, mosterd, regel, enz.*, die mannel. zijn, niettegenstaande het Fransch *la forme, palme, personne, moutarde, règle, enz.* gebruikt.

HET BIJVOEGELIJK NAAMWOORD.

§ 91. Een bijvoegelijk naamwoord (*adjectief*) noemt »òf eene eigenschap of hoedanigheid, welke men zich met een of andere zelfstandigheid verbonden voorstelt" (b.v. *rood, groot, edel, trouw*, enz.) »òf eene betrekking in de ruimte of den tijd, waarin men eene zelfstandigheid ten opzichte van eene andere beschouwt," (b.v. *inwendig, voorste, laatste, vorig, vroeg*). De adjectieven der eerste soort noemt men *qualitatieve*, die der andere *locatieve*, d.i. plaats of tijd aanduidende.

§ 92. Tot deze locatieve bijvoeg. nwoorden behooren ook: 1o. de *bezittelijke adjectieven* (anders gewoonlijk *bezittel. voornaamw.* genoemd), nam. *mijn, ons, uw, zijn, haar, hun*, welke eene betrekking tusschen eenige zelfstandigheid en den bezitter of voortbrenger noemen (vgl. b.v. *mijn huis, zijn werk*, d.i. dat door hem voortgebracht wordt, is, enz.); 2o de *rangschikkende bijvoeg. nwoorden* (anders gewoonlijk *rangtelwoorden* genoemd), als *de eerste, tweede, derde*, enz., welke eene betrekking in de ruimte of den tijd uitdrukken.

§ 93. Ten opzichte van de beteekenis verdeelt men de adjectieven in *concrete*, d. z. »die, welke eene met de zinnen waarneembare eigenschap, hoedanigheid of betrekking noemen" (vgl. b.v. *rood, helder, uitwendig*, enz.), en in *abstracte*, d. z. »die, welke eene niet met de zinnen waarneembare eigenschap, hoedanigheid of betrekking noemen" (vgl. b. v. *deugdzaam, lief, bevallig*, enz.).

§ 94. Een bijvoeg. nw. staat òf in den zoogenaamden *stellenden (positieven)* trap òf in den *vergelijkenden (comparatieven)* òf in den *overtreffenden (superlatieven)* trap.

§ 95. Wil men aanduiden, »dat eene eigenschap, hoedanigheid of betrekking zich bij eene zelfstandigheid in hogere mate dan bij andere vertoont", dan plaatst men het adjectief in den zoogenaamden *vergelijkenden* trap, en dat wel door middel van achtervoeging van den uitgang *er* of *r* (wanneer 't adject. op

e eindigt); b.v. *zot*, *zotter*, *ijverig*, *ijveriger*, *zwaar*, *zwaarder* (voor de inlassching der *d* verg. § 16, b), *blijde*, *blijder*, enz.

§ 96. Wil men aanduiden, »dat een eigenschap, hoedanigheid of betrekking zich bij eene zelfstandigheid, met betrekking tot andere in de hoogste mate vertoont», dan plaatst men het adject. in den *overtreffenden* trap, en wel door middel van achtervoeging van den uitgang *ste*; b.v. *zwaar*, *zwaarste*, *licht*, *lichtste*, enz. Eindigt het adject. op eene *e*, dan valt die onduidelijke vocaal vóór *st* weg (b.v. *blijde*, *blijdste*, *bloede*, *bloodste*), of men vormt in 't geheel geen superlatief (vgl. b.v. *moede* en *spade*). Gaat het bijvoeg. nw. uit op een *s* of *sch*, dan voegt men er slechts *te* achter (b.v. *wijste*, *bitste*, enz.), of men omschrijft, althans bij die op *sch*, den *overtreffenden* trap door middel van het bijwoord *meest*, evenals dit altijd moet geschieden, wanneer het adjectief reeds op *st* eindigt (alzo b.v. *de meest bitse*, *de meest gepaste wijze*, *de meest vaste verbintenissen*, enz.).

§ 97. Onregelmatig gevormde comparatieven en superlatieven heeft men in:

goed, *beter*, *beste* (voor *betste*) (de beide laatste van een verloren bijvoeg. nw. *bat* gevormd);

kwaad, in de beteek. »ongunstig» of »in ongunstigen toestand verkeerende», *erger*, *ergste* (van een adject. *erg*), doch *kwader*, *kwaadste*, in de beteek. »boos» of »boosaardig, gevaarlijk»;

groot, in de bet. »machtig, hoog geplaatst», *meerder*, (geen superlat.); anders *grooter*, *grootste*.

Minder en *minste* zijn geen onregelmatige trappen van vergelijking van *klein* of *weinig*, maar van het adject *min* = »klein».

Aanmerk. 1. Van enkele bijwoorden van plaats vormt men ook door *ste* bijvoegelijke superlatieven; vgl. b.v. *voorste*, *achterste*, *benedenste*, *bovenste*, *onderste*, *buitenste*, *binnenste*, enz., van *voor*, *achter*, *beneden*, enz. (vgl. ook *eerste* § 180).

Aanmerk. 2. Van sommige superlatieven is de positief verlorengegaan; vgl. b.v. *middelste*, *laatste* en *leste* (voor *letste*), enz., uit het oude adject. *middel*, dat nog als zelfstandig nw., en *laat*, dat nog als bijw. gebruikt wordt.

Aanmerk. 3. Zelden drukt de superlatief een zeer hoogen, in

plaats van den hoogsten, graad der eigenschap uit, als b.v. *best* = »zeer goed», b.v. in »het is *best*». Dat voorts de adjectieven, welke een eigenschap of hoedanigheid noemen, die maar ééne graad kan hebben, als b.v. *vierkant*, *rond*, *gouden*, *eeuwig*, enz., geen trappen van vergelijking hebben, spreekt van zelf.

§ 98. Een adjectief wordt of *attributief* gebezigd, d.i. »zonder een uitgedrukt of verzwegen werkwoord met het substantief verbonden» (vgl. b.v. *goede jongen*, *roode was*, *vriend lief*, *Karel de Stoute*, enz), of *praedicatief*, d. i. door middel van een uitgedrukt of verzwegen werkwoord met het substantief (of ook voor-naamw.) *samengevoegd*» (vgl. b.v. *de man is goed*, *ik noem hem dom*, *die vrouw heet goed*, *hij gaat dood*, enz.).

§ 99. Ten opzichte van de verbuiging des adjectiefs onderscheidt men eene *sterke* en eene *zwakke* declinatie.

De vormen der sterke buiging leert men het best kennen uit de declinatie van het bezittel. bijvoeg. nw., als b.v. *mijn* :

	<i>Enkelv.</i>		<i>Meerv.</i>	
	<i>Mann.</i>	<i>Vrouw.</i>	<i>Onzijd.</i>	<i>Alle drie geslachten.</i>
1 ^{ste} nv.	<i>mijn</i>	<i>mijne</i>	<i>mijn</i>	<i>mijne</i>
2 ^{de} »	<i>mijns</i>	<i>mijner</i>	<i>mijns</i>	<i>mijner</i>
3 ^{de} »	<i>mijnen</i>	<i>mijne(r)</i>	<i>mijnen</i>	<i>mijnen</i>
4 ^{de} »	<i>mijnen</i>	<i>mijne</i>	<i>mijn</i>	<i>mijne</i>

De uitgangen der zwakke buiging waren oudtijds in den 1sten nv. enkelv. mann., vrouw. en onzijd., alsmede in den 4^{den} nv. enk. onzijd. e, in alle andere naamvallen, geslachten en getallen en. Door invloed van de sterke buiging is hierin verandering gekomen, zoodat de tegenwoordige zwakke declinatie is, als volgt :

	<i>Enkelv.</i>		
	<i>Man.</i>	<i>Vrouw.</i>	<i>Onzijd.</i>
1 ^e nv. (de)	<i>goede (man)</i>	<i>(de) goede (vrouw)</i>	<i>(het) goede (kind)</i>
2 ^e » (des)	<i>goeden (mans)</i>	<i>(der) goede (vrouw)</i>	<i>(des) goeden (kinds)</i>
3 ^e » (den)	<i>goeden (man)</i>	<i>(de) goede (vrouw)</i>	<i>(het) goede (kind)</i>
4 ^e » (den)	<i>goeden (man)</i>	<i>(de) goede (vrouw)</i>	<i>(het) goede (kind)</i>
	<i>Meerv. (alle drie geslachten.)</i>		
1	<i>(de) goede (mannen, vrouwen, kinderen)</i>		
2	<i>(der) goede »</i>		

3 (den) goeden } (mannen, vrouwen, kinderen)
 (de) goede }
 4 (de) goede »

Opmerk. Gelijk de bijvoeg. nwoorden wordt ook het tegenwoordig en het verleden deelw. verbogen. Wat dus in het volgende omtrent het adjectief wordt opgemerkt, geldt ook volkomen voor de beide deelwoorden.

§ 100. *Sterk* verbogen wordt in de tegenwoordige taal het adjectief, waaraan geen lid- of voornaamwoord of bezittel. bijvoeg. nw. voorafgaat, uitgezonderd in den 1sten nv. enkelv. mann., waar de zwakke vorm, met *e*, in de plaats van den sterken, zonder uitgang, treedt; men zegt alzoo *goede wijn*, *sterke mosterd*, *bijtende azijn*, enz., niet, zooals men volgens den vorm *mijn* zou verwachten, *goed wijn*, *sterk mosterd*, *bijtend azijn*, enz. Slechts het bezittelijk bijvoeg. nw., als *mijn*, *zijn*, enz., volgt in genoemden naamval nog de oude regelmatige sterke buiging (vgl. b.v. *mijn wijn*, *uw mosterd*, *haar vader*, enz.); en evenzoo ook nog het bijvoeg. nw., dat attributief verbonden wordt met een zoogenaamd kwalitatief substantief (dat den bezitter van een waardigheid of hoedanigheid, den bekleeder van eenige betrekking, noemt) en daarbij dient ter aanduiding eener eigenschap, welke dien persoon uitsluitend in zijne waardig-, hoedanigheid of betrekking toekomt (vgl. b.v. »als *dankbaar zoon* hadt gij wel anders kunnen handelen,» »*grappig verteller* als hij is, houdt hij het gezelschap steeds bezig,» »*slim rechtsgeleerde* als hij is, zal hij dat proces wel winnen,» enz., waar *dankbaar*, *grappig* en *slim* eigenschappen noemen, welke iemand, als *zoon*, als *verteller*, als *rechtsgeleerde*, eigen zijn); zelfs wordt in dit geval de 3de en de 4de nv. aan den 1sten gelijk gemaakt, en zegt men b.v. »hij heeft zich als *dankbaar zoon* (4de nv.) tegenover zijne ouders getoond, »u, als *oud vriend* (3de nv.), zal ik dat genoeg doen,» omdat *dankbaar*, *oud*, hier de eigenschap noemen, die aan iemand, als *zoon*, *vriend*, eigen zijn.

Opmerk. 1. Werd het door geen lid- of voornw. of bezitt. adject. voorafgegane bijvoeg. nv. aan een aangesproken persoon

toegevoegd, dan bezigde men oudtijds regelmatig *niet* den sterken, maar den zwakken vorm; vandaar b.v. nog in den 1sten nv. enk. mann. niet alleen *waarde vriend*, *geachte ambtgenoot*, enz., maar ook in die gevallen, waar we anders naast het kwalitatief substantief den sterken vorm bezigen, *gij ondankbare zoon*, *gij grappige verteller*, enz.

Opmerk. 2. De rangtelwoorden en de superlatieven werden eertijds steeds, zonder uitzondering, zwak, nooit sterk, verbogen; vandaar nog in den 1sten nv. enk. onzijd. tegen den algemeenen regel b.v. *eerste bericht*, *laatste hoofdstuk*, enz. (tegenover de regelmatige sterke verbuiging b.v. in *goed nieuws*, *smakelijk vleesch*, enz).

§ 101. Ten opzichte van het zonder voorafgaand lid- of voorw. gebruikte en dus sterk verbogen adjectief zij voorts nog opgemerkt:

a. dat de bezitt. bijvoeg. naamwoorden de eenige adjectieven zijn, welke nog in alle naamvallen in den verbogen vorm voorkomen, doch in den 3den en 4den nv. enk. mann. gewoonlijk den uitgang *en*, in het vrouw. enkelv. en in het meerv. niet zelden hun uitgang *e* afwerpen; vgl. b.v. »ik heb *mijn* (zeldz. *mijnen*) vader gezien,” »ik heb dat *uw* (zeldz. *uwen*) vader gegeven,” »roep *uw* of *uwe* moeder, *uw* of *uwe* ouders”); dat ze voorts

in den 3den nv. vrouw. enk. in plaats van *er* altijd den uitgang *e* (of niets) hebben (b.v. »zeg dat *uwe* of *uw* moeder”), voor den 3den nv. enk. enz. steeds den vorm van den 4den bezigen (b.v. »geef *uw* kind antwoord”), en

in den 3den nv. meerv. naast den uitgang *en* ook *e* kunnen hebben (vgl. b.v. »*uwen* of *uwe* of *uw* ouders moet *gij* gehoorzaam zijn”);

b. dat de verbogen vormen der andere adjectieven tot den 1sten en 4den nv. enkelv. en meerv. beperkt zijn (b.v. *goede boter*, vrouw., *rood koper*, *goede menschen*, enz.);

c. dat de 2de nv. gewoonlijk door de omschrijving met *van* wordt aangeduid (vgl. b.v. »het voordeel *van goeden raad*,” »de reuk *van goede boter*,” »het sap *van rijpe vruchten*,” enz.);

d. dat de 3de nv. òt door de omschrijving met *aan* wordt

aangeduid óf door den 4den nv. vervangen (vgl. b.v. »hij geeft aan groene of groene kaas de voorkeur,» »aan geel koper of geel koper doet regen veel kwaad,» »aan jonge dames of jonge dames het hof maken,» enz.); alleen in het mv. heeft men nog wel den ouden uitgang *en* (b.v. ook *jongen* dames het hof maken”);

e. dat nog alleen enkele vaste, uit de oude taal overgebleven, uitdrukkingen de oorspronkelijke verbogen vormen van den 2den en 3den nv. vertoonen; als b.v.:

in den 2den nv. enk. mann. of onz., *goedsmoeds*, *alleszins*, *veelszins*, *geenszins*, *blootshoofds*, enz.;

in den 2den nv. enk. vrouw., *gewapenderhand*, *zaliger gedachtenis*, *ouder gewoonte*, enz.;

in den 3den nv. enk. m. en onz., *in arren moede* (*arre*, boos), *met voorbedachten rade*, *in koelen bloede*, enz. (vgl. § 194);

in den 3den nv. enk. vrouw., *met luider stemme*, *te gelijker tijd*, *van ganscher harte* (*harte* was vroeger vrouw.);

in den 2den en den 3den nv. mv., *allerwegen*, *te allen tijden*.

§ 102. *Zwak* (z. § 99) wordt het bijvoeg. naamw. verbogen, wanneer het wordt voorafgegaan door een lid- of voornaamwoord of door een der bezittel. adjectieven of het telw. *één*. Uitzonderingen op dezen regel maken echter:

a. het door het onbep. lidw. *een* (ook door het telw. *één*) of een bezitt. bijvoeg. nw. voorafgegaan adjectief in den 1sten en 4den nv. enkelv. onzijdig, waar men den (hier oorspronkelijken) sterken vorm in plaats van den zwakken pleegt te gebruiken (vgl. b.v. *een hard bed*, *een zonderling aanbod*, *één enkel woord*, *mijn rood oor*, *uw koddig verhaal*, enz.);

b. het door het onbepal. lidw. *een* voorafgegaan adjectief in den 1sten nv. enkelv. mann., wanneer dit nam. attributief verbonden wordt met een zoogenaamd *qualitatief* zelfst. nw. en daarbij dient ter aanduiding eener eigenschap, welke dien persoon in zijne waardig-, hoedanigheid of betrekking toekomt, in welk geval evenzoo de sterke vorm voor den zwakken in de plaats treedt; vgl. b.v. *een groot jager*, *een goed koning*, *een groot man*, *een Zweedsch gezant*, iem., die als jager groot, als koning goed, als man (denkend wezen) groot is, als gezant in Zweden thuis

hoort (als b.v. indertijd **Hugo de Groot**), enz., tegenover *een groote jager, een goede koning, een groote man, een Zweedsche gezant*, iem., die een jager en tevens groot, een koning en tevens goed, een man en tevens groot (van gestalte), gezant en tevens Zweed is, enz.; vandaar b.v. ook altijd een *gevaarlijk vijand, een grappig verteller, een vlijtig leerling, een streng rechter*, enz., doch daarentegen *een krachtige reus, een onnoozele zot, een gemeene schelm*, enz.) (vgl. § 100).

Aanmerk. Eertijds was bij de superlatieven en rangtelwoorden de zwakke buiging uitsluitend in gebruik; ten gevolge daarvan bezigt men nog hedendaags na de bezitt. bijvoeg. nwoorden en na het onbepal. telw. *een* in den 1sten en 4den nv. onzijd. enk. den superlatief steeds zwak (niet zooals anders het adjectief na *mijn*, enz., sterk); vgl. b.v. *mijn laatste bezoek, zijn uiterste best, een eerste hoofdstuk, een tweede bevel*, enz.

Eenzoo wordt bij uitzondering na dezelfde bezitt. bijvoegel. nwoorden, in genoemde naamvallen ook nog een ander adjectief, dat niet in den superlatief staat, zwak (alzo met *e*) gebruikt, wanneer het nam. dient om door middel van de uitgedrukte eigenschap enz. eene zelfstandigheid, welke in iemands bezit is, te onderscheiden van eene andere van dezelfde soort, die ook in handen van denzelfden bezitter is, doch zich door eene andere eigenschap kenmerkt; vgl. b.v. *uw groote huis, mijn scherpe mes, haar zieke been*, enz., wanneer men daartegenover stelt *uw kleine huis, mijn botte mes, haar gezonde been*, enz.

§ 103. Ten opzichte van het gebruik van het zwak verbogen bijvoeg. nw. zij voorts nog opgemerkt:

a. dat de verbogen vorm des 2den naamvals in het mann. en vrouw. enkelv. en in het meerv. minder algemeen is dan de omschrijving met *van*, dat echter in 't onzijd. enk. de verbogen nv. nooit dan in hoogerem stijl kan gebruikt worden;

b. dat somtijds het zwakke adjectief de *e* in den 1sten, 3den, en 4den nv. enkelv. van 't onzijdig kan laten afvallen (*apocopeeren*), nam. wanneer de laatste lettergreep van het bijvoeg. nw. en de eerste lettergreep van het volgende substantief niet beide den vollen klemtoon of hoofdtoon hebben; vgl. alzo *dit aardig huisje, dat be-*

lángrijk wérk, *het krás beslúit*, *het Zeeúwsch genóótschap*, enz., naast *dit aardige huisje*, *dat belangrijke werk*, enz.; doch steeds *het verbrande huis*, *het zwarte paard*, *dat malle ventje*, enz., nooit *het verbránd huis*, *het zwárt páárd*, *het mál véntje*, enz.

c. dat oudtijds het door een lid- of voornw. voorafgegane adjectief in den 3den nv. enk. vrouw. ook wel den sterken uitgang *er*, in plaats van *e*, had, ten gevolge waarvan nog in de tegenwoordige taal *ter*, d. i. *te der*, *kwader ure*, *ter elfder ure* (*ure* was eertijds vrouw.), *ter aangehaalder plaatse*, *ter goeder trouw*.

§ 104. De gewone plaats van het attributieve adjectief is die vóór het zelfst. nw. Eertijds echter zette men het bijvoeg. nw. ook achter het substantief, hetzij met, hetzij zonder herhaling van het voorgaande lid- of voornw.; alzoo b.v. naast *de goede man* ook *de man goed(e)* en *de man de goede*. Van deze woordvoegingen vinden we in de tegenwoordige taal nog sporen; van de eerste in *God Almachtig*, *jongen lief*, *vrouw lief* en dergelijke met *lief* gevormde aangesproken personen (het bijvoeg. nw. blijft hier altijd onverbogen); van de laatste in eigennamen, die door een adjectief nader bepaald worden, als b.v. *Willem de Goede*, *Floris de Vette*, enz.; (het bijv. nw. wordt hier als een gewoon zwak verbogen adject. behandeld, alzoo *van Willem den Goeden*, *aan Floris den Vetten*, enz.).

§ 105. Enkele adjectieven worden *nooit* verbogen, nam.:

a. de stoffelijke op *en*; b.v. *de zilveren doozen*, *de houten tafel*, enz.;

b. de van plaatsnamen afgeleide op *er*; b.v. *de Haarlemmer schippers*, *den Dokkumer veerman*, enz.;

c. *rechter* en *linker*.

§ 106. Gewoonlijk blijven onverbogen:

a. de twee- en meerlettergripige op *en*; b.v. *de overleden vrouw*, *de verheven gevoelens*, enz., naast het zeldzamer *de overledene vrouw*, *de verhevene gevoelens*, enz.;

b. de drie- en meerlettergripige op *er* (alzo de meeste comparatieven); b.v. *zekerder berichten*, liever dan *zekerdere berichten*, enz.

§ 107. Ieder adjectief blijft onverbogen:

a. in het boven (§ 104) genoemde geval;

b. zoo het praedicatief staat; b.v. »de vrouw is *milddadig*», »ik sla de kippen *dood*», enz.; dus ook de uitdrukkingen als »geheel de schepping», »zoo laag een handelwijze», enz., waar het praedicatieve adjectief door middel van een verzwegen *zijnde* met het zelfst. nw. verbonden is.

§ 108. Een bijvoeg. nw. wordt ook somtijds als zelfst. nw. gebezigd. In 't mann. gebezigd, noemt het dan òf (in 't algemeen) »een mensch», òf (in 't bijzonder) »een man», in 't vrouw. gebezigd, »eene vrouw», »welke de door 't adjectief genoemde eigenschap, hoedanigheid of betrekking als kenmerk vertoont»; vgl. b.v. *de oprechte, een zwarte* (een neger), (hij, zij is altijd) *de eerste, eene zwarte* (eene negerin), *eene schoone*, enz. In 't onzijdig gebruikt, noemt het zelfstandig gebezigde adjectief òf »de eigenschap, hoedanigheid of betrekking zelve»; b.v. *het rood*, de roode kleur, *het boosaardige* (b.v. van zijn plan), de boosaardigheid, *het lieve* (b.v. in haar blik), de liefelijkheid, (hij ligt op) *het uiterste*, het uiterste oogenblik, enz.; òf »eene zaak of handelwijze, die de door 't adjectief uitgedrukte eigenschap, hoedanigheid of betrekking in ruimte of tijd als kenmerk vertoont»; b.v. *zwart* (staat hem goed), nam. zwarte kleeding, *het groen* (in dat borduurwerk), de groene stof, *het goede* (dat hij den armen doet), de goede daden, enz.

§ 109. De vormen van 't zelfst. gebezigde mannel. adjectief zijn dezelfde als die van een *zwak* substantief op *e*, dus b.v. als van *getuige* (vgl. § 67, b); die van 't zelfst. gebezigde vrouw. en onzijd. adjectief als die van een substantief op *e*, dus b.v. als *zonde* en *einde* (vgl. § 67, a en c). Alzoo:

	<i>Enkelv.</i>			<i>Meerv. Mann. en Vrouw.</i>
	<i>Mann.</i>	<i>Vrouw.</i>	<i>Onz.</i>	
1. (de, een) blinde	(de, eene) blinde	(het) goede	(de) blinden.	
2. (des, eens) blinden	(der, eener) »	(van het) »	(der) »	
3. (den, een) blinde	(de, eene) »	(het) »	(den) (de) »	
4. (den, een) blinde	(de, eene) »	(het) »	(de) »	

Het bezittelijk adjectief *mijn, zijn*, enz., zelfstandig gebruikt,

heeft natuurlijk dezelfde vormen; alzoo *de mijnen* = »mijne famielje of verwanten», *de zijnen* = »zijne famielje», enz. Omtrent de omschrijving met *van* in den 2^{den} nv. geldt ook hier het in § 67, b, bij de substantieven aangemerkte.

§ 110. Omtrent de zelfst. gebruikte adjectieven zij voorts nog opgemerkt:

a. dat enkele mannelijke ook de vormen der *sterke* buiging vertoonen; zoo b.v. *de dwaas*, *de zot* (evenals b.v. *de haas*, *de man*, enz.), enk. 2. *van den dwaas*, *van den zot* of *des zots*, 3. en 4. *den dwaas*, *den zot*, mv. *de dwazen*, *zotten*, enz.;

b. dat evenzoo zelfs vele onzijdige de *e* wegwerpen en gelijk worden aan een onzijdig substantief, zonder uitgang *e* (b.v. *oor*, *oog*, enz.); zoo b.v. *het groen*, *het rood*, *het paars*, *het goed* (naast *het goede*), *het kwaad*, *het mijn en dijn*, (in) 't *kort*, (op zijn) *dwaast*, (op) 't *laatst*, enz., 2. *des groens* of *van het groen* enz., 3. en 4. *het groen*, enz.; bij de door *een* of door *geen* lid- of voornw. of bezitt. bijvoeg. nw. voorafgegane is dit zelfs regel geworden; vandaar *een kwaad*, *zwart* (staat hem goed), *rood* (verschiet licht), (hij heeft) *ongelijk*, en in den 2^{den} nv. b.v. (weinig) *onaan-genaams*, (veel) *goeds*, (iets) *kwaads*, (iets) *liefs*, enz. (vgl. ook § 176 aanm. 3);

c. dat het onzijdige zelfstandig gebezigde adjectief nooit in 't meerv. voorkomt.

Aanmerk. Van groot belang is het te onderscheiden; wanneer een adjectief zelfstandig en wanneer het bijvoegelijk gebruikt wordt.

Zoodra namelijk uit den samenhang blijkt, dat men eene bijzondere te voren genoemde of besproken zelfstandigheid op 't oog heeft, is het adjectief *niet* als zelfstandig gebruikt te beschouwen. Dus zegt men wel »*de vlijtigen* zullen beloond worden», »ik moet *den schuldige* of (wanneer er meer bedoeld worden) *de schuldigen* onder u straffen», »*den oudste* in de vorgadering werd het voorzitterschap opgedragen, *den jongste* het secretariaat», enz.; doch »*van deze leerlingen* zullen *de vlijtigen* beloond worden», *den meest schuldigen* of (zoo er meer bedoeld zijn) *de meest schuldige* onder de oproermakers zal men streng straffen» »kent gij die twee broeders? ja, *den oudsten* zeer goed, *den jong-*

sten minder', enz., omdat hier uit *leerlingen, oproermakers, broeders*, blijkt, dat het adjectief een bepaalden of bepaalde personen bepaalt, en niet in 't algemeen dient om een persoon of personen aan te wijzen, die vlijtig, schuldig, enz. is of zijn.

AFLEIDING DER ZELFSTANDIGE EN BIJVOEGELIJKE NAAMWOORDEN.

§ 111. Er bestaat tweërlei soort van afleiding (vgl. § 50) van substantieven en adjectieven:

10. *de afleiding uit wortels*;

20. *de afleiding uit woorden* (grondwoorden).

Beide soorten van afleiding hebben *steeds* plaats door middel van voor- of achtervoeging, of van beide tegelijk. Treffen we bij de afleidingen uit wortels een substantief of adjectief aan, dat geen uitgang vertoont, dan is dit niet het gevolg van eene afleiding, zonder achtervoegsel, maar van een wegvallen (*elisie* z. § 16 f) des achtervoegsels in de vroegere taal; wanneer nam. een afleidingsuitgang alleen uit een klinker bestond, viel deze in verloop van tijd geheel weg.

§ 112. In § 26 leerden we, wat wortels zijn; in § 27 zagen we, hoe de sterke werkwoorden der 6 eerste klassen tot wortels terug te brengen zijn, hoe alzoo zulk een oorspronk. sterk ww. kan dienen om den vroegeren vorm en de beteekenis van een wortel op te sporen.

Om nu verder uit de wortels, welke we op deze wijze kunnen leeren kennen, de afgeleide substantieven en adjectieven te verklaren, wete men dan nog:

a. dat *de wortelklinker bij de afleiding juist dezelfde wijzigingen kan ondergaan als bij de sterke vervoeging* (zie § 28, 30 en 34); dat alzoo de klinker

van een *a*-wortel (die uit een st. ww. der 1ste kl. is op te maken) òf onveranderd blijft òf tot de onvolk. *e* of *i* òf tot de onv. *o* kan overgaan;

van een *a*-wortel (dien men uit een ww. der II^{de} kl. leert kennen) òf onveranderd blijft òf tot eene zachtvolk. *e* of *o* òf tot eene volk. *a* kan overgaan;

van een *a*-wortel (die uit een ww. der III^{de} kl. is op te maken) òf onveranderd blijft òf tot een zachtvolk. *e* òf tot een volk. *a* kan overgaan;

van een *i*-wortel (op te maken uit een ww. der IV^{de} kl.) tot de scherpvolk. *ee* of de zachtvolk. *e* kan worden;

van een *u*-wortel (op te maken uit een ww. der V^{de} kl.) tot *ie*, *ui*, de scherpvolk. *oo* of de zachtvolk. *o* kan worden;

van een *a*-wortel (op te maken uit een ww. der VI^{de} kl.) òf onveranderd blijft òf tot *oe* (daarenboven ook somtijds tot een zachtvolkom. of onvolk. *e*, *o* wordt).

b. dat naast iedere onvolk. *e* ook een onvolk. *i*, naast elke onv. *o* ook een onv. *u*, naast de zachtvolk. *e* ook een onvolk. *e* of *i* of een *eu* (vgl. § 8, **h**), naast de zachtvolk. *o* ook een onvolk. *o* of *u* of een *eu* (vgl. § 8, **h**), naast de onvolk. of volk. *e* ook een *i* (vgl. § 8, **b**), naast de scherpvolk. *ee* ook een *ei* (vgl. § 8, **l**) kan voorkomen.

§ 113. Uit het voorgaande zien wij dus, hoe b.v.:

een wortel **band** (vgl. *binden*, I^{ste} kl.) zich kan wijzigen tot *bend*, *bind*, *bond*, *bund*;

een wortel **bar** (vgl. het oude ww. *beren*, II^{de} kl.) tot *beer* (zachtvolk. *e*) *ber*, *bir*, *boor* (zachtvolk. *o*), *bor*, *bur*, *beur*, *baar*;

een wortel **at** (vgl. *eten*, III^{de} kl.) tot *eet* (zachtvolk. *e*), *et*, *it*, *aat*;

een wortel **bit** (vgl. *bijten*, IV^{de} kl.) tot *bijt*, *beet* (scherpvolk. *ee*), *beit*, *beet* (zachtvolk. *e*), *bet*, *bit*;

een wortel **bug** (vgl. *buigen*, V^{de} kl.) tot *buig*, *bieg*, *boog* (scherpvolk. *oo*), *boog* (zachtvolk. *o*), *bog*, *bug*, *beug*;

een wortel **mal** (vgl. *malen*, VI^{de} kl.) tot *mel*, *meel*, *mol*, *mool*, (zachtvolk. *o*), *moel*.

§ 114. De achtervoegsels, welke bij de afleiding uit een wortel gebezigd worden, zijn, zoo ze niet in de vroegere taal afgevallen zijn, gewoonlijk *el*, *er*, *en*, *m*, *sem*, *s(e)*, *t*, *st*, *e*, enz.; *ge* dient als voorvoegsel.

§ 115. Voorbeelden van zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden, uit wortels afgeleid:

Wortel.

I. **band** (vgl. binden).

blank (vgl. blinken)

drank (vgl. drinken)

klank (vgl. klinken)

slank (vgl. slinken)

wan (vgl. winnen)

wrang (vgl. wringen)

gald (vgl. gelden)

slang (vgl. een oud *slingen*)

halp (vgl. helpen)

barg (vgl. bergen)

II. **brak** (vgl. breken)

stak (vgl. steken)

nam (vgl. nemen)

stal (vgl. stelen)

sprak (vgl. spreken)

bar (vgl. een oud *beren*, *dragen*)

III. **at** (vgl. eten)

gaf (vgl. geven)

zat (vgl. zitten)

lag (vgl. liggen)

wag (vgl. wegen)

IV. **bit** (vgl. bijten)

Afleidingen.

band, *bende*, *bint* (met verscherpte *t* voor *d*), *bond*, *bundel*.

blank.

drank, *dronk*.

klank.

slank.

winst.

wrang, *wrong*, *wrongel*.

geld, *gold* (dat tot *goud* werd, z. § 8, 1).

slang, het slingerend dier.

hulp.

hooibarg, *berg*, een voorwerp dat de metalen onder in den grond bergt, *borg*, *burg*, *burcht*.

brok, *breuk*, *braak*, van land dat te breken, te ploegen is.

stak, *stekel*, *staak*, *stok*, *stuk*.

aangenaam.

diefstal.

spraak, *sproke*, *sprook*, *spreuk*.

baar, *berrie*, *beer*, *stut*.

aas, voedsel, uit *aat-se*.

gift, *gaaf*, wat geschikt is gegeven te worden, *gave*.

zetel, *zet*, *landzaat*.

gelag, *leger*, *laag*.

gewicht, *waag(schaal)*, *weg* (de wortel **wag** beteekende zoowel *wegen* als *bewegen*).

bijt, *beitel*, *beet* (*bete*), *gebit*, *bitter* (de w.

bit beteekende vroeger ook *splijten*).

blik (vgl. blijken)	<i>blijk, bleek, blik</i> (de w. blik beteeken de vroeger ook <i>blinken</i>).
drif (vgl. drijven)	<i>wandeldreef (dreeve), drift.</i>
dig (vgl. het eertijds sterke <i>dijgen, nitzetten</i>)	<i>deeg, deesem</i> (uit <i>deegsem</i>), <i>dik</i> (met verscherpte <i>g</i>).
rid (vgl. rijden)	<i>rit</i> (met een uit <i>d</i> verscherpte <i>t</i>).
stig (vgl. stijgen)	<i>steeg</i> (de w. stig bet. eertijds <i>gaan</i>), <i>steiger</i> , eig. <i>trap</i> .
V. bud (vgl. bieden)	<i>gebod, bode</i> (want de w. bud bet. eertijds <i>laten weten</i>), <i>beul</i> , uit <i>beudel</i> (z. § 16, e)
kus (vgl. kiezen)	<i>keuze, te kust en te keur.</i>
lug (vgl. liegen)	<i>logen, leugen.</i>
bug (vgl. buigen)	<i>boog, bocht, beugel.</i>
slut (vgl. sluiten)	<i>slot, sloot, sleutel.</i>
drug (vgl. bedriegen)	<i>drogreden, bedrog, gedrocht, oorspr. spook, dat bedriegt.</i>
vlut (vgl. vlieten)	<i>vliet, vloot, vlot.</i>
luk (luiken)	<i>luik.</i>
snut (vgl. snuiten)	<i>snuit, snot.</i>
vlug (vgl. vliegen)	<i>vlieg, vlucht, vlug, vleugel.</i>
tug (vgl. een oud <i>tiegen</i> trekken)	<i>toom</i> (uit <i>toogm</i>) <i>toog</i> (toge), <i>leug, teugel.</i>
VI. drag (vgl. dragen)	<i>dracht.</i>
graf (vgl. graven)	<i>gracht</i> (uit <i>graft</i> , z. § 14, b), <i>groeve.</i>
var (vgl. varen)	<i>veer</i> (plaats van overvaring), <i>voer</i> (wat op eenmaal gevaren, d. i. gereden wordt).
mal (vgl. malen)	<i>mal, meel, molen, molm.</i>

Aanmerk. Wil men voorts meer van dergelijke afleidingen leeren kennen, dan heeft men slechts op de aangegeven wijze uit een werkw. der 6 eerste klassen een wortel op te maken en dan, in verband met het in § 112 en 113 gezegde, de daaruit gevormde substantieven en adjectieven op te sporen. Intusschen wete

men wel, dat behalve uit deze 6 klassen ook uit de andere sterke werkwoorden en voorts nog op onderscheiden andere wijzen de oerspronkelijke wortels onzer taal en in verband daarmee de daaruit voortgekomen afleidingen kunnen opgezocht worden. Zoo b.v. kan de taalkundige begrijpen, hoe uit een wortel **schu**, schitteren, en **stru**, vloeien, de woorden *schoo-n*, *stroo-m*, uit een **wak** (op te maken uit *waken*) het zelfst. nw. *wakk-er*, uit een **w. bloe**, bloeien, **dra**, draaien, **za**, zaaien, een subst. *bloe-m(e) draa-d*, *zaa-d*, is voortgekomen. Voor den leerling echter kan en moet het boven aangemerkte ten opzichte van de afleiding uit wortels volstaan.

§ 116. Voor de afleiding uit grondwoorden wete men, dat deze laatste óf zelfstandige naamwoorden óf bijvoegelijke naamwoorden (ook telwoorden of verleden deelwoorden) óf werkwoordelijke (verbale) stammen (z. § 37) óf bijwoorden zijn. Vele van deze grondwoorden bestaan nog in de tegenwoordige taal, vele zijn ook verlorengegaan.

§ 117. De achter- en voorvoegsels, voor dergelijke afleiding gebezigd, zijn vele in getal. Wij bespreken de voornaamste er van in de volgende paragrafen. Enkele onder deze noemt men *bast-aard voor-*, *achtervoegsels*, omdat ze, in vreemde woorden in onze taal ingedrongen, later ook achter echt Nederlandsche grondwoorden gevoegd werden; ze zijn *ier*, *aard*, *erd*, *ist*, *es*, *eel*, *ij* en *age*.

§ 118. Achtervoegsels, dienende ter vorming van mannelijke persoons- en diernamen:

and, eig. de oude uitgang van het tegenw. deelw., in *Heiland*, van den verbaal stam *heil*, van *heelen*, genezen (oudt. *heilen*), *vijand*, van den verb. st. *vij*, van een vroeger ww. *vijen*, haten;

rik of *erik*, ter vorming van woorden met ongunstige beteek., b.v. in *stommerik*, *botterik*, *viezerik*, enz.;

aar, dat in de meeste afleidingen, door wijziging der *aa* tot den onduidelijken klinker, tot *er* is geworden, en nog alleen bewaard bleef in *dienaar*, *minnaar*, *leeraar*, *overwinnaar*, *zondaar*, en die woorden, welke vóór den uitgang eene toonlooze lettergreep hebben, als *rekenaar*, *bedelaar*, *Leidenaar*, *Hagenaar*,

enz.; anders steeds *er*, b.v. in *schrijver*, *kiezer*, enz., vele volksnamen als *Zwitsers*, *Nederlander*, *Brabander*, enz., voorts *doffer*, *kater* (vgl. *duif*, *kat*); verleid door het grootte aantal afleidingen van een substantief of verbalen stam op *en*, als b.v. *leugenaar*, *redenaar* (van het oude *reden*, tegenw. *rede*), *molenaar*, *teekenaar*, *rekenaar*, enz., begon men dat *en* van 't grondwoord ook bij den uitgang te rekenen en voegde daardoor *enaar* ook wel achter een grondwoord, waar eigenlijk *aar* had moeten gebruikt worden; vandaar *geweldenaar*, *moordenaar*, *schuldenaar*, *weduwnaar*, en zelfs *toovenaar* voor *tooveraar*;

ier, dat in vreemde woorden, als b.v. *koerier*, *koetsier* (fr. *cocher*), *officier*, enz., in onze taal drong, om later ook achter Nederl. grondwoorden gevoegd te worden, als in *herbergier*, *tui- nier*; in navolging van *enaar*, voor *aar*, ontstond *enier*, uit *ier*, b.v. in *kruidenier*, *hovenier* (vandaar ook dat het oorspr. Fransche *kamerier* tot *kamenier* werd);

aard, dat in vreemde woorden, als *bastaard* (fr. *bâtard*, oudtijds *bastard*), *grijaard* (Oudfr. *grisard*), enz., indrong, om later ook, achter Nederl. grondwoorden gevoegd, in overeenstemming met het Fransch, afleidingen met een ongunstige beteekenis te vormen, als *lafaard*, *luiaard*, *snoodaard*, *veinzaard*, (let vooral op *Spanjaard*), enz.; met verzwakking der *aa* tot een onduidelijken klinker, als *erd*, in *lomperd*, *stinkerd*, *leperd*, *slimmerd*, enz.; alleen *grijaard*, dat vroeger "oude knorrepot" beteekende, heeft tegenw. een gunstige opvatting gekregen;

ist, in vreemde woorden, als *fluitist*, *harpist*, enz.; overgenomen in Nederl., als *klokkenist*, *bloemist*, *drogist*.

§ 119. Achtervoegsels, dienende ter vorming van vrouwelijke persoons- en diernamen:

ster en *ege*, ter vorming van afleidingen, welke eene vrouw noemen, die zelve eene werking verricht, een beroep, bedrijf uitoefent; b.v. *schrijfster*, *naaister*, *koppelaarster*, *herbergierster*, enz., alsmede *dievege*, dat met verplaatsing van den klemtoon op den uitgang uit *diévege*, is ontstaan, en *klappei*, *labbei*, voor *klappege*, *labbege* (vgl. § 8, i);

in, dat gewoonlijk dient ter vorming van afleidingen, die de

echtgenoot van een of ander mannelijk persoon of het wijfje van eenig dier noemen; b.v. *vorstin*, *gravin*, *gemalin*, *godin*, *berin*, *wolvin*, enz.; uitzonderingen maken echter woorden als *vriendin*, *heidin*, *heldin*, *gezellin*, *Christin*, enz.;

es, in vreemde woorden, als b.v. *barones*, *prinses*, *regentes*, enz., ingedrongen, later ook gevoegd achter Nederl. grondwoorden, als b.v. *minnares*, *voogdes*, *martelares*, *dienares*, enz.; de beteek. der afleidingen is behalve in de vreemde woorden dezelfde als die der met *ster* en *ege* gevormde (vgl. *concertzangeres*, tegenover *liedjeszangster*, en *zangster*, *zanggodin*, *Muze*);

sche, nog over in *domineesche*, de vrouw van den dominee.

§ 120. Het achtervoegsel *ing*, *ling*, ter vorming van gemeenschachtige persoons- en diernamen (vgl. § 73 en 74). De oorspr. vorm is *ing*, doch door invloed van woorden, als b.v. *hemeling* (let wel op de enkele *l*, uit *hemel* en *ing*), *edeling*, *grondeling*, enz., wier grondwoord op *l* eindigde, werd men verleid die *l* als tot het achtervoegsel behoorende te beschouwen en ook daar te bezigen, waar eigenlijk *ing* thuis hoorde. Vgl. b.v. *dorpeling*, *hoveling*, *gunsteling*, *nieuweling*, *ouderling*, *vondeling* (van het oude deelw. *vonden*, voor *gevonden*), *smeekeling*, *zuigeling*, *kweekeling*, *huurling*, enz. Soms dient *ing* (*ling*) ook ter aanduiding van afstammelingen van den door 't grondw. genoemden persoon; vgl. b.v. *Karoling*, *Meroving*, *Vlaming*, *Westfaling*, enz.

§ 121. Achtervoegsels, ter vorming van verkleinwoorden (*deminutieven*), natuurlijk alleen uit zelfstandige naamwoorden of zelfst. gebezigde adjectieven:

je, waarvóór het grondwoord, zoo dit op een klinker of op *l*, *n*, *r*, *w*, uitgaat, eene *t*, zoo 't op een *m* eindigt, eene *p* achter zich aanneemt, en zoo 't een toonloozen uitgang *ing* heeft, dezen tot *ink* verscherpt (vgl. § 13); vgl. *mannel-je*, *poppet-je*, *karret-je*, *papaat-je*, *zoont-je*, *haart-je*, *boomp-je* *róttink-je*, *wónink-je* (doch *wandelingetje*, enz.); eindigt het grondwoord op een anderen medeklinker, dan wordt deze gewoonlijk in de volgende lettergreep met *je* verbonden, maakt daardoor, zoo hij een enkele, alleenstaande consonant is, de voorgaande lettergreep in de uitspraak (*niet* in de spelling) open, en doet dien ten gevolge den onvolkomen klinker van 't

grondwoord volkomen worden; vgl. b.v. *paardje*, *staatje*, *paadje*, *treedje*, *lootje*, *goodje*, *doosje*, *gaatje*, enz., van *pad*, *tred*, *lot*, *god*, enz., doch, bij uitzondering, *gatje*, *dagje*, enz., die men ook in beteek. onderscheidt van de bovengenoemde regelmatige; (op te merken is voorts hierbij, dat de *d* en *g* in zulk geval steeds verscherpt, als *t* en *ch*, worden uitgesproken); is echter de alleenstaande medeklinker van 't grondwoord een dubbele, die wel in den onverbogen vorm enkel wordt geschreven, doch bij de verbuiging zich steeds verdubbelt, dan heeft een dergelijke opening der lettergreep nooit plaats; daarom altijd *potje*, *katje*, *zusje*, enz., van *pot*, *potten*, *kat*, *katten*, *zus* (verkorting van *zuster*), *zussen*, enz.; *ik* (*i* als onduidel. klinker) in *vuilik*, eig. vuiltje, vuil persoontje; *ken*, uit *kijn* (eig. 2 achtervoegsels *k* + *ijn*), b.v. in *kindeken*, *manneken*, *jongskén*, *boekskén* (voor de invoeging der *s* zie § 16 b); *el*, b.v. in *mazel*, van het oude *maas*, *vlek*, *droppel*, *sprankel*, *stippel*, *pukkel*, van *pok*, *kruimel*, enz.; ook in *trommel*, *kreukel*, *bundel*, *knobbel*, *vezel*, *wafel*, van een oud *wave*, en andere, waar echter het begrip van verkleining geheel en al verdwenen is; voorts in *eikel*, *beukel*, *ijzel*, *korrel* (van *koren*), waar *el* evenwel op *afkomst* wijst;

elijn (uit *el* + *ijn*), *lijn*, in *vogelijn*, *knapelijn*, en enkele nog alleen in deftigen stijl gebruikelijke woorden;

ing, *eling* (uit *el* + *ing*), b.v. *penning*, eig. *pand-ing*, alzo »klein pand,» *ketting*, van *kette*, een ouden vorm naast *keten*, en waarschijnlijk ook in *haring*, *bokking*, *spiering*, *hokkeling*, *schelling*, enz., wier grondwoord onbekend is;

is, *es* (met *i* en *e* als onduidel. klinker) of *s* in *loeris*, van *loer*, bedrieger, *dreumes*, *lobbes*, van een oud *dreum*, ineengedrongen persoontje, *lobbe*, sul, *Mies*, *Koos*, van *Mie*, *Koo*, verkortingen van *Marie*, *Jacobus* of *Jacoba*, enz.

Op te merken is ten opzichte van 't geslacht, dat de deminutieven op *je*, *ken* en *lijn* onzijdig zijn, dat evenwel de andere het geslacht van hun grondwoord behouden. Met betrekking tot de beteekenis wete men, dat de verkleinwoorden gewoonlijk »eene zelfstandigheid noemen, welke klein is in hare soort», doch ook nog daarenboven gebezigd worden, 1° ter uitdrukking van lief-

talligheid (vgl. b.v. *mamaatje*, *engeltje*, *liefje*, enz.), in welk geval de uitgang zelfs van woorden, die men anders als scheldnamen bezigt, liefkoozingswoordjes kan maken (vgl. b.v. *wijffe*, *smeerlapje*, *hondje*, *aapje*, tegen kinderen gezegd), 2o ter uitdrukking van *geringschatting* (vgl. b.v. *een dichtertje*, *een vorstje*, *een riddertje*, enz.), 3o ter vergoelijking van iets, dat wegens zijne grootte of lengte onaangenaam is (b.v. »hij zal nog een *jaartje* in de klas moeten blijven zitten, »wacht nog een *uurtje*, » enz.).

§ 122. Achtervoegsels, ter vorming van de namen van werktuigen (natuurlijk alleen van werkwoordelijke stammen):

er (geheel verschillend in oorsprong van *er*, uit *aar*, z. § 118), b.v. *veger*, *passer*, *trekker*, *klopper*, *snuiter*, enz.; gaat aan den uitgang een toonlooze lettergreep vooraf, dan wijzigt men *er* in *aar*, als b.v. in *rammelaar*, *tuumelaar*, enz.;

el, b.v. in *prikkel*, *lepel*, *klepel*. enz.;

eel, dat in navolging van den uitgang in vreemde woorden, als b.v. *kasteel*, *kaneel*, *penseel*, *juweel*, *truweel* (fr. *truelle*) enz., somtijds in de plaats van een vroeger *el* is gekomen, b.v. in *tooneel*, *houweel*;

sel (uit twee uitgangen *s* + *el* bestaande), b.v. in *deksel*, *stijf sel*, *beletsel*, enz.

§ 123. Een achtervoegsel ter vorming van namen van het voortgebrachte, van verbale stammen afgeleid, is *sel*, b.v. in *wee fsel*, *bak sel*, *schep sel*, *maak sel*, enz.

§ 124. De achtervoegsels

nis en *dom*, gevoegd achter substantieven, adjectieven of verbale stammen,

heid en *schap*, gevoegd achter substantieven of adjectieven (tel-en bijwoorden),

ij, achter substantieven,

te (*de*), achter adjectieven,

ing en *age*, achter verbale stammen (het laatste soms ook achter substantieven) vormen afgeleide zelfst. naamwoorden, welke uitdrukken of noemen:

a. eene »zelfstandig gedachte werking, een toestand, stand of betrekking; b.v. *gedachtenis*, *droefenis*, *ergernis*, *adeldom*, *rijkdom*,

wasdom, menschheid, vuilheid, ballingschap, blijdschap, slavernij, huichelarij, liefde, vreugde, van een oud bijv. nw. vreug, vroolijk, breedte, warmte, wandeling, verbinding, lekkage, kijvage, strijkage, enz. enz.;

b. »één zelfstandigheid (persoon of zaak)” of »eene vereeniging van zelfstandigheden, welke eene werking verricht(en), ondergaan heeft (hebben), zich in een toestand of stand bevindt(en), een betrekking bekleedt(en); vgl. b.v. *erfenis, geheimenis, vonnis* (eert. *vondenisse*), *vuilnis, hindernis, eigendom, heiligdom*, de *Godheid, overheid*, een *kleinigheid*, het *heerschap, gereedschap, schilderij, artseni, diepte, groente, hoogte, teekening, vesting, helling, stellage, enz.;*

c. »eene vereeniging van zelfstandigheden, zonder meer” (in welk geval het woord *verzamelwoord* of *collectief* genoemd wordt); vgl. b.v. *godendom, menschdom, christenheid, jongelingschap, broederschap, burgerij, ruitery, boekery, kleedij, pakkage, tuigage, enz.;*

d. »de plaats, waar één of meer zelfstandigheden een werking verrichten, zich in een toestand of stand bevinden, een betrekking bekleeden;” vgl. b.v. *gevangenis, vorstendom, hertogdom, vrijheid* (b.v. de *vrijheid van Brugge*), *graafschap, bakkerij, brouwerij, smederij, woning, zitting* (van een stoel), enz.

§ 125. Op te merken is nog omtrent deze achtervoegsels:

dat *age* en *ij* bastaardachtervoegsels zijn, welke in vreemde woorden, als b.v. *harmonij, poëzij*, enz. (welke tegenwoordig nog in gedichten met *ij* gebruikt worden, doch anders gewoonlijk met *ie* geschreven en uitgesproken worden), en *pluimage, plantage*, enz., ingedrongen zijn, en later ook van echt Nederl. grondwoorden afleidingen gevormd hebben;

dat door invloed van afleidingen, als *bakkerij, verraderij, schilderij*, enz., van *bakker, verrader, schilder*, men zich ook aan een uitgang *erij* gewende en dien ook wel bezigde voor *ij*, b.v. in *schelmerij, dieverij* (zelfs werd dit *erij* wel tot *ernij*, b.v. in *razernij, spotternij, zotternij*, enz.);

dat in plaats van *te* (*de*) eertijds veel de uitgang *e* in gebruik was, dien we nog aantreffen in *koude*, van *koud*;

dat de hier bedoelde uitgang *ing* (Hd. *ung*) onderscheiden is

van het in §120 en 121 besproken *ing* (Hd. *ing*), 'twelk alleen dient om persoonsnamen of verkleinwoordjes te vormen. Ook zijn de met *ing* (= Hd. *ung*), alleen van verbale stammen, gevormde woorden vrouwelijk; de andere, behalve *zuring* en *scheerling*, òf alleen mannelijk òf mann. of vrouw. naar omstandigheid (vgl. § 73 en 87).

§ 126. Voorvoegsels, ter vorming van afgeleide zelfstandige naamwoorden uit zelfst. nwoorden:

aarts, een bastaardvoorvoegsel, dat in vreemde woorden, als b.v. *aartsbisschop*, *aartsengel*, indrong en later ook vóór Nederl. grondwoorden gevoegd werd, in de beteek. »de oudste» (vgl. b.v. *aartsvader*) of »de eerste in rang» (vgl. b.v. in *aartshertog*); ook in woorden met ongunstige opvatting (vgl. b.v. *aartsschelm*, *aartschobbejak*, enz.);

ant, = »tegen,» in *antwoord*;

af, dat afleidingen vormt, die eene zelfstandigheid noemen, welke »beroofd is van de door 't grondw. genoemde zelfstandigheid» (vgl. *afgrond*, diepte, die schijnbaar geen grond heeft), of dat evenals

on en *wan* de opvatting heeft van »het tegengestelde van het door 't grondwoord genoemde» (vgl. b.v. *afgunst*, *ondeugd*, *ongeloof*, *onheil*, *onwil*, *wanhoop*, *wangunst*, enz.) of van *verkeerd* (vgl. b.v. *afgod*, *onmensch*, *wanbedrijf*, *wanbegrip*, *wangeloof*, enz.); *ondier* is in navolging van *onmensch* gevormd, zonder dat men aan de beteek. van *on* gedacht heeft;

et = »wederkeerend», in *etmaal*, de regelmatig wederkerende tijd van 12 uur, *etgroen*, het na het eerste hooien weer opkomende groen;

ge = »bijeendoerend» (b. v. in *gebroeders*, *gezusters*, *gelieven*, enz.), of ter versterking van 't begrip van 't grondwoord (vgl. b. v. *geduld*, *geluid*, *gemoed*, *getal*, *getij*, *geslacht*, enz., wier grondwoorden nog bestaan of in onbruik zijn geraakt);

of dienende ter vorming van afleidingen, die een zelfstandigheid noemen,

»welke de door 't grondw. genoemde zelfstandigheid met een ander deelt»; vgl. b. v. *genoot*, *gezel*, *gemaal*, *gebuur*, *gemaakt*,

tegenw., met verlies van *ge*, *buur*, *maat*, van de oude grondwoorden *noot*, bezitting, *zel*, *zaal*, woning, *maal*, echtvereeniging, *buur*, woning, *maat*, eten, maaltijd;

of »welke bestaat uit de vereeniging van door 't grondw. genoemde zelfstandigheden" (*collectief*), in welk geval gewoonlijk ook het achtervoegsel *te* aan 't grondw. wordt toegevoegd; b. v. *geboomte*, *gebeente*, *gevogelte*, *gebergte*, *gehucht*, eig. *gehufte*; *gehofte*, van *hoeve*, enz.;

oor, met de opvatting »te voorschijn" (b. v. in *oorsprong*), »uit" (b. v. in *oorlog*, het uittrekken uit een land), »oorspronkelijk" (b. v. in *oorzaak*).

§ 127. Ter vorming van substantieven uit verbale stammen dient het voorvoegsel *ge*, b. v. in *gebak*, *gebouw*, *gebraad*, *geschenk*, *gewelf*, enz., welke het »voortbrengsel eener werking", en b. v. in *gebed*, *gebrom*, *gedraal*, *gehuil*, *geschreeuw*, enz., welke eene »herhaalde openbaring van bestaan" noemen.

§ 128. Achtervoegsels, ter vorming van bijvoegelijke naamwoorden uit zelfstandige naamwoorden:

en (oudtijds *ijn*), dat stoffelijke adjectieven vormt, vgl. b. v. *gouden*, *koperen*, *looden*, *houten*, enz.;

sch of *isch*, dat

of adjectieven vormt, die »in betrekking staande met, behorende tot, passende aan, neiging hebbende voor de door 't grondw. genoemde zelfstandigheid" beteekenen; vgl. b. v. *vaderlandsch*, *zondagsch*, *steedsch*, *hoofsch*, *snaaksch*, *boersch*, *schalksch*, enz.; *loopsch*, *koopsch*, *kerksch*, *trotsch* (van *trots*) enz.;

of stoffelijke of geographische bijvoeg. nwoorden, d. i. die welke »voortkomende, bestaande uit, zich bevindende op, in de door 't grondw. genoemde zelfstandigheid" beteekenen; vgl. b. v. *neteldoetsch*, *lakensch*, *Oostenrijksch*, *Nederlandsch*, *Parijsch*, *Saksisch*, *Pruisisch*, *Frankisch*, *Russisch*, enz.;

achtig (met den klemtoon) en *haftig*, welke adjectieven vormen, met de beteek. »de door 't grondw. genoemde zaak of eigenschap bezittende"; vgl. b. v. *deelachtig*, *woonachtig*, *twijfelachtig* (van *twijfel*, onzekerheid), *waarachtig* (van het zelfstandig gebezigde *waar*), *ernsthartig*, enz.; de met *haftig* afgeleide adjectieven kun-

nen daarenboven ook nog beteekenen »de eigenschap van den in 't grondw. genoemden persoon vertoonende»; vgl. *heldhaftig, manhaftig*, enz.

§ 129. Achtervoegsels, ter vorming van adjectieven uit zelfstandige naamwoorden, uit bijvoegelijke naamwoorden (ook soms tel- of bijwoorden), of uit werkwoordelijke stammen, zijn *baar* (van den wortel *bar*, z. § 115), *zaam, lijk* (van de wortels *zam* en *lik* »vereenigen») en *ig*. De afgeleide adjectieven kunnen beteekenen:

a. zoo 't grondw. een substantief is, »de door 't grondw. genoemde zelfstandigheid (hetzij deze een zaak of een zelfstandig voorgestelde werking, toestand of eigenschap is) bezittende, vertoonende, gevende of veroorzakende»; vgl. b. v. *eerbaar, wonderbaar, schijnbaar, vruchtbaar, kostbaar, deugdzzaam, groeizaam, heilzaam, deugdelijk, eerlijk, schadelijk, smartelijk, gevaarlijk, adellijk* (men lette op de dubbele l), *waardig, krachtig, lastig, lustig, willig*, enz.;

b. zoo 't grondw. een adjectief, tel- of bijwoord is, »de door 't grondw. genoemde eigenschap, betrekking in de ruimte of tijd (het getal) hebbende of vertoonende»; vgl. b.v. *dierbaar*, van *dier*, *duur, zonderbaar, bedachtzaam, gemeenzaam, eenzaam, armelijk, wekelijk, ziekelijk, middellijk* (van het adject. *middel*, in 't midden zijnde; let op de dubbele l), *goedig, eenig, innig, nederig, vurig*, enz.;

c. zoo 't grondw. een verbale stam is, »de door 't grondw. genoemde werking kunnende ondergaan», nam. alle de met *baar* en vele der met *lijk* gevormde (vgl. b.v. *eetbaar, kenbaar, draagbaar*, enz., *doenlijk, zienlijk, onverbiddelijk*, enz.), of »de door 't grondw. genoemde werking verrichtende, den door 't grondw. genoemden toestand vertoonende, nam. de meeste der met *zaam* en *ig* en de overige met *lijk* gevormde (vgl. b. v. *lijdzzaam, spaarzaam, leerzaam, voegzaam, nalatig, bevallig, begeerig, bevorderlijk, verrukkelijk, sterfelijk*, enz.).

§ 130. Op te merken is voorts nog ten opzichte van de met *lijk* en *ig* gevormde adjectieven:

dat *lijk* ook, evenals *sch* (z. § 128), van substantieven bijvoeg. nwoorden kan vormen, met de beteek. »in betrekking staande

met, passende aan," of ook »voorkomende uit, zich bevindende in, op de door het grondw. genoemde zelfstandigheid"; vgl. b.v. *natuurlijk, zedelijk, dierlijk, menschelijk, vorstelijk, goddelijk, tijdelijk, lichamelijk*, enz. enz.;

dat *ig* ook, evenals *haftig* (z. § 129), van substantieven bijvoeg. nwoorden kan vormen, met de opvatting »de eigenschap, den toestand, de werking van den in 't grondw. genoemden persoon vertoonende, plegende te verrichten"; vgl. b.v. *bokkig, zwijnig, kippig, stooterig, zangerig, slaperig, beverig*, enz., van *stooter, zanger*, enz.; door laatstgenoemde afleidingen raakte men gewend aan een uitgang *erig*, dien men ook wel voor *ig* bezigde, b.v. in *zanderig, winderig, weelderig*, enz., eig. voor *zandig, windig, weeldig*, enz., welke onder § 129, a, te brengen zijn.

§ 131. Het achtervoegsel *achtig* (zonder klemtoon) vormt bijvoeg. nwoorden

van substantieven, met de beteek. »gelijkende op de door 't grondw. genoemde zelfstandigheid"; vgl. b.v. *olieachtig, ezelachtig, kinderachtig, beestachtig*, enz.;

van adjectieven, m. d. beteek. »gelijkende op de door 't grondw. genoemde eigenschap"; vgl. b.v. *groenachtig, zwartachtig, oudachtig*, enz.;

van verbale stammen, m. d. beteek. »neiging toonende voor de in 't grondw. genoemde openbaring van bestaan"; vgl. b.v. *spotachtig, snoepachtig, schrikachtig*.

§ 132. Het achtervoegsel *loos* vormt adjectieven

van zelfstand. nw. met de beteek. »de door 't grondw. genoemde zelfstandigheid missende, niet opleverende"; vgl. b.v. *zielloos, geesteloos, ouderloos, liefdeloos, vruchteloos*, enz.,

van verbale stammen, met de bet. »de door 't grondw. genoemde werking *niet* kunnende ondergaan of verrichten"; vgl. b.v. *reddeloos*, enz.

§ 132*. Ter afleiding van adjectieven uit een bijwoord (op *s*) dient eindelijk *sch*; vgl. b.v. *vergeefsch, linksch, rechts, ouderwetsch, binnenlandsch, buitenlandsch, achterwaartsch, zijdelingsch, dagelijksch*, enz., van de bijwoorden *vergeefs, links, rechts, ouderwets*, enz. (vgl. § 186, a).

§ 133. Ter vorming van adjectieven door middel van een voorvoegsel bezigt men *ge*, en wel:

als »voorzien van», wanneer 't grondw. een substantief is (vgl. b. v. (*wel*)*gemoed*, van *moed*, *gemoed*), in welk geval gewoonlijk het adjectief ook nog den uitgang van het zwakke verled. deelw. tot achtervoegsel aanneemt (vgl. b.v. *geribd*, *gespierd*, *geschubd*, *gelaarsd*, *gedast*, *gebloemd*, *gerand*, enz.);

»ter versterking van het begrip des grondwoords,» wanneer dit laatste een bijvoeg. nw. is (vgl. b.v. *geheel*, *gestreng*, *getrouw*, *ge-wit*, *gelijk*, *genoeg*, enz., naast de oudere *lijk*, *noeg*, enz.

SAMENSTELLING DER ZELFSTANDIGE EN BIJ- VOEGELIJKE NAAMWOORDEN.

§ 134. Er bestaat tweeërlei soort van samengestelde substantieven, nam. die der *eigenlijke* samenstellingen, »waarbij het eerste lid als stam, d.i. zonder eenigen buigings- of vervoegingsuitgang, aan het tweede lid wordt gevoegd» (b.v. *dagwerk*, *hoofdpijn*, *kleinkind*, *kogelrond*, *babbelziek*, enz.), en die der *oneigenlijke*, »waarbij het eerste lid een buigingsuitgang vertoont» (b.v. *dorpsburgemeester*, *beklagenswaardig*, enz). In vele gevallen zijn de samenstellingen van beide soorten gemakkelijk te onderscheiden; men lette slechts voor enkele er op, dat *somtjds* eene s tusschen de beide leden niet het teeken des genitiefs, maar eenvoudig eene ter vergemakkelijking der uitspraak ingelaschte letter is (vgl. § 16, b), als b.v. in *scheidsmán*, *leidsman*, *hemelsblauw*, *doodsbenauwd*, enz., in welke alzoo het eerste lid niet (gelijk b.v. in *iongenswerk*, *mansrok*, *smidsknecht*, *koksmaat*, enz.) als 2de nv. van het tweede afhangt, en daarom de samenstelling een eigenlijke is.

Onmogelijk is in de tegenwoordige taal echter de onderscheiding der uit twee substantieven gevormde samenstellingen, waarin het eerste lid op een

e of *en* eindigt. Bij de meeste substantieven nam. eindigde de stam eertijds op een klinker, die later tot een onduidelijken vocaal (*e*) werd; deze viel dan nog later wel in de meeste gevallen weg (b.v. *dagwerk*, *hoofdpijn*, en zoo alle substantieven, als eerste lid, zonder uitgang), doch bleef ook somtijds bewaard (b.v. *dageraad*, uit een ouden stam *dage* en *raad*) of verbasterde tot *en* (b.v. *heerenboer*, uit den stam *heere* en *boer*). Vandaar oorspronk. eigenlijke samenstellingen, met *e* of *en* in 't eerste lid. Aan den anderen kant vertoonen vele oorspr. oneigenlijke samenstellingen in hun eerste lid ook *e* of *en*; somtijds nam. was dit eerste lid een vrouwel. substantief met een ouden uitgang *e* van den sterken genitief enkelv., die òf bewaard bleef (als b. v. in *stedemaagd*, met *stede* 2de nv. enkelv. van *stad*) òf tot *en* verbasterde (b.v. *ganzenei*, eig. met *ganze* den oorspr. 2den nv. enk. van *gans*); somtijds ook was het eerste lid een mann., vrouw. of onzijd. substant., met een ouden uitgang *e* van den sterken genitief meerv., die òf bewaard bleef (in *paardestaart*, *schapevacht*, met *paarde*, *schape*, 2den nv. mv.) òf tot *en* verbasterde (b.v. *schapenwol*, *woordenboek*, eig. met *schape*, *woorde*, 2den nv. mv.); somtijds eindelijk was ook het eerste lid een substant., met den ouden uitgang *en* van den zwakken genitief enk. of meerv., die òf bewaard bleef (b.v. *heerenknecht*, *hazenlip*, *menschenvrees*, met het eerste lid in den zwakken genit. van *heer*, *mensch*, het eertijds zwak verbogen *haas*, enz.) òf tot *e* verbasterde (b.v. *hanepoot*, *ossetong*, eig. met *hanen*, *ossen*, den zwakken 2den nv. der eertijds zwak verbogen *w. haan*, *os*).

Bij de verklaring der beteekenis van de samenstellingen zullen we hier om bovengenoemde moeilijkheid geen onderscheid tusschen de eigenlijke en oneigenlijke maken.

Aanmerk. Nog lette men op enkele samenstellingen, wier eerste lid op *er* eindigt, als b.v. *kinderspel*, *eierrek*, *kleermaker* (voor *kleedermaker*), enz., waar de uitgang, die oorspr. *re* was, een oude sterke genitief pluralis is van onzijdige eenlettergrepige substantieven, welke nog buiten de samenstelling in 't mv. *eren* of *ers* hebben (vgl. § 68, *aanm.* 3).

§ 135. Verreweg de meeste samengestelde substantieven noemen de door 't tweede lid aangeduide zelfstandigheid, welke door het eerste lid bepaalt of beperkt wordt. Dat eerste lid is dan:

a. een substantief, hetwelk »den tijd, de plaats, den oorsprong, het middel, de bestemming, een kenmerk van de in 't tweede lid genoemde zelfstandigheid» uitdrukt, of »met eene bepaling in den

2den nv. gelijkstaat (vgl. b.v. *avondmaal*, *hofhond*, *oorring*, *goudklomp*, *kippenei*, *zilverpapier*, *donderslag*, *handschrift*, *vuistgevecht*, *oliekruid*, *wijnvat*, *schildpad*, *staartster*, *aardbeving*, *dorps-herberg*, *hoedenmaker*, *menschenvrees*, *paardenkop*, *hoerenpret*, enz.), of »eene zelfstandigheid" noemt, »die als bijstelling het volgende lid bepaalt" (vgl. *kieselsteen*, *herfsttijd*, enz.) of »waarmede dat tweede lid vergeleken wordt" (vgl. b.v. *bandworm*, *stofregen*, enz.);

b. een adjectief, dat »eene eigenschap van de door 't volgende lid genoemde zelfstandigheid" noemt; vgl. b.v. *jonkvrouw*, *booswicht*, *hoogmoed*, *grootvorst*, *kleinkind*, enz. (daar de samenstell. één woord vormt, blijft natuurlijk bij verbuiging des woords het eerste lid, het adjectief, onverbogen; alzoo des *booswichts*, *kleinkinds*, enz.);

c. een werkwoordelijken stam, die »de bestemming of de werking der door het tweede lid uitgedrukte zelfstandigheid" noemt; vgl. b.v. *laadstok*, *spinrad*, *slaapkamer*, *kwelduivel*, *bedelmonnik*, enz.;

d. een bijwoord, dat »de betrekking in plaats of tijd van 't tweede lid" noemt; vgl. b.v. *binnenmuur*, *voorvader*, enz.

Aanmerk. Bijzondere opmerking verdienen samenstellingen als *meesterknecht*, *heerenboer*, welke eene zelfstandigheid noemen, die tegelijk de beide, door het eerste en het tweede lid genoemde, kwaliteiten vertoonen.

Aanmerk. 2. In sommige oorspronkelijke samenstellingen is het tweede deel weggefallen; zoo staan b.v. *baker*, *minne*, voor *bakermoeder*, *minnenoeder*, *kraag*, voor *kraagdoek* (d.i. doek om den kraag, oudtijds »hals"), *das*, voor *dassevel*, *spoor* (b.v. in »hij reist met den spoor"), voor *spoortrein*, enz.

§ 136. Andere samengestelde zelfst. nwoorden noemen eene zelfstandigheid, welke de door 't tweede lid genoemde en door 't eerste op een der boven (§ 135) genoemde wijzen bepaalde zelfstandigheid bezit. Dat eerste lid is dan:

a. een substantief; b.v. in *apenkop*, *schapenkop*, iem. die een kop heeft als 't ware van een aap, een schaap, *neushoorn*, enz.;

b. een adjectief; b.v. in *langhals*, *langjas*, *platneus*, *roodhuid*,

spitsneus, zwartkop, roodborstje, viervoet, enz.; somtijds wordt, tegelijkertijd met de samenstelling, achter het tweede lid het achtervoegsel *er* gevoegd, b.v. in *driemaster, vierentwintigponder, plattelander*, enz.

§ 137. Een bijzondere soort van samenstellingen maken die uit, wier eerste of tweede lid een werkwoordelijke stam, en wier ander lid een naamwoord (substantief of voornw.) is, dat als voorwerp of als bepaling der door dien verbalen stam genoemde werking dient. Het geheele woord noemt dan »een persoon, die de door het eene lid genoemde en door het andere nader bepaalde werking verricht»; vgl. b.v. *brekespel, dwingeland, spilpenning, waaghals, vraagal, doeniet* (vgl. *niet*, het oude vnw. voor *niets*), enz., en *albeschik, scharenstijp, beeldjeskoop*, enz.; zelfs met een voorzetsel vóór 't bepalende substantief *spring-in-'t-veld*,

§ 138. Eene andere bijzondere soort van samengestelde substantieven zijn de eerst door den afleidingsuitgang *ing* of *st* tot samenstellingen gewordenen; vgl. b.v. *teleurstelling, terechtzitting, tenuitvoerlegging, tehuiskomst*, enz., naast *te leur stellen, te recht zitten, ten uitvoer leggen, te huis komen*, enz.; zulk een samenstelling noemt men *samenstelling met afleiding*.

§ 139. De meeste samengestelde bijvoeg. nwoorden noemen de door 't tweede lid aangeduide eigenschap, welke door 't eerste lid bepaald wordt. Dat eerste lid is dan:

a. een substantief, hetwelk »eene zelfstandigheid noemt, met wier in 't oog vallende eigenschap de in 't tweede lid genoemde eigenschap vergeleken wordt» (vgl. b.v. *eivol, sneeuw wit, hemelsblauw, doodsbenuwd*, benauwd als een doode, *vuurrood, kogelrond*, enz.), of hetwelk »als bepaling van het tweede lid afhangt» (vgl. b.v. *roemvol, schaduwrijk, babbelziek, merkwaardig*, van een oud subst. *babbel*, gepraat, *merk*, opmerking, *bewonderenswaardig*, van de zelfstandig gebruikte onbepaalde wijs);

b. een adjectief, dat »eene eigenschap noemt, die tegelijk met de door 't tweede lid genoemde aan eenige zelfstandigheid eigen is»; vgl. b.v. *edelachtbaar, doofstom, openbaar*, uit *open* en het oude *baar*, raakt;

c. een bijwoord, dat »de in 't tweede lid genoemde eigenschap

bepaalt", vgl. b.v. *welzilig, welgemoed, Zeergestreng, Weleerwaard, Hoogedelachtbaar, innet, overwaar*, enz.

§ 140. Sommige samengestelde adjectieven bestaan uit een bijvoeg. nw. (ook tel- of bijwoord) en een substantief, waarachter dan nog het achtervoegsel *ig* (= *hebbende*) of *sch* (= *voortkomende, bestaande uit, zich bevindende op*) gevoegd wordt (*samenstelling met afleiding*); vgl. b.v. *hardhandig, volledig, blauwoogig, viervoetig, breedsprakig, goedaardig, tweedraadsch, onderaardsch*, enz.

Aanmerk. Bijzonder zijn op te merken adjectieven, als b.v. *bang*, d. i. *be*, *in*, *ange*, *angst*, *behendig*, met een later *ig* (z. § 129), voor *behend*, uit *be* en *hand*, *tevreden*, d. i. *te*, *in*, *vrede*.

HET VOORNAAMWOORD.

§ 141. Een *voornaamwoord* (*pronomen*) wordt of zelfstandig of bijvoegelijk gebezigd. Zelfstandig gebruikt, »wijst het op zelfstandigheden," b.v. *hij, hetwelk, wie*; bijvoegelijk gebruikt, onderscheidt het één of meer zelfstandigheden van de andere derzelfde soort," b.v. *die (man), dezelfde (vrouw)*, enz.

§ 142. De voornaamwoorden zijn te verdeelen in :

persoonlijke en *betrekkelijke*, welke alleen zelfstandig, en in *aanwijzende, vragende* en *onbepalende*, welke deels zelfstandig deels bijvoegelijk kunnen gebezigd worden.

§ 143. Over de bezittelijke bijvoeg. nwoorden, die men ook weleens ten onrechte tot de voornaamwoorden rekent, zie § 92, 99 en 101. Alleen zij nog opgemerkt, dat in den gemeenzamen toon en bij 't aanspreken van minderen, men de vormen *je* (tegen één persoon) en *jelie* (tegen meer personen) als bezittel. adjectieven bezigt; deze blijven echter altijd onverbogen; alzoo »ik heb het *ie, jelie* vader gezegd," »ik heb *je, jelie* zuster gezien," enz.

PERSOONLIJKE VOORNAAMWOORDEN.

§ 144. Een persoonlijk (*personaal*) vvw. »wijst op een of ander.

zelfstandigheid en duidt tegelijkertijd aan, of die zelfstandigheid spreker (1ste pers.), de aangesproken (2de) persoon, dan wel geen van beide, noch spreker noch de aangesprokene, (3de pers.) is. De tegenwoordige taal bezigt voor deze voornaamwoorden de volgende vormen:

1 ^{ste} Pers.		2 ^{de} Pers.			
<i>Enk.</i>	<i>Meerv.</i>	<i>Enk.</i>	<i>Meerv.</i>		
1 ik (<i>'k</i>)	wij (<i>we</i>)	gij (<i>ge</i>)	jij (<i>je</i>)	gij (<i>ge</i>)	jelie of jelui
3,4. mij (<i>me</i>)	ons	u	jou (<i>je</i>)	u	jelie of jelui

3 ^{de} Pers.			
<i>Enk.</i>		<i>Meerv.</i>	
<i>Mann.</i>	<i>Vrouw.</i>	<i>Onzijd.</i>	<i>M. V. O.</i>
1 hij (<i>i</i>)	zij (<i>ze</i>)	(<i>het</i> , <i>'t</i>)	zij (<i>ze</i>)
3 hem (<i>em</i>)	{ haar (<i>er</i>)	(<i>het</i> , <i>'t</i>)	hun (<i>ze</i>)
4 hem (<i>em</i>)	{ haar (<i>er</i>)	(<i>het</i> , <i>'t</i>)	hen (<i>ze</i>)
	{ heur (<i>ze</i>)		

§ 145. In plaats van den 2den nv. der persoonl. v.woorden bezigt men gewoonlijk het bezittelijk bijvoeg. nw.; waar men anders den genitief gebruikt (bv. *Willems boek, de zoon des vaders, de aankomst van den koning*, enz.), bedient men zich hier van *mijn*, *ons*, *hun*, enz. (b.v. *mijn boek*, *uw zoon*, *zijn aankomst*, enz.). Buitendien echter heeft het persoonl. v.ww. zelve voor den 2den nv. nog de volgende vormen:

mijn, als 2de nv. van bezit (b.v. als term bij afslag van te verkoopen goederen), en de meervoudige *ons*, *uw*, *hun* (mann. onz.), *haar* (vrouw.), in verbinding met een meervoudig onbepalend telwoord (b.v. *ons aller*, *uw aller*, *hun*, *haar*, *beider vriend*, enz.);

mijns, *ons*, *uws*, *jouws*, *jelies* (*jeluis*), *zijns*, *haars* (enk. en mv.) *huns*, in de verbinding met *gelijke* (dat oudtijds den 2den nv. regeerde) of *zelfs* (b.v. *mijns gelijke*, *jouws gelijke*, *om jeluis zelfs wil*, *om haars zelfs wil*, enz.);

mijner, *onzer*, *uwer*, *zijner*, *hunner*, in hooger en stijl, zoo de genitief geregeerd wordt door een werkw. of bijvoeg. nw. of

als deelingsgenitief staat (b.v. *gedenk mijner, hij is uwer niet waardig, een uwer*);

de omschrijving met *van*, nam. *van mij, van ons, van u, van jou, van jemie, van hem, van haar, van hen* (zie voorts § 148, b en d).

Wanneer men op de zelfstandigheid met minder nadruk wil wijzen, kan men de (boven in § 144 tusschen haakjes en cursief gedrukte) *zwakkere* vormen, in plaats van de (eerst genoemde) *sterkere* bezigen; bij meerderen nadruk spreekt men deze sterkere vormen krachtiger uit of versterkt ze zelfs door de bijvoeging van het aanwijzend vnw. *zelve* (b.v. *hij zelve*). Alzoo heeft men b.v. eene opeenvolging, als *'k, ik, ik, ik zelf; em, hem, hém, hém zelf* of *zelven*, enz. Het onzijd. enk. 3de pers. heeft slechts den zwakkeren vorm.

§ 147. Ten opzichte van het vnw. des 2den persoons zij in 't bijzonder opgemerkt:

a. dat voor het enkely. daarvan eertijds een (sedert het begin der 16de eeuw in onbruik geraakte) vorm *du* (*dÿn, dÿ, dÿ*), in gebruik was voor het aanspreken van een mindere of van een vertrouwde (ook van God, van ouders, enz.), in tegenstelling tot den meervoudsvorm *gÿ*, welken men (evenals het Fransche *vous*) tegenover een enkel persoon bezigde, met wien men niet op vertrouwden voet stond. Het verlies, in dat *du*, enz. geleden, heeft men trachten te vergoeden door de (boven in § 144 naast *gÿ* vermelde) nevenvormen van *gÿ*, nam. *je*, welke men evenwel niet meer, zooals het vroegere *du* (en het Fransche *tu*, en vooral 't Hoogduitsche *du*), gebruikt tegen iemand, met wien men op vertrouwden voet staat en wien men tevens eerbied wil betoonen (b.v. God, vader, moeder, enz.);

b. dat, evenals in 't enkely., ook in 't meerv. voor het aanspreken van minderen en in den gemeenzamen toon een bijzondere vorm, de boven vermelde *jemie* of *jelui* (verkort voor *jelieden, jeluiden*) in gebruik is;

c. dat naast den beleefdheids- en eerbiedsvorm voor den 2den pers. enk. ook een verkorting uit *Uw Edelheid*, nam. *U*, is opgekomen, welke, tegenover het meer in de schrijf- en de hoogere

spreektaal gebezigde *gij*, gewoonlijk in het dagelijksch gesprek gebruikt wordt; als eigenl. een substant. zijnde, vordert *U* het ww. in den 3^{den} pers. bij zich (*U heeft*), doch, wijl het ook wel in karakter met een vnw. van den 2^{den} pers. wordt gelijkgesteld, kan het ww. ook in dezen pers. volgen (*U hebt*);

d. dat om onderscheid te maken tusschen *gij* (enk.) en *gij* (meerv.) men voor het laatste ook wel *gijlieden*, *gijlui* (2. van *ulieden* of *ulieder*, 3, 4. *ulieden*) bezigt, evenals ook wel in den 1sten en 3^{den} pers. mv. *wijlieden*, *wijlui*, *zijlieden* (verzwakt *welie*, *zelië*), voor *wij* en *zij*, en *haarlui* of *heurlie* (ook *hullie*) voor het bezitt. adject., als 2^{den} nv., *hun* (vgl. § 145), in gebruik is (b.v. *haarlui vader* voor *hun vader*).

§ 148. Ten opzichte van het vnw. des 3^{den} persoons wete men in 't bijzonder:

a. dat er in den pluralis wel degelijk een onderscheid te maken is tusschen *hun* (3^{den} nv.) en *hen* (4^{den} nv.); en dat, ofschoon eig. voor den 3^{den} en 4^{den} nv. *vrouw. mv.* ook *hun*, *hen* dient, tevens de vorm *haar* in dat geslacht kan gebezigd worden; men zegt met 't oog op vrouwen zoowel »ik heb het *hun*» als »*haar* gezegd»; ik heb *hen*» als »*haar* gezien»;

b. dat bij toepassing op zaken in den 2^{den} en 3^{den} nv. enk. en mv. de omschrijving, door middel van het bijw. *er* of *der* (verzwakkingen van *daar*) met *van* en *aan* veelal gebruikelijk is (b.v. »zoo hij dat land verkoopt, koop ik *er* (*der*) de helft *van*»; »al geeft hij u ook nog zooveel verzekeringen, schenk *er* (*der*) geen geloof *aan*»);

c. dat bij toepassing op zaken het voorzets. + *hem*, *haar*, *het*, *hen*, regelmatig door *er* (*der*) + het voorzets. vervangen wordt (b.v. »zoodra het huis gereed is, trek ik *er* (*der*) *in*», enz.), terwijl ook bij toepassing op personen de vorm *er* (*der*) niet ongebruikelijk is (b.v. »als die koopman solied is, zullen wij *er mede* of *met hem* handelen»);

Aanmerk. Men lette er op, dat *er* nooit met het volgende voorzetsel vereenigd wordt geschreven.

d. dat een oude genitief mv. van een met *hij* gelijkstaand vnw. *i*, nam. *er*, nog somtijds in gebruik is; b.v. ik heb *er* ja-

pon gewasschen", voor *haar*; »ik heb *er* huis laten verbouwen", voor *hun*; daar liggen vele appels, geef mij *er* twee", voor *er van*; in plaats van *er* bezigt men ook wel *der*, den ouden genit. mv. van *de* (vgl. § 163).

§ 149. Wanneer het persoonl. vnw. in den 3^{den} of 4^{den} nv. dezelfde zelfstandigheid (in den 3^{den} pers.) aanwijst als het onderwerp van den zin, dan gebruikt men den *wederkeerigen* (*reflexieven*) vorm *zich*. Dit *zich* maakt dan geen verschil in den vorm ter aanduiding van het verschillend geslacht of getal, en dat wel omdat die beide reeds, zonder nadere aanduiding, uit het onderwerp zelve blijken. Is het onderwerp een meervoud, welks zelfstandigheden hunne werking niet op zich zelf, *maar de een op de ander*, richten, dan bezigt men in die naamvallen *elkander* of *malkander*.

BETREKKELIJKE VOORNAAMWOORDEN.

§ 150. Een betrekkelijk (*relatief*) vnw., »wijst op zelfstandigheden, en verbindt daarmede tevens de gedachte, welke door den met het vnw. aanvangenden bijzin wordt uitgedrukt"; vgl. b.v. »de man, *die* dat doet", waar *die* op de zelfstandigheid *man* wijst en tevens de gedachte »hij doet dat" daarmede verbindt. Bijvoegelijk wordt het betrekkelijk vnw. slechts schijnbaar gebruikt; vgl. b.v. »hij is in zijn onderneming geslaagd, *welk* *geluk* hij vooral aan u te danken heeft", waar *geluk* eigenlijk een bijstelling van den eersten zin is, waarop *welk* als betrekk. vnw. wijst (alzo eigenl. »hij is geslaagd, *een* *geluk*, 'welk hij enz.'").

§ 151. De betrekkel. vnw. woorden zijn *die*, *wie*, *welke* en *hetgeen*. Van deze bezigt men de twee eerste in de tegenwoordige taal, als volgt:

Enkelv.

	Mann.	Vrouw.	Onzijd.	
1.	die, wie	die, wie	dat, wat	die, wie
2.	{ wiens waarvan	{ wier waarvan	{ welks waarvan	{ wier waarvan
3.	{ dien, wien waaraan	{ die, wie waaraan	{ dat waaraan	{ dien, die wien, wie waaraan
4.	dien, wien	die, wie	dat, wat	die, wie

Op te merken is hieromtrent :

a. dat het gebruik der omschrijving *waarvan* en *waaraan*, in plaats van den verbogen vorm, *verplicht* is, in den singularis bij toepassing op zaken (b.v. »de wijn, de tabak, het doek, *waarvan*», niet, »*wiens*, *wier* prijs opgegeven is»), en *mogelijk*, in den pluralis bij toepassing op zaken en in den singul. van 't onzijd. bij toepassing op personen, (b. v. »de gedichten, *wier* inhoud gij kent» of »*waarvan* gij den inhoud kent»; het meisje *dat* of »*waaraan* gij den brief hebt gegeven»; »het kind, *welks* vader» of »*waarvan* de vader gestorven is»); in de plaats van dit *waarvan* en *waaraan* kan ook *daarvan* en *daaraan* komen, wier beide deelen dan echter moeten gescheiden worden (b.v. »het kind, *daar* de vader *van* gestorven is», enz.);

b. dat *wie* in den 1sten nv. enk. alleen dan gebruikt wordt, wanneer het naamwoord, waarop het betrekk. vnw. terugslaat (het *antecedent*) verzwegen is; vgl. b.v. »*wie* dat doet, is verstandig», enz.; dat *wat* in 'tzelfde geval gebezigd wordt, alsmede wanneer het antecedent is *al*, *alles*, *dat* of *datgene*; b.v. »*wat* gij zegt, is waar», »*alles*, *wat* ik weet», »*dat*, *wat* gij zegt», enz.; dat voorts, na voorzetsels, als 4de nv. ook steeds *wien*, *wie*, nooit *dien*, *die*, gebezigd wordt;

c. dat bij toepassing op zaken het voorzetsel + vnw. steeds door *waar* + het voorzetsel vervangen wordt (b.v. »de zaak, *waarin*»; »de gedichten, *waarover*»; enz.); evenzoo bij toepassing op personen in 't onzijdig (b.v. »het meisje, *waarvan* ik sprak»); terwijl bij toepassing op personen in de andere geslachten de vorm met *waar* naast *wien*, *wie*, mogelijk is (b.v. »de man, *waarop*», of »op

wien gij vertrouwt", enz.); in plaats van *waar* + voorzets. kan ook hier *daar* met een volgend, doch gescheiden, voorzetsel voorkomen (b.v. »de man, *daar* hij op vertrouwde", enz.).

Aanm. Met betrekking op **a** en **c** wete men, dat *waar* met het volgend voorzetsel steeds vereenigd wordt geschreven.

§ 152. Den 2^{den} nv. onz. *welks* uitgenomen (zie boven § 151), bezigt men ter vervanging van *die* en *wie* het vnw. *welke* alleen in de schrijf- en de deftiger spreektaal; de vormen met *r* zijn echter in onbruik geraakt; voor 't onzijdig bedient men zich van het samengestelde *hetwelk*, 'twelk. Alzoo:

	Enkelv.			Meerv.
	Man.	Vrouw.	Onz.	M. V. O.
1. welke		welke	{ hetwelk 'twelk	welke
2. welks		ontbr.	welks	ontbr.
3. welken		welke	{ hetwelk 'twelk	{ welken welke
4. welken		welke		welke

§ 153. *Hetgeen*, dat tegenwoordig als betrekk. vnw. gebezigd wordt, is oorspronk. een aanwijzend vnw., waarbij men het betrekk. vnw. placht weg te laten; vgl. b.v. »*hetgeen* hij zegt, is waar", dat eigenl. staat voor »*hetgeen*, wat hij zegt, is waar".

AANWIJZENDE VOORNAAMWOORDEN.

§ 154. Een aanwijzend (*demonstratief*) vnw., zelfstandig gebezigd, »wijst op zelfstandigheden en wijst die tevens met meer of minder nadruk aan"; bijvoegelijk gebruikt, »onderscheidt het een of meer zelfstandigheden van de andere derzelfde soort en wijst die tevens met meer of minder nadruk aan". Tot de vnw. van deze soort rekene men: *deze*, *die*, *gene*, *dezelfde*, *dierzelfde*, *welke* of *zelfst.* of bijvoeg. voorkomen, *degene*, *diegene* en *dezelve*, *die* alleen *zelfst.*, *zelve*, dat alleen bijvoeg. gebruikt wordt, en het lidwoord *de*.

§ 155. De *bijvoegelijke aanwijz.* vnw. *deze* en *die* bezigt men in de tegenwoordige taal, als volgt:

<i>Enk.</i>			<i>Meerv.</i>
<i>M.</i>	<i>V.</i>	<i>O.</i>	<i>M. V. O.</i>
1. deze	deze	dit	deze
2. { dezes van dezen	{ dezer van deze	van dit	{ dezer van deze
3. dezen	{ deze dezer	dit	{ dezen deze
4. dezen	deze	dit	deze
1. die	die	dat	die
2. { diens van dien	{ dier van die	van dat	{ dier van die
3. dien	{ die dier	dat	{ dien die
4. dien	die	dat	die

Slechts zelden, en alleen in den deftigen stijl, bezigt men in den 3^{den} nv. enk. vrouw. *dezer*, *dier*; in staande uitdrukkingen evenwel, als *te dezer tijd*, *te dier tijd*, enz., is na het voorzetsel, dat oudtijds den 3^{den} nv. regeerde, nog altijd het oude *dezer*, *dier* in gebruik; evenzoo het oude *dien*, voor den 3^{den} nv. enk. onz., b.v. in *met dien verstande*, *uit dien hoofde*, *te dien einde*, enz.

§ 156. De *zelfstandige aanwyz.* vnv. *deze* en *die* worden gebruikt, als volgt:

<i>Enkelv.</i>			<i>Meerv.</i>
<i>M.</i>	<i>V.</i>	<i>O.</i>	<i>M. V.</i>
1. deze	deze	dit	deze
2. <i>ontbr.</i>	<i>ontbr.</i>	hiervan	<i>ontb.</i>
3. dezen	deze	hieraan	{ dezen deze
4. dezen	deze	dit	deze
1. die	die	dat	die
2. { diens daarvan	{ dier daarvan	daarvan	{ dier daarvan
3. { dien daaraan	{ die daaraan	daaraan	{ dien, die daaraan
4. dien	die	dat	die

Op te merken is hieromtrent:

a. dat *deze* in 't mann. en vrouw. alleen in verbinding met *gene* (in *deze en gene*) zelfstandig gebruikt wordt, en wel steeds, gelijk uit 't bovenstaande blijkt, zonder 2^{den} nv.;

b. dat het onzijdige zelfst. vnw. in den 2^{den} en 3^{den} nv. enk. steeds de omschrijving met *hier* en *daar* (zie boven) vertoont (zelden gebruikt men *van dit*, *van dat*, b.v. in »wilt gij *van dit* of *van dat hebben?*); evenzoo de 4de nv., zoo *deze* met een voorzets. verbonden is (b.v. *hierdoor*, *daarin*, enz., voor *door dit*, *in dat*, enz.);

c. dat het gebruik der omschrijving *daarvan*, *daaraan*, in plaats van den verbogen vorm ook voor 't mann. en vrouw. (enk. en mv.) van *die* gebruikelijk is, bij toepassing op zaken (niet bij die op personen); b.v. zoo gij die woning koopt, moet gij de helft *daarvan* verhuuren; »zoo hij u ook nog zooveel beloften doet, moet gij *daar* toch geen woord *van* gelooven; ;

d. dat bij toepassing op zaken het voorzets. + *dien* of *die* altijd door *daar* + het voorzets. vervangen wordt (b.v. »zoo hij u die verzekering geeft, kunt gij *daarop* vertrouwen», enz.), terwijl ook bij toepassing op personen de vorm met *daar* tegenover *dien*, *die*, de meest gebruikelijke is;

e. dat de oude verbogen vormen van den 2^{den} en 3^{den} nv. onz. enk. der zelfstandige aanwz. vnwoorden nog over zijn gebleven in enkele staande uitdrukkingen, als b.v. (*brenger*) *deze* (d. i. van dit), *diensvolgens*, *dien ten gevolge*, *dienovereenkomstig*, *in dezen* (vgl. § 191), enz., en in enkele voegwoorden, als b.v. *dies* (daarom), *indien*, *naardien*, enz.

Aanm. Met betrekking tot **b**, **c** en **d** lette men er op, dat *hier* en *daar* met het volgende voorzetsel steeds vereenigd geschreven worden.

§ 157. Van het vnw. *gene*, dat zelfst. en bijvoeg. alleen tegenover *deze* gebruikt wordt (b.v. *deze en gene*, *deze en gene koopman*, enz.), komt geen vorm op *s*. of *r* voor; ook mist het vnw. een vorm voor 't onzijdig. Anders komt het in buiging met *deze* (zelfst. en bijv.) overeen.

Aanmerk. Is *gene* = »meer verwijderd», dan is het, evenals *deze* = »meer nabij zijnde» (vgl. b.v. *deze zijde*, *gene zijde*

der rivier, enz.) eene locatief adjectief (vgl. § 91); in 't onz. gebruikt men dan het adject. *gindsch* (b.v. »wilt gij dit boek of het *gindsche*»?)

§ 158. *Dezelfde*, *hetzelfde* en *diezelfde*, *datzelfde*, bijvoeg. gebezigd, stemmen in buiging volkomen overeen met een, door een lid- of vnw. voorafgegaan, dus *zwak* verbogen bijvoeg. nw. (zie § 99 en 102); zelfstand. gebruikt, vertoonen ze dezelfde vormen als een zelfst. gebezigd adjectief (zie § 109); alzoo mann. enk. 1. *dezelfde*, van *denzelfde* (zelden *deszelfden*), 3, 4. *denzelfde*, enz.; vrouw. 1, 3, 4. *dezelfde*, 2. *derzelfde* of *van dezelfde*, enz.; 1, 3, 4. *hetzelfde*, 2. *van hetzelfde*; mv. 1, 4. *dezelfden*, 2. *derzelfden* of *van dezelfde*, 3. *denzelfde* of *dezelfden*. Voor een vorm *terzelfder tijd*, *ure*, enz., op *er*, in plaats van op *e*, vgl. § 103, c.

De beide vnwwoorden worden in het schrijven steeds als één woord beschouwd (tegenover *een zelfde*, met *zelfde* als gewoon bijvoeg. nw.).

§ 159. *Degene* en *diegene* worden alleen zelfstandig gebezigd; zij missen den genitief, ook den omschrevenen. Voor 't onzijdig enk. (het meerv. komt niet voor) gebruikt men *datgene*, daar *hetgeen* tot betr. vnw. is geworden (vgl. § 153). Overigens stemt de vorming overeen met het zelfst. *dezelfde*, d. i. met een zelfst. gebezigd adjectief. Alzoo:

<i>Enkelv.</i>			<i>Meerv.</i>
<i>M.</i>	<i>V.</i>	<i>O.</i>	<i>M. V.</i>
1. <i>degene</i>	<i>degene</i>	<i>datgene</i>	<i>degenen</i>
3. <i>dengene</i>	{ <i>degene</i> <i>dergene</i>	<i>datgene</i>	{ <i>dengenen</i> <i>degenen</i>
4. <i>dengene</i>	<i>degene</i>	<i>datgene</i>	<i>degenen</i>

§ 160. *Dezelve*, *hetzelve*, komt' alleen in stadhuisstijl voor; het wordt alleen zelfst. gebruikt en vormt zijne naamvallen evenals het zelfst. *dezelfde*. Staat het in den 2^{den} nv. vóór het substantief, waarvan 't afhangt, dan bezigt men *deszelfs* (enk. mann. onz.), *derzelve* (enk. vrouw. en het mv.) in plaats van *deszelfen*, *derzelve* of *derzelven*; b.v. *deszelfs* gevoelen, *derzelve* aanklacht, enz.

§ 161. *Zelve* wordt achter substantieven en persoonl. vnwwoorden geplaatst ter versterking van den nadruk (vgl. § 146); b. v.

de man zelve, gij zelve, enz., d. i. *de man, gij, en niemand anders*. Het woordje blijft of altijd *onverbogen* (b.v. *ik zelf, wij zelf, hem zelf, den man zelf, enz.*) of het wordt op de volgende wijze gebruikt:

<i>Enkelv.</i>			<i>Meerv.</i>
<i>M.</i>	<i>V.</i>	<i>O.</i>	<i>M. V. O.</i>
1. zelve	zelve	zelve	zelve
2. <i>ontbr.</i>	zelve	<i>ontbr.</i>	zelve
3. zelven	zelve	zelve	{ zelven zelve
4. zelven	zelve	zelve	zelve

De verbogen 2de *nv.* komt, althans in 't *mann.* en *onz.* enk. achter substantieven, niet voor; dan omschrijft men steeds (vgl. *van den man zelven, van het kind zelve*); in 't *vrouw.* enk. en het *mv.* heeft ook de vroegere vorm *zelve* de *r* afgeworpen (vgl. *der vrouw zelve, der mannen zelve, enz.*, naast *van de vr. zelve, van de m. zelve, enz.*).

De *persoonl. vnwoorden*, met *zelve*, vertoonen in den 2den *nv.* altijd de omschrijving (b.v. *van mij zelven, mann., zelve, vrouw., van ons zelve, enz.*), behalve in de verbinding *om mijns zelfs, uws zelfs wil, enz.*, welke ook voor 't *vrouw.* gebezigd wordt.

§ 162. *De* is oorspr. een bijvoeg. *aanwijnz. vnv.*, dat in kracht gelijkstond met *die*; het heeft echter langzamerhand zijne *aanwijnzende* kracht zeer verminderd en wordt tegenwoordig alleen gebruikt »om één of meer zelfstandigheden, die uit den samenhang bekend of door eenige bepaling of een bijzin bepaald worden, van de andere derzelfde soort te onderscheiden» (vgl. b.v. »hij is *de man*», wanneer uit het voorgaande blijkt, dat men over een bepaalden man gesproken heeft; »*de man uwer zuster*», »*de man, die dat gezegd heeft*», enz. Het oorspr. *onzijd. enk.* van *de* was *dat*, een vorm, die later door dien van het pers. *vnw.* *het* is vervangen. Voorts gebruiken we *de, het*, als volgt:

<i>Enkelv.</i>			<i>Meerv.</i>
<i>M.</i>	<i>V.</i>	<i>O.</i>	<i>M. V. O.</i>
1. de	de	het ('t)	de
2. { des van het	{ der van de	{ des van het (van 't)	{ der van de
3. den	{ de der	het ('t)	{ den de
4. den	de	het ('t)	de

Slechts zelden, en alleen in den deftigen stijl, bezigt men in den 3^{den} nv. enk. vr. *der*; in staande uitdrukkingen evenwel, als *ter* (te der) *bezichtiging*, *inderdaad*, *indertijd* (*tijd* was eertijds vr.), *metterwoon*, *uitermate*, enz. (vgl. § 241) is na het voorzetsel, dat oudtijds den 3^{den} nv. regeerde, nog altijd het oude *der* in gebruik; evenzoo het oude *den* voor den 3^{den} nv. enk. onz., b.v. in *ten* (te den) *dienste*, *ten behoefve*, *in den beginne*, (*diensten*) *den lande bewezen*, enz.

§ 163. Van de vroegere aanwijzende kracht van *de* zien we nog een spoor in staande uitdrukkingen, als *destijds*, *dermate*, *derwijze*, enz., met *des* = *diens*, *der* = *dier*. Van een vroeger zelfst. gebruik van het aanwijz. *de* (= *die*) vertoonen zich sporen in de genitieven *des* (onz. enk.) en *der* (onz. mv.), b.v. in *alles*, *niets*, *iets*, d. i. al des, niet, iet des, *desniettemin*, *deswege*, *desbevoegd*, *desgevraagd*, *desnoods*, *desgelijks*, *dergelijk* (*gelijk* regeerde vroeger den 2^{den} nv.), *derhalve* (*halve* is een oud voorzets. met den genit.), *der* (= »daarvan»), b.v. in »daar liggen twee appels, geef mij *der één*»; »die peren zijn goed, ik heb *der twee* geproefd" (vgl. § 148, d).

VRAGENDE VOORNAAMWOORDEN.

§ 164. Een vragend (*interrogatief*) vnw., zelfstandig gebruikt, »wijst op zelfstandigheden en vraagt er tevens naar»; bijvoegel. gebezigd, »onderscheidt het één of meer zelfstandigheden van de andere derzelfde soort en vraagt tevens daarnaar." Er zijn twee vrag. vwoorden, een zelfstandig *wie*, *wat*, en een bijvoeg. *welke*, *welk*. Het eerste wordt op de volgende wijze gebruikt:

	<i>Enkelv.</i>			<i>Meerv.</i>
	<i>Mann.</i>	<i>Vrouw.</i>	<i>Onz.</i>	<i>Mann. en Vrouw.</i>
1.	wie	wie	wat	wie
2.	{ van wien wiens	van wie	waarvan	van wie
3.	wien	wie	waaraan	wien, wie
4.	wien	wie	wat	wie

Op te merken is hierbij:

a. dat de oude verbogen 2de nv. onz. enk. *wes* nog voorkomt in *weshalve*;

b. dat het mann. en vrouw. alleen van personen, het onzijdig (dat alleen in 't enk. voorkomt) alleen van zaken gebruikt wordt;

c. dat, zoo een voorzetsel het voornw. regeert, dit, op zaken toegepast zijnde, alzoo in het onzijd. enk., steeds door het bijw. *waar*, met het daarop volgend voorzetsel, wordt vervangen; vgl. b.v. altijd *waarin*, *waarop*, enz., nooit in *wat*, *op wat*, enz.

§ 165. Het bijvoeg. vrag. vnw. wordt gebezigd als volgt:

	<i>Enkelv.</i>			<i>Meerv.</i>
	<i>Mann.</i>	<i>Vrouw.</i>	<i>Onz.</i>	<i>Alle drie gest.</i>
1.	welke	welke	welk	welke
2.	van welken	van welke	van welk	van welke
3.	welken	welke	welk	welken, welke
4.	welken,	welke	welk	welke

§ 166. Het bijvoeg. vnw. kan ook zuiver als bijvoegel. nw. gebezigd worden, in de opvatting *hoedanig*, alzoo niet om naar een zelfstandigheid, maar naar de hoedanigheid van eenige zelfstandigheid te vragen. In dat geval bezigt men in het enk. mann. steeds *welk* voor *welke*, *welken*. Vgl. b.v. »*welk* soldaat, *welke* moeder, *welk* kind zal, *welke* soldaten, moeders, kinderen zullen zoo handelen»? »van *welk* soldaat kan men dat verwachten»? In plaats van dit bijvoeg. nw. *welk*, *welke*, kan men in de vraag ook het onverbuigbare *wat voor een* in den singularis voor alle geslachten (b. v. »*wat voor een* soldaat is hij»? »w. v. een moeder is zij»? enz.) en *wat voor* in den pluralis (b. v. »*wat voor* studenten zijn zij»?) bezigen; in den uitroep echter gebruikt men dan *wat een* (in 't enk. en mv.) of *welk een* (alleen in 't enkelv.),

doch steeds onverbuigbaar (b.v. »wat een vent is hij"! »welk een vrouw heeft hij getrouwd"! »wat een kerels zijn dat"!)

ONBEPALENDE VOORNAAMWOORDEN.

§ 167. Een onbepalend (*indefinit*) vnw., zelfstandig gebezigd, »wijst op eene zelfstandigheid, zonder daarbij aan te duiden, dat men een bepaalde zelfstandigheid op 't oog heeft"; bijvoeg. gebruikt, »onderscheidt het een zelfstandigheid van de andere derzelfde soort, zonder daarbij aan te duiden, dat men eene bepaalde zelfstandigheid op 't oog heeft." Zelfstandig gebruikt, onderscheidt men bij hen geen mann. of vrouw. geslacht, en vat ze eenvoudig, van personen gebruikt, als mannelijk, van zaken gebezigd, als onzijdig op.

§ 168. De zelfstandige onbep. vwoorden worden alleen in 't enkelv. gebezigd, en wel òf uitsluitend van personen, nam.: *men* (waar de *e* òf als een onvolk. *e* òf als een onduidelijke voocaal wordt uitgesproken), dat alleen in den nominat. voorkomt, *iemand*, *niemand*, *ieder*, *elk*, *een ieder*, *een iegelijk*, die slechts in den 2den nv. den vorm *iemand's*, *niemand's*, *ieders*, *elks*, *eens ieders*, *eens iegelijks* (naast *van iem.*, *niem.* enz.) aannemen, doch in de andere naamvallen onveranderd blijven; evenzoo *iedereen*, *elkeen* (die ook in den 2den nv. alleen *van iedereen*, *van elkeen* hebben); òf ze worden uitsluitend van zaken gezegd, nam.: *iets* en *niets* (voor *iet* en *niet* + *des*; vgl. 163) en *wat* (b.v. »hij heeft wat gezegd"), welke onveranderd blijven.

Aanm. In plaats van een voorzets. + *iets*, *niets* kan men ook de bijw. *ergens*, *nergens* + het voorzetsel bezigen; b.v. »hij weet *van niets* of *nergens van*". Let op, dat dit *ergens* en *nergens* steeds van de praepos. gescheiden worden geschreven.

§ 169. Van de bovengenoemde vnw. worden *ieder* en *elk* ook bijvoegelijk gebruikt en dan op gelijke wijze verbogen of omschreven als een *sterk* adjectief (zie § 100 en 101 a, b, c, d.) Evenzoo *zekere* (b.v. *zekere hond*, *zekere vrouw*), dat alleen bijvoeg. staat, en in tegenstelling tot de beide andere ook in den pluralis voorkomt (b. v. *zekere menschen*, enz.). Alzoo b.v.:

	M.	V.	O.
1.	elke (haas)	elke (vrouw)	elk (kind)
2.	van elken »	van elke »	van elk »
3.	elken »	elke »	elk »
4.	elken »	elke »	elk »

Evenzoo *ieder* en *zeker*. Bij mannelijke persoonsnamen gevoegd, bezigt men echter *ieder* en *elk* zonder uitgang; alzoo b.v. 1, 3, 4. *ieder man*, *elk generaal*, *zeker geleerde*, 2. *van ieder man*, *van elk generaal*, *van zeker geleerde*.

Zeker wordt ook met *een*, vóór zich, gebezigd en heeft dan de verbuiging van een zwak adject. (vgl. § 102); b.v. *een zekere mijnheer*, enz.

§ 170. Tot de onbepalende bijvoeg. nwoorden rekene men ook het zoogenaamde onbepalend lidwoord *een*, dat, evenals de eerstgenoemde, eene zelfstandigheid van de andere derzelfde soort onderscheidt, zonder daarbij aan te duiden, dat men eene bepaalde zelfstandigheid op 't oog heeft. De buiging van het woord is dezelfde als die van het telw. *één*, alzoo ook dezelfde als die der bezitt. bijvoeg. nwoorden (z. § 99 en 104).

§ 171. Evenzoo is het woordje *het* als onbepalend vnv. op te vatten, wanneer het bij werkelijk onpersoonlijke ww. (vgl. § 22) ter vervanging van 't onderwerp dient, of bij schijnbaar onpers. ww. (vgl. § 22) als voorlooper van 't door een infinitief of bijzin uitgedrukte en achter 't ww. staande onderwerp staat; vgl. b.v. in »*het* regent», »*het* is verstandig zóó te spreken», »*het* is zeker, dat hij komen zal», enz.

HET TELWOORD.

§ 172. Een telwoord »noemt een getal.» Een *bepalend* telw. noemt een bepaald, een *onbepalend* telw. een onbepaald getal.

§ 173. De bepalende telwoorden zijn alle onverbuigbaar, be-

halve *één*, *ééne*, *één*, dat volkomen evenals een bezittelijk bijvoeg. nw., b.v. *mijn*, enz. (zie § 99 en 101), verbogen wordt; voorts ook nog *beide*, dat in buiging met *eenige*, *vele*, enz. (zie ben. § 176) overeenstemt. Sporen van eene vroegere verbuiging van ook andere telwoorden zien we in de uitdrukkingen, *tweeërhande*, *drieërhande*, *vierderhande*, *vijfderhande* (over de ingelaschte *d* zie § 16, **b**), enz., bestaande uit den 2den nv. van het telw. en den ouden 2den nv. meerv. (vgl. § 68, **i**) van het zelfstandig nw. *hand*, soort; evenzoo in de naar het voorbeeld der voorgaande gevormde *tweeërlei*, *drieërlei*, *vierderlei*, enz. (vgl. *lei*, een oud substant. = »soort”). (*Honderd* en *duizend* zijn slechts dan als telwoorden te beschouwen, wanneer ze zonder een ander voorafgaand telwoord gebezigd worden, als b.v. in *honderd*, *duizend menschen*; anders vatte men ze als substantievennop (zie ook § 68, *aanm.* 1), evenals *millioen*, dat nooit telwoord is; vgl. *een millioen menschen*, nooit *mill. m.* Ook in uitdrukkingen, als *met zijn vieren*, *vijven*, enz. is *vier*, *vijf*, enz. een substantief = »viertal”, »vijftal”).

§ 174. De onbepalende telwoorden zijn: *menig*, *vele*, (*de*) *meeste*, *weinige*, (*de*) *minste*, *sommige*, *eenige*, *enkele* en *alle*. Van deze wordt *menig* uitsluitend in 't enkelv. gebruikt, terwijl de andere uitsluitend in 't meerv. voorkomen.

§ 175. (*De*) *meeste*, (*de*) *minste*; en *vele*, *weinige*, *enkele*, *eenige* en *beide* wanneer ze door een lidw. of voornw. worden voorafgegaan, worden als een gewoon adjectief, dus *zwak* verbogen (vgl. § 99 en 102).

§ 176. *Menig*, *sommige*, *verscheidene*, *alle*, die nooit een lid- of vnw. bij zich hebben, alsmede *vele*, *weinige*, *enkele* en *beide*, zoo ze door geen lidw. of vnw. voorafgegaan worden, declineert men als gewone adjectieven, dus *sterk* (z. § 100 en 101, **b**, **c** en **d**).

Alzoo in den singularis: *menige(stoel)*, *menige(vrouw)*, *menig(kind)* (vgl. § 101, **c**); 2. *van menigen(stoel)*, *van menige(vrouw)*, *van menig(kind)*; 3, 4. *menigen(stoel)*, *menige(vrouw)*, *menig(kind)* (vgl. § 101, **d**). (Bij mannelijke persoonsnamen gevoegd, verliest het echter zijn uitgang; alzoo b.v. 1, 3, 4. *menig generaal*, 2. *van menig generaal*).

In den pluralis : 1, 4. *sommige, alle, vele*, enz. (*menschen*); 2. *van sommige, v. alle, v. vele* (*menschen*) (zie boven); 3. *sommigen, allen, velen*, enz. of *sommige, alle, vele*, enz. (*menschen*).

Aanmerk. In enkele staande uitdrukkingen is de oude verbogen sterke genitief op *er* nog bewaard gebleven; b. v. in *allerhande, velerhande* (vgl. § 68, i).

§ 177. De in den pluralis gebruikelijke onbep. telwoorden kunnen voorts zelfstandig, doch, in de tegenwoordige taal althans, alleen van personen gebruikt worden. Ze nemen dan de uitgangen van een zwak substantief aan (vgl. 109), doch kunnen, behalve *weinige*, in den genitief ook nog den ouden uitgang *er* (vgl. § 175 *aanmerk.*) vertoonen. Alzoo 1, 3, 4. *sommigen, allen, velen*, enz.; 2. *sommiger, aller, veler*, enz. of *van sommigen, v. allen, v. velen*, enz. (doch uitsluitend *van weinigen*). Vgl. b.v. »wij *allen* dragen schuld”, »uw *beider* zuster” (vgl. § 145), »u *beiden* geef ik niets”, »ons *allen* heeft hij geroepen”, »*weinigen* weten het”, enz.

Aanmerk. 1. Wat boven § 110, *aanmerk.* ten opzichte van de onderscheiding van het werkelijke adjectief en het zelfstandig gebruikte opgemerkt is, geldt ook omtrent de onbepal. telwoorden. Vandaar b.v. »de wereld is een schouwtooneel, waar alle menschen hun rol moeten spelen; *sommige* doen dit op een flinke wijze, zeer *vele* echter *allerongelukkigst*”; doch »de wereld is een schouwtooneel, waar ieder zijn rol moet spelen; *sommigen* doen dit enz., zeer *velen* echter enz.” Voorts lette men ook op *alle* in zinnen, als »de jongens zijn *alle* naar huis gegaan”, waar het telw. wel van het substantief gescheiden is, maar toch bijvoegelijk staat (eig. = »*alle* de jongens”); daarentegen »zij *allen* zijn n. h. gegaan.”

Aanmerk. 2. Slechts in vaste en uit de oudere taal overgebleven uitdrukkingen worden de besproken onbep. telwoorden ook zelfstandig van zaken gebruikt; b.v. »het is *allertiefst, allerbest*”, enz., d. i. het liefst, het best van alle dingen; evenzoo in *tuschenbeide, onder andere*, waar de *n* afgevallen is.

Aanm. 3. *Veel, meer, weinig, minder*, en *alle*, b.v. in *veel, meer, alle*, enz. *menschen*, zijn geen telwoorden, maar onzijdige

zelfstandige naamwoorden, waar hier b.v. *menschen* als oude deelingsgenitief van afhangt; dus *veel, meer* = »een groot, grooter gedeelte van», *weinig, minder* = »een klein, kleiner gedeelte van», *alle* = »de geheele massa van.»

§ 178. Tot de onbep. telw. rekent men ook nog *geen* uit *neg* + *een* (z. § 16, d), dat dezelfde buiging heeft als *een* (z. bov. § 172).

Wat het ontstaan der bepalende telwoorden aangaat, zoo lette men op:

dertien, dertig, voor *drietien, drietig* (*tig* = »tiental»), door omzetting der *r* (vgl. § 17, c) en overgang der *ie* tot *e*;

veertien, veertig, naast *vier*, ten gevolge van een zelfden overgang van *ie* tot *ee*;

twintig, voor *tweetig*, ten gevolge van eene invoeging der *n* en den overgang der onvolk. *e* en *i* (oorspr. *twentig*);

tachtig, voor *achtig*, ten gevolge van een vroegeren vorm *ant-áchtig*, die eerst tot *entachtig, etachtig*, later bij aphaeresis (vgl. § 17, a) tot *tachtig* werd;

veertig, vijftig, zestig, zeventig, die wel met *v* en *z* geschreven, doch met *f* en *s* uitgesproken worden (vgl. naast hen *vier, vijf, zes, zeven*, met *v* en *z*), ten gevolge van dezelfde *t* van een voor-gevoegd *ant*, welke hier met den zachten medeklinker tot een scherpen samensmolt.

§ 179. Ten opzichte van de spelling lette men op:

één, dat ter onderscheiding van het onbepalend lidw. steeds van een accent voorzien is;

achtien met twee *t*'s uit *acht* en *tien*, doch *tachtig*, met ééne *t*, ofschoon uit *t-acht* en *tig*.

op *honderd*, dat steeds met het voorgaande bepal. telw. vereenigd, en *duizend*, dat altijd daarvan gescheiden wordt geschreven; alzoo b.v. *vierhonderd*, doch *vier duizend* enz.

§ 180. Tot de telwoorden rekent men ook wel de zoogenaamde *rangtelwoorden*, *de eerste, tweede*, enz. en plaatst ze dan naast de wezenlijke telwoorden, welke in dat geval *hoofdtelwoorden* genoemd worden. In werkelijkheid zijn echter *de eerste, de tweede, de derde*, enz., dewijl ze niet evenals *één, twee, drie*, enz., een getal, maar een betrekking in ruimte of tijd noemen, als de adjectie-

ven te beschouwen en als rangschikkende bijvoeg. nwoorden tot de locatieve adjectieven te rekenen (vgl. § 92). Ten opzichte van het achtervoegsel *ste*, dat dient om dergelijke bijvoeg. nwoorden van de eigenlijke telwoorden af te leiden, wete men, dat het in karakter en vorm overeenkomt met den uitgang der overtreffende trap bij de adjectieven. Alleen in *tweede*, *derde* (voor *driede*, vgl. § 178), *vierde*, *vijfde*, *zesde*, *zevende*, *negende* en *tiende*, bezigt men een met *ste* verwanten uitgang *de*. (*Eerste* is gevormd van het bijwoord *eer* »vroeg»). Wordt een samengesteld telwoord tot een zogenaamd rangtelwoord gemaakt, dan neemt alleen het laatste *ste* aan; alzoo *de tweehonderd vijf en dertigste*, enz.

Aanmerk. Eertijds bezigde men voor *tweede* ook *ander*; vandaar nog *anderhalf*, d.i. de, het tweede half (= »één en een halve»), *ten andere* = »ten tweede», *een andermaal* = »een tweede maal.»

HET BIJWOORD.

§ 181. Het *bijwoord* (*adverbium*) wordt bij werkwoorden, bijvoegelijke naamwoorden of bijwoorden gevoegd, ter bepaling van het door een dezer laatste woorden uitgedrukte begrip.

§ 182. Gelijk het adjectief bij het substantief geplaatst wordt, om eene eigenschap, hoedanigheid of betrekking in ruimte of tijd aan te duiden, welke met de door 't substantief genoemde zelfstandigheid verbonden is (vgl. § 94), zoo dient het bijwoord, bij een werkwoord geplaatst, »om de hoedanigheid of betrekking in ruimte of tijd aan te duiden, welke aan de door 't werkw. genoemde openbaring van bestaan eigen is.» De hoedanigheid nu eener openbaring van bestaan vatten we op òf als de wijze, waarop deze openb. v. best. plaats grijpt, òf als de wijze, waarop men zich die openb. v. best. voorstelt. Vandaar alzoo verdeling der bij werkwoorden voorkomende bijwoorden in :

a. bijwoorden *van wijze*, »welke de wijze noemen, waarop (de richting, waarin) eene openbaring van bestaan plaats grijpt”, als b.v. het vragende *hoe*; de bepalende *zoo*, *anders*, *evenzeer*, *eveneens*, *zoozeer*, *blindelings*, *zachtjes*, *voorwaarts*, *rechts*, *links*, *bijeen*, *dooreen*, *terug*, *opnieuw*, enz.; alsmede de bijwoorden, welke in vorm met het adjectief overeenkomen, b.v. *goed*, *slecht*, *net*, *slordig*, (b.v. »hij spreekt *goed*, *slecht*, *net*, *slordig*”, tegenover de adjectieven b.v. in *goede*, *slechte*, *nette*, *slordige taal*), enz. enz.;

b. bijwoorden *van voorstellingswijze*, »welke de meerdere of mindere werkelijkheid noemen, waarin men zich eene openb. v. bestaan voorstelt”, b.v. de vragende *ja? wel? waarachtig? alleszins*, *geenszins*, *niet*, *wel*, *ja*, *neen*, *voorwaar*, *voorzeker*, *toch*, *misschien*, *wellicht*, *soms*, enz., alsmede bijwoorden, welke in vorm met adjectieven overeenstemmen, b.v. *waarlijk*, *waarachtig*, *werkelijk*, *gewis*, *zeker*, *waarschijnlijk*, *vermoedelijk*, enz. enz.;

c. bijwoorden *van plaats*, »welke de plaats noemen, waar de openb. v. best. tot stand komt”; b.v. de vragende *waar? waarheen? vanwaar?* enz.; de onbepalende *overal*, *ergens*, *nergens*, enz.; de bepalende *hier*, *hierheen*, *vanhier*, *daar*, *ginds*, *heinde*, *nabij*, *verre*, *binnen*, *buiten*, *boven*, *beneden*, enz. enz.; (vgl. ook § 189);

d. bijwoorden *van tijd*, »welke den tijd noemen, waarin de openb. v. best. plaats grijpt”; b.v. de vragende *wanneer*, *hoelang*, enz.; de onbepalende *ooit*, *nooit*, *immer*, *nimmer*, *steeds*, *zelden*, *somtijds*, *eens*, *vaak*, *dikwijls*, enz.; de bepalende *heden*, *thans*, *tegenwoordig*, *nu*, *toen*, *vroeger*, *gisteren*, *reeds*, *weldra*, *morgen*, *later*, *hierna*, *eenmaal*, *eenwerf*, *tweemaal*, *tweewerf*, *driemaal*, *driewerf*, *menigmaal*, *menigwerf*, en andere dergelijke samenstellingen met een telwoord en *maal*, *werf*; vgl. ook § 189.

Aanmerk. 1. Evenals het adjectief kan ook het daarmee overeenstemmende bijwoord in een comparatief of superlatief geplaatst worden »om een hooger en of den hoogsten graad der hoedanigheid eener openb. v. bestaan aan te wijzen; b.v. »hij spreekt *netter*, *slordiger* dan zijn broeder”, »hij spreekt *allernetst*, *aller-*

slordigst", »gij zult veel *gewisser* slagen", enz. Ook van andere bijwoorden vormt men echter somtijds vergelijkende trappen; vgl. b.v. *verre*, *verder*, 't *verst*, *na*, *nader*, 't *naast*; enz. Onregelmatige vorming vertoonen, behalve in overeenstemming met de adjectieven (zie § 97), nog *gaarne*, *liever*, 't *liefst*; *dikwijls*, *vaker*, 't *vaakst*, enz.

Aanmerk. 2. Men wachte zich voorts wel uitdrukkingen als *er op*, *er in*, *waarin*, *waarop*, *hierin*, *hieruit*, *daarin*, *daaruit*, *ergens in*, *nergens in*, enz., zoo ze, ter vervanging van een 2den of 3den nv., in plaats van *van*, *aan* + voornw., of zoo ze in plaats een voorzetsel + voornaamw. staan (zie § 148, **b** en **c**; § 151, **a** en **c**; § 156, **b**, **c** en **d**; § 168, *aanm.*), als bijwoorden op te vatten. Ze zijn dan eenvoudig gelijk aan een praepositie + vnw.

§ 183. Gelijk de achtervoegsels *er* en *ste*, *st*, achter het adjectief of bijwoord gevoegd, een hooger en den hoogsten trap eener hoedanigheid of eigenschap (van een zelfstandigheid of openbaring van bestaan) aanduiden (vgl. § 95 en 96), zoo dienen ook sommige bijwoorden, bij een adjectief of bijwoord geplaatst, »om den meerderen of minderen graad der door dit adjectief of bijwoord uitgedrukte hoedanigheid aan te duiden". Vandaar de zoogenaamde bijwoorden van *graad*; b.v. *zeer*, *te*, *al te*, *omtrent*, *bijna*, *nauwelijks*, *meer*, *minder*, *uiterst*, *bovenst*, *hoogstens*, *minstens*, enz. enz.

§ 184. Verreweg de meeste der bijwoorden zijn afgeleid of samengesteld.

Door afgeleide bijwoorden verstaat men niet alleen die, welke met een achtervoegsel gevormd zijn, maar ook die, welke een oude *verbogen naamval* zijn van een of ander naamwoord.

§ 185. Afgeleid zijn bijwoorden:

a. uit een voornaamwoord door middel van het achtervoegsel *en* (*n*), dat op »beweging ergens vandaan", en *r*, dat op »beweging ergens heen" of op »rust" wijst; b.v. *hen-en*, *hee-n*, *daa-n*, *hie-r*, *daa-r*, van een voornw. *hi*, *da* (vgl. *hij*, *de*), enz.;

b. uit mannel. of onzijdige substantieven of zelfstandig gebruikte onzijdige adjectieven of telwoorden, welke in den 2^{den} sterken

naamv. enkelv. (op *s*, *es*) geplaatst worden, om *de wijze waarop*, *de richting waarin*, of *den tijd waarin* aan te duiden; vgl. b.v. *daags* voor *dages*, *fluks* (van een oud subst. *vlug*, het vliegen), enz.; *straks*, *rechts*, *links*, *eens*, enz., van de zelfstandig gebezigde *strak* (snel), *recht*, enz.; *onverhoeds*, *doorgaans*, *willens*, *wetens* (voor *doorgaands*, *willends*, *wetends*), enz., van de als zelfstandige adjectieven gebruikte deelwoorden, enz.; voorts die op *lings*, *lijks*, *waarts*, *jes*; als b.v. *blindelings*, *ruggelings*, *zijdelings*, enz., oorspr. genitieven van een samengesteld substantief *blindeling*, blinde handeling, *ruggeling*, richting van den rug, naar achteren, *zijdeling*, richting ter zijde; *dagelijks*, *maandelijks*, enz., oorspr. genit. van de oude verzamelwoorden *dagelijk*, alle dagen, *maandelijk*, alle maanden; *voorwaarts*, *achterwaarts*, *nederwaarts*, enz., oorspr. genit. van een zelfstandig gebezigd oud adjectief *voorwaart*, enz.; *zachtjes*, *losjes*, *stilletjes*, enz., eigenl. genit. van verkleinwoordjes, die van een zelfstandig gebezigd adjectief *zacht*, *los*, *stil*, enz. gevormd zijn;

Aanmerk. *Overigens*, *hoogstens*, *minstens*, zijn zwakke genitieven op *en* van de zelfstand. gebruikte adjectieven *overig*, *hoogste*, *minste*, en hebben achter den zwakken uitgang nog den sterken aangenomen.

c. uit substantieven of zelfstandig gebezigde adjectieven, die in den 3^{den} sterken of zwakken naamv. geplaatst worden; b. v. *vaak*, voor *vake* (vgl. § 67 e), van *vak* (tijd), alzoo »van tijd tot tijd,» *heinde*, voor *handi* (vgl. § 67 g), den ouden datief van *hand*, alzoo »bijdehand»; *alreede*, *gaarne*, *verre*, *dichte*(bij), van de zelfstand. gebezigde adjectieven *alreed*, *gaarn*, enz.; *mid-den*, zwakke vrouw. datief van het oude *midde*;

d. uit substantieven of zelfst. gebruikte adjectieven, die men in den accusatief bezigt; b.v. *morgen*, *lang*, *altijd*, enz.

Aanmerk. De bijwoorden, welke in vorm met de adjectieven overeenkomen, eindigden oorspronk. alle op *e*, een overblijfsel van een vroegeren uitgang (*ablatief*), die diende om de *wijze waarop* aan te duiden.

§ 186. Samengesteld zijn bijwoorden:

a. uit een voorzetsel of bijvoeg. nw. + substantief of zelfstand.

gebezigd adjectief, dat in navolging der vele bijwoorden, in 2^{den} nv. op s (vgl. § 185 b), dezen uitgang, als ware hij een afleidingsuitgang ter vorming van bijwoorden, aangenomen heeft; ten gevolge daarvan ontstond dan uit de twee niet samengestelde woorden *eene samenstelling met afleiding*; vgl. b.v. *tegoeds*, *terloops*, *tevergeefs*, *nevens* (in-even-s), *tevens* (te-even-s), *bijkans* (bij-kant-s), *thans* (te-hand-s), *bijtijds*, *intijds*, *voormaals* (vgl. *maal*, *tijd*), *vanzins*, *omstreeks*, *ouderwets*, *zijnerzijds*, *barrevoets*, *dikwijls* (dik-wijl-s), enz.;

b. uit twee bijwoorden; b.v. *weleer*, *veeleer*, *zoover*, *hoever*, *zoolang*, *kortaf*, *kortweg*, enz.; dus ook uit een bijwoord en een tot bijwoord geworden voorzetsel (zie § 189), als b.v. *tusschenin*, *bovenop*, *achterin*, *vooruit*, *voorover*, enz.; volgt op het bijwoord een voorzetsel met zijn naamval, dan heeft er natuurlijk geen samenstelling plaats; dus wel »hij zit *bovenop*, *achterin*», enz., maar daartegenover »hij zit *boven op*, *achter in den wagen*», enz.;

c. uit een voorzetsel en een volgend bijwoord; b.v. *vanwaar*, *vandaar*, *vanhier*, *intusschen*, *ondertusschen*, enz.;

d. uit een voorzetsel en een volgend substantief of zelfstandig gebezigd adjectief of telwoord, wanneer òf het voorzetsel òf het naamwoord òt beide in een beteekenis voorkomen, die anders in de tegenwoordige taal is in onbruik geraakt; b.v. *voorhanden*, *achterwege*, *overhoop*, *overstuur*, *overeind*, *onderweg*, *onderwijl*, *terug*, *terstond*, *ternauwernood*, *bijgeval*, *integendeel*, *inzonderheid*, *bijdehand*, *bijvoorbeeld*, *vandaag*, *vanmorgen*, *vanavond*, enz.; *binnenkort*, *opnieuw*, *voorlang*, *voorgoed*, *voorzeker*, *overlang*, *overluid*, *overeen*, *vooral*, *bovenal*, enz.;

§ 187. Tot de bijwoorden pleegt men ook te rekenen de zogenaaamde *bijwoordelijke uitdrukkingen*, d. z. verbindingen, welke bestaan uit vormen, welke in de hedendaagsche taal niet meer gebezigd worden. Zoo b.v. uit een adjectief + substantief, als b.v. *goedsmoeds*, *luidkeels*, *gelukkiger wijze*, *allerwegen*, *te dier stonde*, *te dien einde*, enz.; uit een voorzetsel + substantief, als b.v. *binnensmonds*, *buitenslands*, *insgelijks*, *mijnenthalve*, *inderdaad*, *metterwoon*, enz. (Over het al of niet aaneenschrijven van dergelijke uitdrukkingen zie § 224).

HET VOORZETSEL.

§ 188. Een *voorzetsel* (*praepositie*), wijst de betrekking aan, welke er òf tusschen twee zelfstandigheden, òf tusschen eene eigenschap of hoedanigheid en eene zelfstandigheid, òf tusschen eene opening van bestaan en eenige zelfstandigheid bestaat". In uitdrukkingen als b.v. »hij ligt onder de tafel", »zij stierf na haar vader" enz., wijst *onder* de betrekking aan tusschen *hij* en *tafel*, *na* de betrekk. tusschen *zij* en *vader*; in »uw broeder is boos op mij", »dat is goed voor de gezondheid" wijzen *op*, *voor* de betrekk. aan tusschen *boos* en *mij*, *goed* en *gezondheid*; in »hij stierf tijdens het bestand," »ik wilde u wegens mijn zoon spreken," enz. wijzen *tijdens*, *wegens* de betrekking aan tusschen *stierf* en *bestand*, *spreken* en *zoon*, enz. Eene zoodanige betrekking is òf plaatselijk (vgl. den eersten zin), òf tijdelijk (vgl. den tweeden zin), of overdrachtelijk (vgl. de vier andere zinnen); in dit laatste geval heeft zich de overdrachtelijke betrekking echter steeds uit de plaatselijke of de tijdelijke ontwikkeld.

§ 189. Is alzoo een voorzetsel eigenlijk een woordje, dat eene plaatselijke of tijdelijke betrekking *tot eenige zelfstandigheid* aanwijst, dan verschilt het van een bijwoord van plaats of tijd (vgl. 182, c en d) slechts daarin, dat het die betrekking *in verband met eenige zelfstandigheid* aanduidt. Vandaar ook dat vele voorzetsels, wanneer men ze niet in verbinding met eenig volgend naamwoord gebruikt en alzoo niet in verband met eenige zelfstandigheid beschouwt, tot bijwoorden worden; vgl. bv. *boven* (het hoofd), *beneden* (zijn stand), *buiten* (verwachting), *binnen* (den tijd), *onder* (de tafel), *sinds* (uw vertrek), *sedert* (uw komst), *aan*, *in*, *uit* (huis), *op*, *achter*, *vóór* (de tafel), enz., enz., als voorzetsels; doch als bijwoorden b. v. in »hij woont *boven*, *beneden*, *buiten*, *binnen*," »het ligt *onder* in den zak," »*sinds*, *sedert* hebben we niets van hem gehoord," in de oneigenlijk samengestelde werkwoorden, als *ondergaan*, *aankomen*, *ingaan*, *uitgaan* enz. (zie § 62). Van

dergelijke voorzetsels wordt tegenwoordig *neder* zelfs altijd als bijw. gebezigd.

§ 190. De voorzetsels zijn :

a. òf oorspronkelijk , als b.v. *aan* , *op* , *in* , *uit* , *door* , *voor* , enz. ;

b. òf afgeleid ; b.v. met het achtervoegsel *er* (vgl. § 185 **a**), *onder* , *over* , *zonder* , het oude voorzetsel *neder* , van een oud *ond* , *of* , *zond* , *ned* ; met het voorvoegsel *be* en het achtervoegsel *en* , *buiten* (be-uit-en) , *binnen* , (be-inn-en) , *beneden* (be-ned-en) , *boven* (be-ov-en) ; met de uitgangen van den comparatief en superlatief van 't bijw. , *naar* , *naast* ; met het achtervoegsel *ter* , *achter* , voor *after* (vgl. § 14 , **b**) , van *af* ; met den bij 't bijw. algemeenen uitgang *s* , *jegens* , enz. , enz. ;

c. òf samengesteld uit twee voorzetsels ; b.v. *tot* , uit een vroeger *to* (tegenw. *toe*) en *te* , *van* , uit *af* + *aan* (vgl. § 16 , **d**) , *tegenover* , *totaan* , enz. ;

d. òf een oorspronkelijk zelfst. nw. of zelfstandig gebezigd. adjectief , dat in den 2den nv. enk. (b.v. *ondanks*) , in den 3den nv. meerv. (b.v. *krachtens* , d. i. door de kracht van , *tijdens* , d. i. ten tijde van ; *wegens* d. i. van de wegen , van de zijde van ; de *s* is hier evenals in *nevens* een onwezenlijk bijvoegsel) , of in den 4den nv. enkelv. (b.v. *trots*) , geplaatst is , of door een praepositie wordt voorafgegaan (b.v. *ingevolge* , *nevens* , in-even-s , vgl. § 16 , **d**) ; van dit tot voorzetsel geworden substantief hangt dan het volgend substantief (b.v. *krachtens het besluit* , *tijdens zijn verblijf* , enz.) eigenlijk evenals van een ander zelfst. nw. , waarmede het in betrekking staat , af ;

e. òf een oorspronkelijk tegenwoordig deelwoord , dat , als 't ware een geheel zinnig vertegenwoordigende , het volgend substantief evenals een gewoon werkwoord regeert ; vgl. *aangaande* (»wat aangaat») , *volgens* , voor *volgens* (»voor zoover volgt uit») ;

f. òf een tegenw. òf verled. deelw. , dat oorspronk. in den 3den of 4den nv. geplaatst was en met het volgend , in denzelfden nv. staande , substantief , hetwelk dan eigenlijk als onderwerp stond , een geheel zinnig vertegenwoordigde ; toen men nu later in deze spreekwijzen het substantief niet meer als onderwerp herkende ,

maar voor een geregeerden naamval aanzag, vatte men ook het deelwoord als voorzetsel op; vgl. *gedurende dien tijd, niettegenstaande zijn goeden raad, uitgenomen zijn ouden vader, nopens (voor nopends) den uitslag*, enz., eig. en oorspr. »terwijl die tijd duurde,» »terwijl die goede raad er niet tegenstond (het niet bellette),» »terwijl zijn oude vader uitgenomen is,» »terwijl de uitslag noopt,» enz.

§ 191. De voorzetsels regeeren in de tegenwoordige taal steeds den 4den nv. Achter vele van hen werd echter eertijds ook de 2de of de 3de nv. geplaatst. Van dit gebruik hebben we nog hedendaags eenige sporen overgehouden in vaste en staande uitdrukkingen; vgl. b.v. *buitenslands, tusschendecks*, enz.; *bij monde, bijderhand, in aller ij, in dier voege, uitermate, metterdaad, van goeden huize, ten dage, ter dood, na den eten, om den broode, op den huize*, enz.

HET VOEGWOORD.

§ 192. Een voegwoord (*conjunctie*) »dient ter uitdrukking van de verhouding, waarin eene gedachte tot eene andere staat.» Zulk een gedachte kan uitgedrukt zijn of door een geheelen zin of door een gedeelte van een zin. Zoo wordt b.v. in »niet Jan, maar Piet gaat uit,» »hij of zij heeft het gedaan,» »gij handelt rechtvaardig doch hard,» »gij eet noch drinkt,» enz. een gedachte uitgedrukt door den geheelen zin, *niet Jan gaat uit, hij heeft het gedaan, gij handelt rechtvaardig, gij eet*, enz., maar tevens ook een andere gedachte door het gedeelte van een zin *Piet, zij, hard, drinkt*, enz.; deze staan dan gelijk met een geheelen zin *Piet gaat uit, zij heeft het gedaan, gij handelt hard, gij drinkt*, enz.; *maar, of, doch, noch*, enz. intusschen dienen ter uitdrukking der verhouding tusschen de beide gedachten.

§ 193. De door het voegwoord uitgedrukte verhouding tusschen twee gedachten bestaat:

a. òf in de vereeniging van twee eenvoudig naast elkaar geplaatste gedachten; ter uitdrukking daarvan dienen de *aaneenschakelende* (copulatieve) voegw.: *en, ook, noch*;

b. òf in de meer of min sterke tegenstelling eener gedachte tegenover eene andere; ter uitdrukking daarvan dienen de *tegenstellende* (adversatieve) voegw.: *maar, doch, integen deel, daarentegen, echter, intusschen, evenwel, of, of — of, hetzij — of, enz.*;

c. òf in de vergelijking eener gedachte met eene andere; ter uitdrukking daarvan dienen de *vergelijkende* voegw.: *als, zooals, evenals, alsof, dan, gelijk, hoe* (vgl. b.v. »hoe meer hij eet, deste magerder wordt hij,» waar *hoe* aanduidt, dat de gedachte »hij wordt deste magerder» vergeleken wordt met eene andere »hij eet meer;» *deste* is hier intusschen geen voegw., maar een bijwoord van graad, even goed als b.v. *zoo* een bijw. van wijze is, tegenover het voegw. *als*, in »ieder vogeltje zingt *zooals* het gebekt is»);

d. òf in de vereeniging van eene als onderwerp, voorwerp of bepaling voorgestelde gedachte met die, waarvan dit onderw., voorwerp of die bepaling afhangt; ter uitdrukking daarvan dienen *dat, of, enz.*; vgl. b.v. »dat hij komt, is zeker,» »ik weet zeker, *dat* hij komt,» »ik verlang, *dat* hij komt,» »ik weet niet, *of* hij komt,» enz., waar *dat* de gedachte »hij komt» als onderwerp der gedachte »is zeker,» als voorwerp van »ik weet zeker,» als bepaling van »ik verlang (naar iets)» aanwijst, en waar *of* de gedachte »hij komt» als voorwerp met de gedachte »ik weet niet» verbindt;

e. òf in de vereeniging van een als oorzaak of reden voorgestelde gedachte met eene als gevolg of gevolgtrekking voorgestelde gedachte; ter uitdrukking daarvan dienen de *redengevende* en *oorzaakaanduidende* (causatieve) voegw.: *omdat, daar, dewijl, wijl, aangezien, nademaal, want, namelijk, immers, doordien, doordat, immers, toch, enz.*;

f. òf in de vereeniging van een als gevolg of gevolgtrekking voorgestelde gedachte met eene als oorzaak of reden voorgestelde

gedachte; ter uitdrukking daarvan dienen de *gevolgaanduidende* (*conclusieve*) voegw.: *waarom, weshalve, zoodat, dat, dus, derhalve, alzoo, enz.*;

g. òf in de vereeniging van een als doel voorgestelde gedachte met eene andere; ter uitdrukking daarvan dienen de *doeluitdrukkende* (*finale*) voegw.: *opdat, dat, daartoe, daarom, enz.*;

h. òf in de vereeniging eener als voorwaarde voorgestelde gedachte met eene andere gedachte, welke als van die voorwaarde *al* of *niet* afhangelende wordt voorgesteld; ter uitdrukking daarvan dienen de *voorwaardelijke* (*conditionale*) bijw., als *wanneer, als, indien, zoo, tenzij, tenware, mits, enz.*, en de *toegevende* (*concessieve*) bijw., als *hoewel, ofschoon, al, niettegenstaande, enz.* (vgl. b.v. »ofschoon gij dat zegt, geloof ik het niet,» »al had hij dat geld, dan was hij toch niet geholpen,» waar *ofschoon, al* de gedachte »gij zegt dat» »hij had dat geld» als voorwaarde verbinden met de gedachte, welke van die voorwaarde *niet* afhangt, »ik geloof het niet» »hij was toch niet geholpen»);

i. òf in de vereeniging van twee gedachten, waarvan men zich de eene òf als gelijktijdig met òf als vroeger òf als later dan de andere voorstelt; ter uitdrukking daarvan dienen de *tijdbepalende* (*temporale*) voegw.: *wanneer, toen, als, zoodra, terwijl, totdat, sedert, sinds, enz.*

§ 194. Sommige voegwoorden zijn te gelijker tijd bijwoorden; zoo is *noch* b.v. terzelfder tijd een aaneenschakelend voegw. en een bijwoord van voorstellingswijze (vgl. § 182, **b**); zoo is *hoe* tegelijk een voegw. van vergelijking (vgl. § 193, **c**) en een bijw. van graad (zie § 183); enz.

§ 195. Sommige voegwoorden komen ook als bijwoorden voor, al naar gelang ze een verhouding tusschen twee gedachten uitdrukken of eene openbaring van bestaan of eigenschap bepalen; zoo b.v. de bijw. van wijze en voegw. gebezigd worden; zoo de bijw. van graad *zoo, hoe* (vgl. b.v. »hoe heeft hij dat gedaan?» »hoe groot is hij?») die ook, het eerste als voorwaardelijk, het andere als vergelijkend voegw. gebezigd worden; zoo de bijw. van tijd *eer, toen* (bepalend, b.v. »toen is hij weggegaan,») *terwijl, nu*, welke ook als tijdaanduidende voegwoorden kunnen ge-

bruikt worden (vgl. b.v. »*eer, toen, terwijl hij weg was, kwam ik,*» »*nu gij weggaat, wil hij ook niet blijven;*») *nu* ook als aanschakelend voegw., (b.v. »*eens nu gebeurde het, enz.;*») zoo ook *sedert* en *sinds*, welke daarenboven ook als voorzetsels kunnen voorkomen (vgl. alzoo als bijw. »*sinds, sedert heb ik niets van hem gehoord*»; als voorzets. »*sinds, sedert uw vertrek heb ik niets van hem gehoord*»; als voegw. »*sinds, sedert gij vertrokken zijt, heb ik niets van hem gehoord*”).

§ 196. Sommige voegwoorden komen ook als voorzetsels voor, al naar gelang ze een verhouding van twee gedachten of eene betrekking tusschen eene openbaring van bestaan en een zelfstandigheid uitdrukken; zoo *niettegenstaande* (uw bevel), *tot* (dien tijd), *vóór* (dien tijd), enz., als voorzetsels, doch als voegw. b.v. »*in niettegenstaande, tot, vóór hij u dit gezegd had.*”

HET TUSSCHENWERPSEL.

§ 197. Een *tusschenwerpsel* (*interjectie*) »dient ter uitdrukking van eenig gevoel of eener gemoedsstemming of ter nabootsing van eenig geluid.” Vgl. b.v. *ai! au! oei! aai!* ter uitdrukking van pijn; *ach! och! helaas!* ter uitdrukking van smart; *he!* van verwondering; voorts *foei! ba! hm! hei! hola! ei! st!* enz.; zoo ook *bom! bons! paf! flap!* enz., ter nabootsing van een geluid. In het laatste geval zijn de interjecties natuurklanken. In het eerste vervangen ze een geheel zin: zoo is b.v. *ai!* = »ik heb pijn,” *ach! och! helaas!* = »wat is 't jammer, ongelukkig, enz.,” *st!* = »zwijg, zwijgt stil,” *hei!* = »hoor, hoort eens,” enz.

Aanm. Niet te verwarren met de tusschenwerpsels zijn:

a. de bijwoorden of substantieven, bij welke het overige deel des zins, als reeds voldoende bekend, is weggelaten, die alzoo *niet ter vervanging* van een geheel zin dienen, maar slechts een

deel daarvan noemen; vgl. b.v. *zoo! zoo!* na het vernemen van iets gebezigd, = »is het *zoo?*»; *neen* = »het is *neen* (niet) waar» of »het kan *neen* (niet) geschieden»; *wee u!* = »er is u *wee* (smart)»; enz.;

b. de bij aandroepingen gebruikelijke substantieven, als b.v. *Hemel! jee!* (in *o jee!*), voor *Jezus*, enz., welke eigenlijk naamw. zijn in den ouden naamval des aangesprokenen (den *vocatief*).

SPELLING.

SPELLING DER KLINKERS EN TWEESLANKEN.

§ 198. De volkomen *a*, *e*, *o*, *u*, wordt *in gesloten* lettergrepen (zie § 5) steeds dubbel geschreven; b.v. *raad*, *geef*, *boor*, *huur*. Daarom wordt ook de *a* verdubbeld in *raas*, *eegaas* en *vlaas*, het meerv. van *ra*, *eega*, *vla*. (Uitgezonderd is alleen de volk. *u* vóór *w*, b.v. *ruw*, *sluw*, *hij spuwt*, enz.). Wanneer het achtervoegsel *je* aan 't eind des woords staat, behoort of behooren altijd de vóór de *j* staande medeklinker of medeklinkers tot de voorafgaande lettergreep; deze is altijd gesloten en vereischt de verdubbeling van den volkomen klinker; b.v. *paat-je*, *laat-je* (van *la*, voor *lade*), *raat-je*, (van *ra*), *daagje*, *paad-je* (van *pad*) *sleed-je*, *speet-je* (van *spit*), *sloot-je* (van *slot* en *sloot*), enz.

§ 199. De volkomen *a* en *u* worden *in opene* lettergrepen (zie § 5) altijd met één teeken voorgesteld; b.v. *raden*, *huren*. Evenzoo de *e* en *o*, wanneer ze *zachtvolkomen* (z. § 5) zijn; zijn ze echter *scherpvolkomen* (z. § 5), dan wordt altijd het dubbele teeken *ee*, *oo*, gevorderd. Om deze letters te spellen is het dus zaak wel te weten, in welk geval die *e's* of *o's* *zacht-*, in welk geval ze *scherpvolkomen* zijn. Om dit te leeren kennen dienen de volgende regels.

§ 200. De *e* en *o* zijn *zachtvolkomen*, worden alzoo in open lettergrepen *enkel* geschreven:

a. in alle sterke werkwoorden, behalve in *loopen*, *stooten* en *heeten* (en in den onvolm. verl. tijd enkelv. der werkwoorden der 4de en 5de kl., als *ik beet*, *goot*, waar evenwel de *scherpvolk.*

klinker alleen in gesloten lettergrepen voorkomt en dus in ieder geval dubbel moest geschreven worden);

b. wanneer ze in verwante Nederlandsche of Hoogduitsche woorden met de onvolk. *e* of *o* afwisselen; vgl. b.v. *beloven* (belofte), *loven* (lof), *blozen* (blös), *droge*, *drogist*, van *droog* (Hd. trocken), *gele* (Hd. gelb), *goden*, *vergoden* (god), *grove* (grof), *hopen*, *wanhopen* (Hd. hoffen), *horen*, blaasinstrument (hd. horn) *kleven* (klefferig), *loten* (lot), *lozen* (los), *nopen*, porren, aanzetten (oudt. nopijzer), *schoten* (schot), *sloten*, kasteelen, sluitingen (slot), *stoken* (Hd. stochen), *teren*, van *teer* (oudt. terre), *treden* (tred), *venen* (oudt. ven), *veter* (hd. fesser, fessel), *vloten* (vlot), *voren*, van *vore*, *voor*, van een ploeg b.v. (oudt. vorre), enz.;

c. wanneer ze in verwante woorden met de *eu* afwisselen (voor de *o* geldt dit evenwel slechts voor de volkstaal in de provincie Holland, want in andere provinciën wordt ook wel de *scherp*volk. *oo* als *eu* uitgesproken en bewijst dus de *eu*-uitspraak niets); vgl. b.v. *goten* (geut), *lenen* (leunen), *noten*, vruchten (neut), *peluw* (peuluw), *schromen* (schreumen), *sproken* (spreuk), *storen* (steuren), enz.;

d. in vreemde; d. i. uit het Fransch of het Latijn (Italiaansch) overgenomen, woorden, behalve zoo de *ee* uit *ai* en de *oo* uit *au* is ontstaan; vgl. b.v. *abrikozen* (Fr. abricot), *alkove* (Fr. alcove), *apotheker*, van *apotheek* (Lat. apotheca), *frambozen* (Fr. framboise), *ivoren*, van *ivoor* (Fr. ivoire), *joden* (Lat. Judaeus), *kastoren*, van *kastoor* (Fr. castor), *kometen* (Fr. comète), *kantoren* (Fr. comptoir), *koren*, mv. van *koor* (Lat. chorus), *kronen* (Fr. couronne), *krotten* (Fr. carotte), *lepe*, van *leep* (Lat. lippus), *muzieknoten* (Lat. nota), *planeten* (Fr. planète), *prediken* (Lat. praedicare), *propheten* (Fr. prophète), *rozen* (Fr. rose), *tonen*, in de muziek (Fr. ton), *tronen* (Fr. trône), *violen* (Ital. viola), enz.

§ 201. De *ee* en *oo* zijn *scherp*volkomen, worden alzoo in open lettergrepen steeds *dubbel* geschreven:

a. in de uitgangen *eelen*, *eeren*, *eesche*, *eezen* en *looze*; vgl. b.v. *kasteelen*, *regeeren*, *Europeesche*, *Chineezzen*, *goddelooze*, enz.;

b. in de opene éénlettergripige woorden, als b.v. *zee*, *stroo*, en in *deemoed*, *eega* en *vroolijk*, wier eerste gedeelte eer-

tijds een op zich zelf staand open eenlettergrepig woord was ;

c. wanneer ze , na het uitvallen der *d*, door samentrekking der voorafgaande *e* of *o* met den volgenden onduidelijken klinker (zie § 16 e) zijn ontstaan ; vgl. b.v. *huurceelen* (cedel), *kweelen* (kwedelen), *leege* (ledig), *leeren*, bijv. nw. van *leer* (leder), *leeren*, mv. van *leer*, -ladder (oudt. leeder), *oolijk* (oodelijk), *preeken* (prediken), *teere* (teeder), *veeren*, bijv. nw. of mv. van *veer* (veder), enz. ;

d. wanneer de *ee* in vreemde, d. i. uit het Fransch of het Latijn ontleende, woorden aan *ai*, de *oo* aan *au* beantwoordt ; vgl. b.v. *leeken* (Lat. laicus), *koolen*, gewas (Lat. caulis), *liefkoozen*, eig. lief praten (Fr. causer), *Mooren* (Fr. Maure), *poozen*, *verpoozen*, van *poos* (Fr. pause), *poover* (Fr. pauvre).

§ 202. Voorts is nog de *e* als *zachtvolk.* te beschouwen, wanneer ze in verwante Nederlandsche, Engelsche of Hoogduitsche woorden met *a* of *i* afwisselt (waarbij men bedenke, dat in het Hoogd. de *a* ook *ä*, de *i* ook *ie* kan zijn) ; vgl. b.v. *beken* (Hd. bach), *beren*, verscheurende dieren, rekeningen (Hd. bär), *beten*, van *beet* (Hd. biss), *besteden*, b.v. *wel bestede uren* (vgl. stad, dat oorspr. »plaats'' beteekende), *delen*, planken (Hd. diele), *dwepen* (oudt. dwapen), *gevel* (Hd. giebel), *grepen*, van *greep* (Hd. griff), *keper* (Hd. kieper), *nering* (Hd. nahrung), *plegen* (plicht), *reten*, van *reet* (Hd. riss), *reven* (b.v. de zeilen) (rif), *schele*, van *scheel* (Hd. schielend), *schelen* (verschillen), *schedel* (Hd. schädel), *schenen* (Eng. shin), *slede* (Hd. schlitten), *smeren* (Hd. schmieren), *spenen* (Hd. spänen), *stegen*, van *steeg* (Hd. stiege), *landstreken* (Hd. strich), *strepen* (Eng. strip), *telen* (Eng. to till), *vegen* (oudt. vagen), *vezel* (Hd. faser), enz. De eenige uitzondering van dezen regel is *scheeve*, van *scheef* en *begeeren*, niettegenstaande hd. *schief* en *begierde*.

§ 203. Evenzoo is nog de *o* als *zachtvolk.* aan te merken, wanneer ze in verwante Hoogduitsche woorden met *u* of *ü*, in verwante Engelsche met *o*, *oa* of de onvolk. *u* afwisselt ; vgl. b.v. *boren* (Eng. to bore), *klove* (Hd. kluft), *steenkolen* (Eng. coal), *noten*, vruchten (Hd. nuss), *poken*, van *pook* (Eng. poker), *poten*, planten (Eng. to putt), *samenscholen* (Eng. to scull), *smoken* (Eng. to smoke), *spoken* (Hd. spuk), *sporen*, van *spoor*, voet-, wagenspoor b.v., (Hd. spur), *sporen*, aansporen, van *spoor*, prikkel

(Eng. spur), *stoven*, van *stoof* (Eng. stove), *zode* (Eng. sod), *zolen* (Eng. sole), enz. De eenige uitzondering is *booten*, ofschoon Eng. *boot*.

§ 204. Ook is nog de *ee* als *scherpvolkomen* te behandelen, zoo ze in verwante Hoogduitsche woorden met *ai* of *ei*, in verwante Engelsche met *o* of *oa* afwisselt; vgl. b.v. *beeren*, mannetjesvarkens (Eng. boar), *bleeken*, van *bleek* (Hd. bleich), *deelen*, gedeelten (Hd. theil), *geene* (Hd. kein), *gemeene* (Hd. gemein), *geeselen* (Hd. geiszlen), *heesche* (Hd. heiser), *heelen*, van *heel* (Hd. heil), *leelijk*, voor *leedlijk*, uit *leed* (Hd. leid), *leemen*, bijv. nw. van *leem* (Eng. loam), *leenen*, te leen geven of nemen (Eng. to loan), *reede* (Eng. road), *reepen*, van *reep* (Eng. rope), *smeeken* (Hd. schmeicheln), *scheede* (Hd. scheide), *steen* (Eng. stone), *streeken*, slagen, trekken (Hd. streich), *teenen* (Eng. toe), *weeken*, van *week*, zacht (Hd. weich), *weenen* (Hd. weinen), *weezen* (Hd. waise), *zeemen*, b.v. de glazen, van *zeem* (Hd. seim), *inzeepen*, van *zeep* (Eng. soap), *bezeeren*, van *zeer*, pijn (Eng. sore), *zeever* (Hd. seifer), *zweeten*, van *zweet* (Hd. schweisz). Ook wanneer de *ee* in verwante Nederlandsche woorden met *ei* wisselt, is ze *scherpvolk*; vgl. b.v. *alreede*, *reeder* (bereiden), *breede* (verbreiden), *kleene* (kleine); uitgezonderd is echter het mv. van den uitgang *heden* (heid).

§ 205. De *oo* is eindelijk nog *scherpvolk*, wanneer ze in verwante Hoogduitsche woorden met *au*, *äu* of *eu*, in verwante Engelsche met *ea* afwisselt; vgl. b.v. *boogerd*, voor *boomgaard*, van *boom* (Hd. baum), *boonen* (Eng. bean), *doove* (Hd. taub), *doopen* (Hd. taufen), *droomen* (Hd. traum), *goochelen* (Hd. gaukeln), *groot* (Eng. great), *hoopen*, verzamelen, van *hoop* (Hd. haufen), *loochen* (Hd. leugnen), *looden*, bijv. nw. van *lood* (Eng. lead), *rooken*, van *rook* (Hd. rauch), *rooven* (Hd. rauben), *stroom* (Eng. stream), *toomen*, van *toom* (Eng. team), *tooveren* (Hd. zaubern), *zoogen*, doen zuigen (Hd. säugen), *zoomen*, van *zoom* (Hd. saum).

§ 206. Aan de hand der in § 200—205 gegeven regels is het mogelijk verreweg van de meeste der *e*'s en *o*'s te bepalen, of ze zachtvolk. of *scherpvolk*. zijn. Slechts blijven er nog enkele woorden over, voor welke de gegeven hulpmiddelen niet toereikend

zijn, en wier schrijfwijze men dus door het gebruik moet leeren. De voornaamste en meest voorkomende daarvan, welke zoodanig zullen opgegeven worden, dat hun *e* of *o* in een open lettergreep voorkomt en dus duidelijk als zacht- of scherpvolkomen te herkennen is, zijn: *bekoren*, *betoogen*, *beweren*, *bloode*, *bloodaard*, *bloote*, *doozen*, *gedoogen* (dus ook *mededoogen*), *genooten*, *gewone*, *gretig*, *heeren*, *helen*, *verzwijgen* (tegenover *heelen*, *heel* maken, z. § 204), *hoonen*, *keeren* (vandaar *afkeeren*), *doch keren*, *vegen*, *kelen*, iem. in den keel snijden, en mv. van *keel*, *klooven*, *splijten* (tegenover *kloven*, zie § 203, en *kloven*, van het sterke ww. *klui-ven*, z. § 200, a), *kneden*, *koonen*, *kwezelen*, *lenig*, *loome*, *looze*, *slim*, *mooten*, *onnoozel*, *ontberen*, *prevelen*, *rede*, verstand of redevoering (tegenover *reede*, ligplaats van schepen, z. § 204), *reden*, inwendige drijfveer of evenredigheid, *roode*, *schoone*, *sleeppen*, transitief, *doch slepen*, *intrans.*, *sloopen*, *slechten*, en mv. van *sloop* (tegenover, *sloopen*, van *sluipen*, z. § 200, a), *slooten*, mv. van *sloot* (tegenover *sloten* van *slot*, z. § 200, b), *slooven*, mv. van *sloof*, *doch sloven*, hard werken, *snoode*, *snoodaard*, *steven*, *strooken*, overeenkomen, en mv. van *strook*, *stroopen*, als ww. (tegenover *stropen*, het zelfst. nw. z. § 200, d), *teeder*, *teenen*, als bijv. nw. of mv. van *teen*, *rijsje*, en als mv. van *teen*, lichaamsdeel (z. § 204), *toon*, *(mede)troonen* (tegenover *tronen*, op een troon zitten, z. § 205), *verweren*, verdedigen, *doch verweeren*, door het weder bederven, *weken*, tijdsruimte (tegenover *weeken*, zacht maken, z. § 204), *welig*, *wonen*, *wreede*, *wrevel*. *Knoopen* en *knopen*, *zweepen* en *zweepen*, zijn beide goed.

Aanmerking. In verband met het boven geleerde vergelijkte en verklare men *beren* naast *beeren*, *delen* n. *deelen*, *gene* n. *geene*, *kolen* n. *koolen*, *koper* n. *kooper*, enz.

§ 207. Het verschil der schrijfwijze van *ei* of *ij*, welk een zelfden klank voorstellen, hangt af van den verschillenden oorsprong des tweeklanks.

a. Met *ei* schrijft men natuurlijk die woorden, waarin de tweeklank op de in § 8 i genoemde wijze ontstaan is; evenzoo, de vreemde woorden, waarin *ei* beantwoordt aan een Franschen klank *ai*, *ei*, *oi* (dat eertijds ook als *ai* werd uitgesproken), *é*,

ée (die in 't Bourgondisch Fransch, waaruit wij de woorden overnamen als *ei* luidden), of *eau* (dat eertijds als *el*, met een bijna als *i* uitgesproken *l*, luidde). Vgl. b.v. *aambeï* (Fr. baie), *kastelein* (Fr. châtelain), *marsepein* (Fr. masepain), *porcelein* (Fr. porcelaine), *balein* (Fr. baleine), *lamprei* (Fr. lamproie), *galeï* (Oudfr. galée), *livrei* (Fr. livrée), *pastei* (Fr. pâté), *prei* (Oudfr. poirée), *vallei* (Fr. vallée), *schalmei* (Fr. chalumeau), enz. Uitgezonderd is *dozijn*, dat aan 't Lat. *docenum* (met *e*, uitgespr. als *i*), niet aan 't Fransche *douzaine* is ontleend.

b. Met *ij* schrijft men alle woorden, waarin de tweeklank òf aan een Fransche òf aan een Engelsche *i* beantwoordt òf hendaagsch nog in dialecten van ons vaderland als *ie* wordt uitgesproken (vgl. § 8 k). Vgl. b.v. *venijn* (Fr. venin), *schrijn(werker)* (Fr. écrin), *magazijn* (Fr. magasin), *rozijn* (Fr. raisin), *gijzelaar* (Eng. gisle), den bastaarduitgang *ij* (*nij*, *rj*, zie § 124), die eertijds *ie* luidde, *vlijm*, naast *vliem*, enz.

Aanmerk. Let voorts op: *fijt* (ziekte) en *feit* (daad); *karwijzaad* (Fr. carvi) en *karwei*, *werk* (Fr. corvée); *mijt* (wormpje), (*hooi*)*mijt* en *meid*; *pijl* (werptuig) en *peil*, *maat* (uit *pegel*); *stijl* (Fr. stile) en *steil* (uit *stegel*); *suikerij*, hetzelfde als *cichorei*; *ijzen*, *ijselijk* en *eischen* (vorderen); *vijl* (werktuig) en *veil* (te koop), *feil* (fout); *weifelen* (besluiteloos zijn) en *twijfelen*; *zijl* (sluis) en *zeil* van een schip (uit *zegel*).

§ 208. De volkomen klank *ie* wordt zoowel in gesloten als in open lettergrepen gewoonlijk met *ie* voorgesteld; vgl. b.v. *koffie*, *poëzie*, *olie*, *kolibrie*, *tralie*, *traliës*, *zefier*, *fabriek*, *tarief*, enz. Het enkelv. letterteeken *i* gebruikt men met dit doel (èn in open èn in gesloten syllaben) slechts:

a. in de vreemde achtervoegsels *iek*, *ier*, *iet*, zoo deze den klemtoon missen; vgl. b.v. *muzikant*, *fabrikant*, *zéfirs*, *Jezuïtisme*, enz., tegenover *muziek*, *fabriek*, *zefieren*, *Jezuïeten*, enz.;

b. in den meervoudsuitgang *iën*, van het achtervoegsel *ie*, wanneer dit den klemtoon mist; vgl. b.v. *traliën*, *oliën*, tegenover *ieën*, den meervoudsuitgang van dat achtervoegsel, met den klemtoon, b.v. in *melodieën*, *drieën*, *knieën* (let op het verschil tusschen *geniën*, van *genius*, geleigeest, en *genieën*, van *genie*);

c. in het achtervoegsel *isch* (b.v. *afgodisch*, *Pruisisch*, enz.), den uitgang der namen van maanden, als *Januari*, *Juni*, enz., en in *kievit*.

Aanm. In gedichten bezigt men nog *poëzij*, *harmonij*, *melodij*, voor *poëzie*, *harmonie*, *melodie*.

§ 209. De tweeklanken, met het tweede bestanddeel *u*, nemen, aan 't einde des woords komende, steeds eene *w* achter zich; alzoo *gauw*, *vrouw*, *leeuw*, *nieuw*. Alleen wanneer door afval van *de* of *d* de *ou* aan 't einde des woords staat, blijft de *w* in de spelling weg; dus *kou*, *zou*, enz., voor *koude*, *zoude*, enz. Vgl. alzoo *kouw*, *kooi*, *wouw*, *kiekendief*, *ik houw*, *ik hak*, tegenover *kou*, *wou*, *ik hou*, voor *koude*, *woude*, *houd*.

Achter de op een *i* eindigende tweeklanken komt nooit een *j*; dus *koeien*, *luie*, *draaien*, enz.

§ 209*. De onduidelijke klinker wordt in de spelling soms weggelaten tusschen *r* en *n*, ten gevolge waarvan dan de voorafgaande lettergreep van open gesloten wordt en men daarom den klinker daarin dubbel schrijft (vgl. § 198). Vgl. *koorn*, *hoorn*, *voorn*, *lantaarn*, enz., naast *koren*, *horen*, *voren*, *lantaren*, enz. Evenzoo *toorn*, *boosheid*, naast *toren*; doch steeds alleen *toren*, *gebouw*.

DE SPELLING DER MEDEKLINKERS.

§ 210. De enkelvoudige tusschenletter, d. i. de in 't midden staande medeklinker, wordt *nooit verdubbeld* na een volkomen klinker, na een tweeklank of een onduidelijken klinker; vgl. b.v. *geeselen*, *vreeselijk*, *ongeloofelijk*, *vergefelijk*, *ijselijk*, *Pruisen*, *bruisen*, *Ijsel*, *haviken*, *zaniken*, *monniken*, *perziken*, *Dokkumer*, *Rossumer*, enz.

Uitzonderingen vertoont de regel in *verglaassel* (met een dubbele *s* na een volkom. klinker) en den meervoudsvorm der woorden op *nis* en *is* (b.v. *vonnissen*, *notarissen*, enz.), waarin de *i* een onduidelijken klinker voorstelt.

§ 211. De enkelvoudige tusschenletter wordt *altijd verdubbeld* na een onvolkomen klinker, behalve zoo ze eene *ch* is, in welk geval men ze wel dubbel uitspreekt, doch niet schrijft; vgl. b.v.

padde, ratten, Arnhemmer, Haarlemmer (beide met eene onvolk., niet onduidelijke, e), doch *lachen, rochelen, kuchen, kachel*, enz. De verdubbeling der *sch* geschiedt door *s*; b.v. *visschen, tusschen*, enz.

§ 212. Iedere zachtverwante (zie § 10) medeklinker wordt als sluit- of sluit-tusschenletter (zie vooraan bladz. V) des woords scherp uitgesproken. Vandaar dat alle onverbuigbare woordjes op een scherpen medeklinker uitgaan; want ook al was de sluitletter oorspronk. zacht, dan moest zij toch, in overeenstemming met het aangemerkte, scherp worden. Vgl. b.v. *uit, want, noch* »en niet'' (waartegenover ter onderscheiding evenwel *nog* »buitendien''); alzoo ook *met* in *metgezel*. In de verbuigbare woorden daarentegen wordt, niettegenstaande de scherpe uitspraak, de zachte medeklinker, zoo deze in de verbuiging, vervoeging of afleiding pleegt weder te voorschijn te komen, ook als sluitletter geschreven; vandaar, ofschoon de *b, d, g* als *p, t, ch* wordt uitgesproken, *tob, paard, dag, ik deed, zag, lood, tob-je, paard-je, dag-werk, lood-wit*, enz. dewijl er b.v. naast staan *tobben, paarden, dagen, wij deden, zagen, looden*, enz.; daarom evenwel ook *rit* (en *ritmeester*), *bint gezant*, enz., dewijl er *ritten, binten, gezanten* naast staat. Alleen de *v* en *z* worden als sluitletters steeds door *f* en *s* vervangen; b.v. *ik leef, druif, haas, ik vrees*, enz. Zulk eene *f* en *s*, voor *v* en *z*, heeten dan *onecht* en behouden het karakter van een zachten medeklinker (vgl. § 10).

§ 213. De verwante begin-en begintusschenletters (zie vooraan bladz. V) worden steeds in overeenstemming met hunne uitspraak als zachte of scherpe geschreven. Vandaar *pau-sen, kou-sen, kruisen, brui-sen, mor-sen, wal-sen, dan-sen, kan-sen, kran-sen*, enz. enz., omdat daar de begintusschenletter scherp wordt uitgesproken; doch *bon-zen, hui-zen*, enz., wier begintusschenletter zacht klinkt. Vandaar dan ook:

fonkelen, schitteren, naast *vonkelen, vonken* van zich laten afspringen (b.v. van een takkenbos gezegd);

samen, zoo het staat voor *tzamen*, b.v. in *samen, samenspannen*, enz., doch *te zamen, inzamelen, verzamelen*, enz.;

voorts b.v. *lie-felijk, onverge-felijk, vree selijk*, enz. met verscherpten medeklinker (vgl. § 14 e).

Uitzondering: **a.** *veertig, vijftig, zestig, zeventig*, waar wel de beginletter als *f* en *s* wordt uitgesproken (vgl. § 178), doch ter wille van de verwantschap met *vier, vijf, zes, zeven*, de *v* en *z* in de schrijfwijze behouden blijven; **b.** enkele adjectieven op *lijk*, b.v. *genoe-gelijk, wal-gelijk, heu-gelijk, onver-dragelijk*, waar *g* als begintusschenletter als *ch* uitgesproken, doch als *g* geschreven wordt.

§ 214. Vóór een volgende *t* staat nooit een *g*, maar altijd een *ch*; b.v. *geslacht, macht, bericht, klacht, zocht, kocht*, enz.

Uitzondering: **a.** in de werkwoorden, wier wortel of stam op *g* eindigt, als *draagt, moogt, zaagt*, enz. (behalve in *mocht, placht*, en *bracht*); **b.** in de afleidingen met *te* van een grondwoord op *g*, als *hoogte, laagte, gebergte*, enz.; **c.** in den eigennaam *Aagt*.

§ 215. Vóór een volgende *s* schrijft men altijd een *t*, geen *d*; b.v. in *mits, gutsen, knots*, enz. *Uitzondering*: **a.** in de verbogen vormen van woorden op *d*, als *goeds*, enz.; **b.** in de woorden *gids, ginds(ch), sinds, reeds, steeds, loods* (als persoon en als zaak).

§ 216. Doordien de *sch* als tusschen- en als sluitletter als *s* wordt uitgesproken wijst de uitspraak den weg niet voor een schrijfwijze met *s* of *sch*. Hiertoe wete men daarom ten opzichte der spelling van dergelijke adjectieven en bijwoorden:

a. dat als *adject.* en *bijwoord* steeds een *s* hebben: *paars, dwars, wars, dras, kras, flets, bits, spits, wis, gewis, los, ros*, en de met een onechte *s* geschrevene, als *dwaas, vies*, enz.;

b. dat als *adjectief* met *sch*, doch als *bijwoord* met *s* geschreven worden: *fiks(ch), ginds(ch), onverhoeds(ch), ouderwets(ch), links(ch), rechts(ch), rechtstreeks(ch), ras(ch), schaars(ch), schuins(ch), schots(ch), slaafs(ch), snaaks(ch), vergeefs(ch)*, en de afleidingen met *lings(ch), lijks(ch)* en *waarts(ch)* (vgl. § 132*);

c. dat de overige gewoonlijk en als *adjectief* en als *bijwoord* met *sch* geschreven worden; alzoo *barsch, frisch, gansch, malsch, valsch*, enz.

§ 217. Voor substantieven en werkwoorden op *s* of *sch* vergelijkelijke men het woord met het verwante Deutsche en schrijve *sch*, wanneer het Deutsche woord in de uitspraak *sj* (geschreven

als *sch*) laat hooren. Zoo b.v. *asch* (Hd. asche), *esch* (Hd. esche), *stroo-wisch* (Hd. strohwisch), *marsch* (Hd. marsch), *tasch* (Hd. tasche), *dorschen* (Hd. dreschen), *krijschen* (Hd. kreischen), *ruischen* (Hd. rauschen), *wasschen*, schoonmaken (Hd. waschen), *wisschen* (Hd. wischen), enz.

Door gebruik leere men: *brieschen*, *druischen*, *hijschen*, *in-laschen*, *musch*, *mosch*. Voorts lette men op *bres* (ofschoon Hd. bresche), *bruisen*, *kruisen*, *torsen*, *wegdrossen*, *verrassen* (ofschoon Hd. überraschen); voorts op *vleesch*, *des vleesch*, maar *vleezen*, *vleezig*, *ontvleezen* (vandaar *ontvleesde*, *ontvleesd*, met *d*); op *kindsheid*, van *kind* (vgl. § 134), jeugd, en *kindscheid*, het kindsch zijn; eindelijk op het onderscheid tusschen *asch*, *bosch*, *mosch*, *tasch*, en *as*, *bos*, *mos*, *tas*.

§ 218. Voorts lette men nog op de spelling van: *verven*, *verve-loos*, *geverfd*, enz. (niet *verwen*, enz.),

schepter (niet *scepter*),

ootmoed (niet *oodmoed*),

kruit, poeder, *buskruit*, *rattenkruit*, doch *kruid*, gewas.

openlijk, *wezenlijk*, *eigenlijk* (niet *opentlijk*, enz.).

DE SPELLING DER BASTAARDWOORDEN.

§ 219. Door een *bastaardwoord* verstaat men een vreemd, in 't Nederlandsch overgenomen, woord, dat nog niet het karakter van een echt Nederlandsch woord heeft aangenomen, doch tevens ook meer of min in uitspraak of vorm van het oorspronkelijke vreemde verschilt; als b.v. *biljart*, *biljet*, *sjees*, enz. (fr. *billard*, *billet*, *chaise*, enz.). De spelling dezer woorden in onze taal kan het best door 't gebruik geleerd worden. Slechts zij op 't volgende gewezen:

a. dat men verschil maakt tusschen *dokter* (geneesheer) en *doctor* (als titel), *komedie* (schouwburg) en *comédie* (blijspel), *kommies* (beambte bij de belastingen) en *commies* (ambtenaar), *lokaal* (vertrek) en *locaal* (plaatselijk), *kritiek* (hachelijk, gevaarlijk) en *critiek* (beoordeeling);

b. dat de woorden op *-graaf*, als *stenograaf*, *lithograaf*, *geograaf*, enz. met *f* geschreven worden, doch, zoo ze een afleidings-uitgang achter zich krijgen, *ph* aannemen (vgl. *stenographie*, *lithographie*, *geographisch*, enz.); doch altijd met *f*, *telegraaf*, *telegrafist*, *telegrafie*, enz.

INVOEGING OF WEGLATING DER *n* EN *s* ACHTER HET EERSTE LID EENER SAMENSTELLING.

§ 220. Wanneer het eerste lid eener samenstelling eindigt op een onduidelijken klinker en het tweede begint met een klinker of de *h*, dan wordt, ter vermindering van de gaping (den *hiatus*), tusschen die beide klinkers eene *n* ingevoegd; vgl. b.v. *duivenei*, *eendenei*, *kippenhok*, *eikenhout*, *bruggenhoofd*, *brillenhuisje*, enz.

Eene uitzondering maken echter de samenstellingen, wier eerste lid het bijw. *mede* of een zelfst. naamw. is, dat óf geen meerv. met *n* vormt (b.v. *bode*, *mode*), óf in 't geheel geen meerv. heeft (b.v. *vrede*, *minne*); vgl. b.v. *medearbeider*, *bodeambt*, *modeartikel*, *vredehandel*, *minnehandel*.

§ 221. Eindigt het eerste lid der samenstelling op een onduidelijken klinker en vordert de klinker of *h* aan 't begin van het tweede volgens den bovengenoemden regel geene invoeging der *n*, dan richt zich het gebruik van deze letter naar de beteekenis.

a. Is dan het eerste lid een persoonsnaam, dan beschouwt men dien als den geheelen stand aanduidende en plaatst hem als 't ware in het meervoud, d. i. voegt er eene *n* achter; vgl. b.v. *heerendienst*, *boerenmeid*, *heldendaad*, *leekengedachten*, *leekendichtjes*, *mannenmoed*, *vrouwenmuts*, *soldatenkind*, *oude-wijvenpraatjes*, enz.

b. Is het eerste lid een diernaam, dien men als slechts één dier aanduidende kan beschouwen, dan wordt deze als 't ware in 't enkelvoud geplaatst, d. i. zonder *n* gebezigd; vgl. b.v. *paardekop*, *mollevel*, *ganzelever*, *bullepees* (ook als de »zweep van bullepezen gemaakt"), *hanepoot* (ook als »een letter als 't ware door een hanepoot geschreven"), *hanekam*, *kattestaart*, *bereklaauw* (ook

als de bloem, de plant, die op een hanekam, enz. gelijk^v). Vordert daarentegen de beteekenis noodwendig een meerv., dan wordt er eene *n* ingevoegd; vgl. b.v. *hertenkamp*, *paardenmarkt*, *dierentemmer*, *hondenscheerder*, enz. Evenzoo wanneer de samenstelling een lichaamsdeel, eene handeling of eigenschap noemt, niet van het dier zelve, maar overeenkomst vertoonende met het genoemde lichaamsdeel, de genoemde handeling of eigenschap van dat dier (vgl. b.v. *apengrimassen*, *kippenborst*, *kattenkwaad*, *hazenslaap*, *paardenvoet*, *leeuwenmoed*, enz., d.i. grimassen op die van een aap, een borst op die van een kip gelijkende, enz. *apenkop*, iem., [die een hoofd heeft, dat op den kop eens aaps gelijk]; of wanneer de samenstelling een gewas, een produkt noemt, dat met het in 't eerste lid genoemde dier in verband staat (vgl. b.v. *slangenkruid*, *duivenboonen*, *duivenkervel*, *rattenkruid*, *paddenstoel*, enz.). In beide gevallen nam. beschouwt men den diernaam als de geheele soort aanduidende.

c. Is het eerste lid een zaaknaam, dan plaatst men dien in 't enkelv. d.i. bezigt dien zonder *n*, tenzij noodwendig het meervoud gevorderd worde; vgl. b.v. *kurketrekker*, *pijpedop*, *laarzeknecht*, *flesschebakje*, *pruimesteen*, *druivepit*, *boekelgger*, enz., doch *kurkenbak*, *pijpenlade*, *laarzenmaker*, *flesschenfabriek*, *pruimentaart*, *druiventros*, *boekenkast*, *sterrenkunde*, *zedenleer*, enz. Bij de namen van boomen staat het eerste lid steeds zonder *n*; alzo *pruimeboom*, *pereboom*, *denneboom*, enz.

Aanmerk. Men lette op het verschil tusschen *apenkop* en *apekop*, *paardestal* en *paardenstal*, *hoededoos* en *hoedendoos*, enz.

§ 222. De invoeging der *s* achter het eerste deel eener samenstelling kan alleen dan zwaarigheid veroorzaken, wanneer het tweede deel met eene *s* of *z* aanvangt en men dus uit het gesproken woord niet kan opmaken of genoemd eerste lid op een *s* eindigt of niet. Alsdan vergelijkte men andere met hetzelfde eerste lid gevormde samenstellingen en richte zich in de spelling daarnaar. Zoo schrijft men *dorpsschool*, *stadssecretaris*, *korporaalsstrepn*, *officierssabel*, enz., omdat men b.v. ook zegt *dorps-herberg*, *stadsmuur*, *korporaalsrang*, *officiersuniform*, enz. In *geenzins*, *alleszins*, *veelszins*, *anderszins*, enz. moet voorts een

s achter het eerste lid geschreven worden, omdat het een adjectief in den 2^{den} sterken nv. is (vgl. § 101, e).

HET AANEENSCHLIJVEN DER WOORDEN.

§ 223. Aaneengeschreven woorden alle eigenlijk of oneigenlijk samengestelde woorden (vgl. § 58—63, 134—139, 186, b, c en d), dus ook de *met afleiding samengestelde* (vgl. § 138, 140, 186, a).

§ 224. Voorts worden nog aaneengeschreven de bijwoordelijke uitdrukkingen (vgl. § 187), welke bestaan :

a. uit een door geen lid- of vnw. voorafgegaan bijv. nw., in den sterken (zie § 101 e) of zwakken 2^{den} nv. mann. of onz. enkelv., en een in denzelfden nv. gebezigd zelfst. nw.; vgl. b.v. *goedsmoeds, blootshoofs, heelshuids, droogsvoets*, enz.; voorts *grootendeels, meerendeels*, enz.;

b. uit een bijv. nw., in den 2^{den} sterken nv. meerv. of vrouw. enkelv., en een der vijf zelfst. naamwoorden *hand(e), lei* (soort), *wegen, wijl* of *wijze*; vgl. b.v. *gewapenderhand, allerlei, allerwegen, middelerwijl, gelukkigerwijze*; daarentegen *ouder gewoonte, zaliger gedachtenis, onverrichter zake*, enz.;

c. uit een voorzetsel en een substantief in den door 't voorzetsel geregeerden 2^{den} naamval; vgl. b.v. *binnensmonds, buitenslands, ondershands, voorshands, insgelijks*, enz.;

d. uit een voorzetsel (behalve *te*) + bepalend lidwoord in den 3^{den} nv. vrouw. + substantief; b.v. *inderdaad, indertijd, uitermate, metterwoon, metterdaad*, doch *ter gelegenheid, ter verjaring*, enz., welke geen bijwoordelijke uitdrukkingen zijn;

e. uit *mijnent, zynent, uwent*, enz. en een daarbij behoorend substantief, als *uwenthalve, mijnentwege, om zynentwil*, enz.

§ 225. Voorts verbindt men in 't schrijven :

a. *des*, als 2^{den} nv. van het aanwijzend vnw. (zie § 163), en *wes* met het daarbij behoorend woord (alzo *deswege, desbevoegd, desnoods, weshalve*, enz.), alsook *der* en *dier* in *derhalve, dermate*, en *dergelijk, diergelijk*;

b. *aller* met een volgenden superlatief; alzoo *allerongelukkigst*, *allerbest*, enz.

§ 225*. *Te*, *ter* of *ten* worden nooit met het volgend woord vereenigd geschreven, behalve wanneer dit laatste de bijwoorde-lijke *s* heeft aangenomen (als b.v. *terloops*, *terluiks*, *tevergeefs*, enz., vgl. § 186 a) en in *terwijl*, *terstond*, *terug*, *terdege*, *terdeeg*, *ternauwernood*. Alzoo *te goed*, *ter sluik*, *ter dood*, *ter gelegenheid*, *ter dood*, *te recht*, *te gelijk*, *te gemoet*, *ten bate*, *ten gevolge*, enz.;

GEBRUIK DER HOOFD- OF KAPITALE LETTERS.

§ 226. Met hoofdletters schrijft men :

a. de eigennamen (doop-, familie-, aardrijkskundige namen), als *Willem*, *Huydecoper*, *Friesland*, enz.; ook het lidwoord of voorzetsel, dat er een deel van uitmaakt en waarmede ze aanvangen, als *Den Helder*, *De Groot*, *Ten Brink*, *Van der Hoeven*, *De Vries* enz. (komt echter vóór den familienaam een do opnaam, dan schrijft men het lidw. of voorzetsel klein, b.v. *Hugo de Groot*, *Jan ten Brink*, *Jan van der Hoeven*, *Matthias de Vries*, enz.); ook het be-geleidende, tot den eigennaam behorende adjectief, b.v. *Karel de Groot*, *Willem de Derde*, *Nieuw-Holland*, *de Stille Oceaan*, enz.;

b. de van eigennamen afgeleide bijvoeg. nwoorden, als *Engelsch*, *Fransch*, *Europeesch*, enz.; dus ook de zelfstandig gebruikte, als b. v. het *Fransch*, het *Hoogduitsch*, enz.;

c. de namen der maanden, week- en feestdagen, als *Januari*, *Dinsdag*, *Zaterdag*, *Paschen*, *Kerstmis*, *Goede Vrijdag*, enz.;

d. de hoofdwoorden in titels, als b.v. *Mijnheer*, *Mevrouw*, *Weledele Heer*, *Weledelachtbare Heer*, *de Hooge Raad*, enz.;

e. de naam der als persoon voorgestelde zaak, als b.v. *Hans had de Waarheid gelogeerd*. (in het gedicht *De schoenlapper* van JAN VAN RIJSWIJK);

f. de in een of ander bijzonder geval als eigennaam gebezigde gemeene zelfst. nw., als b.v. *de Kust van Guinea*, *de Zee van Mormora*, enz.; *de Koning*, *de Regeering*, *de Gemeenteraad*, *de*

Hoogere Burgerschool, wanneer men den koning, de regeering van een bepaald land, den raad eener bepaalde gemeente, de hoogere burgerschool eener bepaalde stad op 't oog heeft; *de Kamer der Zeventien*, d. i. het besturend college der vroegere Oostindische Compagnie, *de Hemel* (voor *God*), enz.

GEBRUIK VAN HET KOPPEL-, HET SAMENTREKKINGS- EN HET DEELTEEKEN.

§ 227. Men gebruikt het koppelteeken (*hyphen*) ter verbinding:

a. van twee bijeenbehoorende geographische adjectieven, als b.v. *de Engelsch-Russische vloot*, *de Fransch-Duitsche oorlog*, enz.;

b. van een geographischen eigennaam of een geographisch onverbogen adjectief met den folgenden naam van eenig produkt, als b.v. *Manilla-sigaren*, *Menado-koffie*, *Russisch-zilver*, *Pruisisch-zuur*, enz.;

c. van een bijvoeg. nw. of bijwoord met den daarop folgenden eigennaam, welke beide te zamen een geographische benaming vormen, als b.v. *Noord-Brabant*, *West-Vlaanderen*, *de Beneden-Rijn*, *Voor-Indië*, enz.; (het van dergelijke namen gevormde bijvoeg. nw. wordt echter zonder koppelteeken geschreven; dus *Noord-brabantsch*, *Westvlaamsch*, *Benedenrijnsch*, enz.);

d. van de beide deelen eens titels, zoo elk der beide of slechts een daarvan een bastaardwoord is, als b.v. *adjutant-onderofficier*, *luitenant-kolonel*, *Staten-Generaal*, *kapitein-kommandant*, enz.;

e. van een bijvoeg. nw., lid- of telwoord, met de volgende samenstelling, zoo een der eerstgenoemde woorden niet de geheele samenstelling, doch slechts het eerste deel daarvan bepaalt; vgl. b.v. *oude-wijvenpraatjes*, *oude-mannenhuis*, *klein-kinderschool*, *ijzerenspoorweg*, *Lieve-Vrouwenkerk*, *Sint-Pieterspenning*, *'s-Gravenhage*, *'s-Hertogenbosch*, *de Vier-Heerenlanden*, enz.

§ 228. Het samentrekkingsteeken, ter aanduiding van een door samentrekking ontstanen klinker, bezigt men alleen dan, wanneer men twee gewoonlijk niet saamgetrokken lettergrepen om een of andere reden tot ééne doet ineensmelten, als bv. *daân*, *leên*, *liên*, *goôn*, *verneëren*, enz., voor *daden*, *leden*, enz.; niet echter in de

gewoonlijk in samentrekking gebruikelijke *teer* (voor *teeder*), *leer*, *door* (voor *doder*), *slee*, *weer*, enz.

§ 229. Het deelteeken bezigt men, wanneer men wil aanduiden, dat twee in een zelfde woord naast elkaar staande klinkers, die anders in één lettergreep kunnen samenvallen, in verschillende lettergrepen moeten uitgesproken worden, alzoo *medeërfgenaam*, *zeeën*, *drieën*, *oliën*, enz.; doch niet in *Israeliet*, *modeartikelen*, enz., daar $a + e$, $e + a$ toch nooit in één syllabe samenvallen.

